

Biblioteka
Heretici
knjiga 1

Nakladnik
Naklada BREZA
Za nakladnika/Urednik
Božo Dujmović
Design
Željka Tihomirović
Grafička priprema
Naklada BREZA
Tisak
KIKA GRAF, Zagreb

ISBN 953-7036-07-3

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 821.161.1-31=163.42

ZAMJATIN, Evgenij Ivanovič
Mi / Jevgenij Zamjatin ; roman prevela
Rafaela Božić Šejčić ; pogovor i prijevod
eseja Aleksandar Flaker. - Zagreb :
Naklada Breza, 2003. - (Biblioteka
Heretici; knj. 1)

Prijevod djela: M'y / Evgenij Ivanovič
Zamjatin.

ISBN 953-7036-07-3

431104041

Printed in Croatia
2003

Jevgenij Zamjatin

Mi

**Roman prevela
Rafaela Božić Šejčić**

**Pogovor i prijevod eseja
Aleksandar Flaker**

**Naklada B R E Z A
Zagreb 2003.**

Naslov izvornika

Евгений Замятин

Мы

© 2003 Naklada BREZA za prijevod na hrvatski

Bilješka 1.

Koncept: PROGLAS. NAJMUDRIJA LINIJA. POEMA.

Jednostavno prepisujem — riječ po riječ — ono što su danas objavile Državne Novine:

“Za 120 dana završava se izgradnja INTEGRALA. Blizu je veliki, povijesni trenutak kada će se prvi INTEGRAL vinuti u prostor svemira. Prije tisuću godina vaši su herojski preci pokorili vlasti Jedine Države cijelu zemaljsku kuglu. Pred vama još je slaviji podvig: da staklenim, električnim, plamenim INTEGRALOM integrirete beskrajnu jednadžbu svemira. Pred vama je zadatak da blagotvornom jarmu razuma podčinite nepoznata bića koja žive na drugim planetima — možda još uvijek u divljem stanju slobode. Ako oni ne shvate da im donosimo matematički nepogrešivu sreću — naša je dužnost prisiliti ih da budu sretni. Ali prije oružja — iskušavamo riječ.

U ime Dobrotvora svim numerama Jedine Države obznanjuje se: Svatko, tko se osjeća sposobnim, dužan je pisati traktate, poeme, manifeste, ode ili druge radove o ljepoti i veličini Jedine Države.

Bit će to prvi teret koji će ponijeti INTEGRAL.

Živjela Jedina Država, živjele numere, živio Dobrotvor!”

Pišem ovo — i osjećam: gore mi obrazi. Da: integrirati ogromnu jednadžbu svemira. Da: ispraviti divlju krivulju, ispraviti je po tangenti — asimptoti — pravcu. Zato što je linija Jedine Države — pravac. Veliki, božanski, točan, mudar pravac — najmudrija linija...

Ja, D-503, graditelj sam INTEGRALA — i samo sam jedan od matematičara Jedine Države. Moje pero, naviklo na brojke, nije u stanju sazdati glazbu asonanci i rima. Ja ću se potruditi tek zapisati ono što vidim, mislim — točnije, što mi mislimo (upravo tako: mi, i neka to “MI” i bude naslov mojih bilježaka). Jer to će biti derivat naših života, matematički savršenog života Jedine Države, a ako je tako, zar to neće samo po sebi, mimo moje volje, biti poema? Bit će — vjerujem i znam.

Pišem ovo i osjećam: gore mi obrazi. Vjerojatno je to nalik onome što osjeća žena kada po prvi put u sebi osjeti bilo novog — još

sićušnog, slijepog čovječuljka. To sam ja, a istovremeno — nisam ja. I duge mjesece trebat će ga hraniti svojim sokom, svojom krvlju, a nakon toga u boli ga otkinuti od sebe i položiti pred noge Jedinu Državu.

Ali ja sam spreman, kao i svatko — ili gotovo svatko od nas. Spreman sam.

Bilješka 2.

Koncept: BALET. KVADRATNA HARMONIJA. IKS.

Proljeće. Iza Zelenog Zida, s divljih nevidljivih ravnica, vjetar donosi žutu peludnu prašinu nekakvog cvijeća. Od te slatke prašine suše se usne — svako ih malo oblizuješ jezikom — i, vjerojatno, slatke su usne svih žena u prolazu (i muškaraca, naravno). To pomalo smeta, razmišljati logički.

Ali zato nebo! Modro, neiskvareno niti jednim oblačkom — (kako li je bio divlji ukus drevnih ljudi, kad su se njihovi pjesnici mogli inspirirati tim besmislenim, neurednim, glupavo ustumaranim hrpama pare). Ja volim — siguran sam da neću pogriješiti ako kažem: mi volimo — samo ovakvo, sterilno, besprijekorno savršeno nebo. Za takvih je dana — čitav svijet izliven iz istog takvog čvrstog, vječnog stakla kao i Zeleni Zid, kao i sve naše građevine. Za takvih dana vidiš najmodriju dubinu stvari, nekakve njihove, nepoznate dotad, zapanjujuće jednadžbe — i to u bilo čemu najobičnijem, svakodnevnom.

Evo, na primjer, ovo. Bio sam jutros na navozu gdje se radi INTEGRAL — iznenada sam ugledao strojeve: sa zatvorenim očima, u samozaboravu, vrtjele su se kugle regulatora; poluge se, iskreći, savijale lijevo i desno; ponosno je ljuljalo ramenima njihalo; u taktu nečujne glazbe klecalo je dljeto bušilice. Odjednom sam vidio svu ljepotu tog veličanstvenog baleta strojeva, oblivenog laganim plavim suncem.

I zatim — sam sa sobom: zašto je — lijepo? Zašto je ples — lijep?

Odgovor: zato što je to *neslobodno* kretanje, zato što je čitav duboki

smisao plesa upravo u apsolutnoj, estetskoj podređenosti, idealnoj neslobodi. I ako je točno da su se naši preci prepuštali plesu u najnadahnutijim trenucima svoga života (vjerski misteriji, vojne parade), to onda znači samo jedno: instinkt neslobode iz davnine organski je prirodan čovjeku, a mi, u današnjem našem životu — samo svjesno...

Morat ću završiti kasnije; škljocnuo je numerator. Podižem pogled: 0-90, naravno. Za pola minute i sama će biti ovdje: po mene u šetnju.

Draga O! — uvijek mi se činilo — ona sličići na svoje ime: desetak centimetara niža od Majčinske Norme — zato je sva okruglasta i ružičasto O — usta — otvorena ususret svakoj mojoj riječi. I još: okrugli, bucmasti nabori na zapešću — kakvi bivaju kod djece.

Kad je ušla još je u meni brujaio logički zamašnjak i po inerciji sam počeo govoriti o formuli koju sam upravo utvrdio, u koju smo ulazili svi mi, i strojevi i ples.

— Divno. Zar ne? — upitao sam.

— Da, divno. Proljeće — ružičasto mi se osmjehnula 0-90.

Eto: proljeće... Ona — o proljeću. Žene... Ušutio sam.

Dolje. Bulevar je pun: za takva vremena Osobni Sat poslije ručka — obično trošimo na dodatnu šetnju. Kao i uvijek, Glazbena Tvornica svim je svojim trubama pjevala Marš Jedine Države. U pravilnim redovima, po četvero, udarajući ushićeno takt, hodale su numere — stotine, tisuće numera u plavkastim junifama¹ sa zlatnim pločicama na prsima — državna numera za svakoga i za svaku. I ja sam — mi, četvero, jedan od bezbrojnih valova u toj moćnoj bujici. Meni s lijeve strane 0-90 (kada bi ovo pisao jedan od mojih dlakavih predaka od prije tisuću godina — on bi je, vjerojatno, nazvao tom smiješnom riječi “moja”); s moje desne strane — nekakve dvije nepoznate numere, ženska i muška.

Blaženo modro nebo, sićušna djetinja sunca na svakoj pločici i lica nepomračena bezumljem misli... Zrake — shvaćate li: sve je iz jedine, blistave, materije koja se osmjehuje. Zvučni taktovi: “Tra-ta-ta-tam. Tra-ta-ta-tam”, te blistave na suncu brončane stepenice i sa svakom stepenicom — podižete se više i više u vrtoglavu modrinu...

¹ Vjerojatno od starinske riječi “uniforme”.

I evo, isto kao što je bilo i jutros, na navozu, opet sam ugledao, baš kao da sam upravo sad po prvi put u životu sve — ugledao: nepromjenljive ravne ulice, staklo kolnika koje pršti svjetlošću, božanstveni paralelopipedi prozirnih nastambi, četvrtastu harmoniju sivo-plavih redova. I tako: kao da nisu cijela pokoljenja već sam ja — upravo ja — pobijedio staroga Boga i stari život, kao da sam upravo ja stvorio sve ovo, i ja se, kao toranj, bojim pomaknuti lakat, da se ne uruše komadi zidova, kupola, mašina...

A potom trenutak — skok kroz stoljeća, s + na -. Sjetio sam se (očito asocijacija po kontrastu) — iznenada sam se sjetio slike u muzeju: njihov, tadašnji, bulevar dvadesetih stoljeća, zaglušujuće šaren, zamršen kovitlac ljudi, kotača, životinja, oglasa, drveća, boja, ptica... A, ipak, govore da je to doista tako bilo — daje moglo biti. To mi se učinilo tako nevjerovatno, tako besmisleno, da nisam izdržao već sam prasnuo u smijeh.

I istog trenutka eho — smijeh — s desna. Osvrnuo sam se: meni u oči — bijeli — neobično bijeli i oštri zubi, nepoznato žensko lice.

— Oprostite — rekla je — ali, tako ste nadahnuto sve promatrali — kao neki mitski bog sedmoga dana stvaranja svijeta. Čini mi se, da ste uvjereni, da ste i mene stvorili vi, a ne netko drugi. Polaskana sam...

Sve to — bez osmijeha, čak bih rekao — s nekim poštovanjem (možda zna da sam ja — graditelj INTEGRALA). Ali ne znam — u očima ili obrvama — nekakav čudan, razdražujući iks, nikako ga ne mogu uhvatiti, dati mu brojčani izraz.

Zbog nečeg sam se zbunio i pomalo se zaplećući — počeo logički motivirati svoj smijeh. Savršeno je jasno da takav kontrast, taj nepremostiv jaz između sadašnjeg i ondašnjeg...

— Ali zašto — nepremostiv? (Kakvi bijeli zubi!) Preko provalije — moguće je prebaciti mostić. Samo zamislite: bubanj, bataljuni, redovi — i to je također bilo — i dakle...

— No da: jasno je! — viknula je (to je bilo zaprepašujuće podudaranje misli: ona je gotovo mojim riječima — ono što sam zapisivao prije šetnje). Shvaćate: čak misli. To je zato što nitko nije “jedan” već “jedan od”. Mi smo tako jednaki...

Ona:

— Sigurni ste?

Vidio sam obrve u oštrom kutu uzdignute prema sljepoočicama — kao oštri roščići iksa, opet se zbog nečeg zbunio: pogledao nadesno, nalijevo i...

Desno od mene — ona, tanka, oštra, elastično gipka, kao bič, I-330 (vidim joj sada broj); s lijeve strane 0-90, sasvim drugačija, sva od oblina, s dječjim naborima na ruci i na kraju naše četvorke — nepoznata mi muška numera — nekako dvaput izvijenja, poput slova S. Svi smo bili različiti...

Ta, s desna, 1-330, presrela je, očito, moj zbunjenu pogled — i s uzdahom:

— Da... jao!

U biti, taj je “jao” bio sasvim na mjestu. Ali, opet, nešto na njenom licu, ili u glasu...

Ja sam — s neobičnom za mene oštrinom — rekao:

— Ništa “jao”. Znanost se razvija i jasno je — ako ne sada, onda za pedeset, sto godina...

— Čak su i nosevi kod svijetu...

— Da, nosevi — sada sam gotovo vikao. — Kad već postoji — svejedno je kakav je razlog za zavist... Ako ja imam prčast nos, a netko...

— Ali, vaš je nos, molim, čak i “klasičan”, kako su govorili u davna vremena. A ruke... Ne, pokažite, pokažite ruke!

Ne trpim kada mi gledaju ruke: sve u dlakama, obrasle — nekakav neumjestan atavizam. Pružio sam ruku i — koliko sam mogao tuđim glasom — rekao:

— Majmunske.

Pogledala je ruke, zatim lice:

— Da, to je zanimljiv spoj — odmjeravala me pogledom, kao na vagi, zatreperili su opet roščići u kutu obrva.

— On je zapisan kod mene — veselo — ružičasto otvorila je usta 0-90.

Daje barem šutjela — ovo je bilo potpuno nepotrebno. Uopće... ta mila O... kako bih rekao... kod nje nije pravilno izračunata brzina jezika. Brzina jezika u sekundi treba uvijek biti nezatno sporija od brzine misli u sekundi, a nikako obrnuto.

Na kraju bulevara, na akumulatorskom tornju, zvono je jako otkucavalo 17. Osobni Sat je završio. 1-330 odlazila je zajedno s tom, na

slovo S nalik, muškom numerom. Ima lice koje ulijeva poštovanje — i vidim, čak mi je kao poznat. Negdje sam ga već susreo — sad se ne sjećam gdje...

Na odlasku I se — sve onako iksovski — osmjehnula.

— Zavirite prekosutra u slušaonicu 112.

Slegnuo sam ramenima:

— Ako budem imao raspored — upravo za tu slušaonicu, koju ste spomenuli...

Ona — s nekakvom nerazumljivom uvjerenošću:

— Imat ćete.

Ta žena djelovala je na mene isto tako neugodno kao i slučajno zalutali u jednadžbu nedjeljivi iracionalni član. I želio sam barem nakratko ostati sam s milom O.

Ruku pod ruku prošao sam s njom četiri linije bulevara. Na uglu ona je trebala nadesno, ja — nalijevo.

— Tako bih htjela danas doći k vama, spustiti rolete. Upravo danas, sada... — plaho je pogledala u mene O svojim okruglim, plavo-kristalnim očima.

Smiješna je. Ali, što sam joj mogao reći? Bila je kod mene jučer i jednako kao i ja zna da je naš najbliži seksualni susret prekosutra. To je samo isto njeno “prebacivanje misli” — kao što se događa (ponekad štetno) prebacivanje paljenja u motoru.

Na rastanku sam dva... ne, bit ću točan: tri puta poljubio čudesne, plave, bez ijednog oblačka, oči.

Bilješka 3.

Koncept: SAKO. ZID. TABLICA.

Pogledao sam sve što sam napisao jučer — i vidim: nisam pisao dovoljno jasno. Zapravo, sve je to savršeno jasno za bilo koga od nas. Ali tko zna: može biti, da ste vi, nepoznati, kojima će INTEGRAL donijeti moje bilješke, veliku knjigu civilizacije pročitali samo do one stranice do koje su došli naši preci prije 900 godina. Možda vam

nisu poznate ni takve osnovne stvari kao što su Satna Tablica, Osobni Sati, Majčinska Norma, Zeleni Zid, Dobrotvor. Smiješno mi je — i u isto vrijeme jako teško govoriti o svemu tome. To je potpuno isto kao kada bi pisac iz, recimo, 20. st. u svojem romanu trebao objasniti što je to “sako”, “stan”, “žena”. A ipak, ako je njegov roman namijenjen divljacima — zar se može zamisliti bez napomena u vezi sa “sakoom”?

Uvjeren sam, divljak bi promatrao sako i mislio: “No, čemu ovo? Samo teret.” Čini mi se da ćete točno tako misliti i vi kada vam kažem da još od vremena Dvjestogodišnjeg Rata nitko od nas nije bio iza Zelenog Zida.

Ali, dragi moji, treba ipak malo promisliti, to puno pomaže. Jer jasno je: sva ljudska povijest, koliko je mi poznajemo, to je povijest prijelaza od nomadskih oblika ka sjedilačkim. Zar iz toga ne slijedi daje najsjedilačkiji način života (naš) — u isto vrijeme i najsavršeni-ji (naš)? Ako su se ljudi muvali po Zemlji s kraja na kraj, tada je tako bilo samo u pretpovijesno doba, kada su postojale nacije, ratovi, trgovine, otkrića raznih Amerika. Ali čemu, kome je to sada nužno?

Dopuštam: navika sjedilačkog života nije stečena odmah i bez muke. Kada su za vrijeme Dvjestogodišnjeg Rata sve ceste razrušene i zarasle u travu — u prvo je vrijeme, vjerojatno, bilo vrlo neudobno živjeti u gradovima koji su jedan od drugog bili odvojeni zelenim prašumama. I što iz toga proizlazi? Nakon što je čovjeku otpao rep, on se vjerojatno, isto tako, nije odmah naučio tjerati muhe bez pomoći repa. U prvo je vrijeme, sasvim sigurno, tugovao bez repa. Ali sada — možete li zamisliti da imate rep? Ili: možete li zamisliti sebe na ulici — golog, bez “sakoa” (možda još uvijek hodate u “sako-ima”)? Tako i ovdje: ne mogu zamisliti grad koji ne bi bio ograđen Zelenim Zidom, ne mogu zamisliti život koji nije odjeven u brojčanu odjeću Satne Tablice.

Satna Tablica... Evo i sada, sa zida u mojoj sobi, strogo i nježno u oči me gledaju njezine purpurne brojke na zlatnom polju. Nehotice se sjećam onoga što su drevni ljudi nazivali “ikonom” i htio bih slagati stihove ili molitve (što je jedno te isto). Ah, zašto nisam pjesnik da te dostojno opjevam, o Tablico, o srce i bilo Jedine Države.

Svi mi (a možda i vi) još smo kao djeca u školi čitali taj najveći spomenik drevne literature koji je došao do nas — “Željeznički vozni

red”. Ali postavite ga usporedo sa Tablicom — i vidjet ćete jedno pored drugog ugljen i dijamant: i jedan i drugi isto su C, ugljik — ali kako je vječan, prozračan, kako sjaji dijamant. Kome ne zastaje dah kada s tutnjavom juri po stranicama “Voznog reda”. Ali Satna Tablica — svakoga od nas u stvarnosti pretvara u čeličnog šesterokotačnog heroja velike poeme. Svako jutro, sa šesterokotačnom točnošću, u jedan te isti tren, u jednu te istu minutu — mi, milijuni, ustajemo kao jedan. U jedan te isti tren, jedinstvenomilijunski započinjemo posao — jedinstvenomilijunski ga završavamo. I slijevajući se u jedinstveno, milijunoruko tijelo u jednoj istoj, Tablicom određenoj sekundi — prinosimo žlice ustima — izlazimo u šetnju i idemo u slušaonicu, u dvoranu na Taylorove vježbe, odlazimo na spavanje...

Bit ću potpuno otvoren: apsolutno točnog iješnja zadatka sreće nema još uvijek ni kod nas: dva puta na dan — od 16 do 17 i od 21 do 22 jedinstveni moćni organizam raspada se na pojedine stanice: to su Tablicom propisani Osobni Sati. Tada ćete vidjeti: u sobi jednih — sramežljivo spuštene rolete, drugi pravilno, po brončanim skalama Marša — šetaju bulevarom, treći — kao ja sada — sjede za pisaćim stolom. Ali čvrsto vjerujem — neka me nazovu idealistom i fantantom — vjerujem: ranije ili kasnije — ali jednom, i za te sate pronaći ćemo mjesto u općoj formuli, jednom će svih 86 400 sekundi ući u Satnu Tablicu.

Imao sam prilike čitati i slušati mnogo nevjerojatnih stvari o tim vremenima kada su ljudi još živjeli u slobodnom, tj. neorganiziranom, divljem stanju. Ali najnevjerojatnije uvijek mi se činilo upravo to: kako je tadašnja — pa ako je i bila nerazvijena — državna vlast mogla dozvoliti, da ljudi žive bez ičega nalik na našu Satnu Tablicu, bez obveznih šetnji, bez točne regulacije rasporeda prehrane, ustajali su i lijekali kad god bi im to palo na pamet; neki povjesničari čak govore da su u ta vremena po čitave noći na ulicama gorjela svjetla, po čitave noći hodali su i vozicali se ulicama.

Eto, to nikako ne mogu zamisliti. Pa kako god bio ograničen njihov um, ipak su trebali razumjeti daje takav život bio pravo sveopće ubijanje, samo polagano, iz dana u dan. Država (humanost) zabranjivala je da se osudi na smrt pojedinac, ali nije zabranjivala da se milijuni ubijaju napola. Ubiti jednog, to jest umanjiti sumu ljudskih

života za pedeset godina — to je zločin, a umanjiti sumu ljudskih života za 50 milijuna godina — to nije zločin. Pa, zar to nije smiješno? Kod nas taj matematičko-moralni zadatak u pola minute može riješiti bilo koja desetogodišnja numera; a kod njih nisu mogli — svi njihovi Kantovi zajedno (zato što se niti jedan Kant nije sjetio izgraditi sustav znanstvene etike, tj. etike osnovane na oduzimanju, zbrajanju, dijeljenju, množenju).

I eto — zar nije besmislica da je država (još se imala obraza nazivati državom!) mogla ostaviti bez svake kontrole seksualni život. Tko je kada i koliko htio... Savršeno neznanstveno, kao životinje. I kao životinje, napamet, radali su djecu. Zar nije smiješno: znati vrtlarstvo, peradarstvo, ribogojstvo (imamo točne podatke da su sve to znali), a nisu mogli doći do posljednjeg stupnja te logičke ljestvice: djecogojstvo. Ne dosjetiti se naše Materinske i Očinske Norme.

Tako smiješno i tako nevjerojatno, da sam, evo, napisao, a sve se bojim: iznenađete vi, nepoznati čitatelji, pomisliti da sam nekakav zlobni šaljivac. Odjednom ćete pomisliti da se samo hoću našaliti s vama i da sasvim ozbiljnim načinom pišem najobičnije bedastoće.

Ali najprije: ja se ne znam šaliti — u svaku šalu kao skriveni član ulazi laž; i drugo: Znanost Jedinе Države tvrdi daje život drevnih bio upravo takav, a Znanost Jedinе Države ne griješi. Pa i kako se tada mogla stvoriti državna logika kada su ljudi živjeli u stanju slobode, tj. kao zvijeri, majmuni, stado. Sto se moglo od njih tražiti kada je čak i u naše vrijeme — odnekud sa dna, iz dlakavih dubina — još ponekad moguće čuti divlji, majmunski eho.

Na sreću — samo rijetko. Na sreću — to su samo sitni kvarovi detalja: njih je lako popraviti, ne zaustavljajući vječni veliki hod čitavog Stroja. I zato, da bismo izbacili iskrivljeni zavrtnaj — mi imamo, vještu, tešku ruku Dobrotvora, imamo iskusno oko čuvara...

Da, usput, sad sam se sjetio: onaj jučerašnji, dvaput izvijeni, kao S — čini mi se da sam ga vidio kako izlazi iz Ureda Čuvara. Sada shvaćam zašto sam instinktivno prema njemu osjetio poštovanje i nekakvu neugodnost kada je ta neobična I uz njega... Moram priznati daje ta I...

Zvoni za spavanje: 22:1/2. Do sutra.

Bilješka 4.

Koncept: DIVLJAK S BAROMETROM. EPILEPSIJA. KAD BI

Do sada mi je u životu sve bilo jasno (izgleda da nemam uzalud nekakvu naklonost prema upravo toj riječi “jasno”). A danas... Ne razumijem.

Najprije, ja sam doista dobio raspored da budem upravo u slušaonici 112, kao što mi je ona i rekla. Iako je vjerojatnost bila — $1500/10\ 000\ 000 = 3/20\ 000$ (1500 — to je broj slušaonica, a 10 000 000 — numerica). A drugo... Uostalom, bolje redom.

Slušaonica. Ogromna, potpuno suncem okupana polulopta od staklenih masiva. Kružni redovi plemenito loptastih, glatko ošišanih glava. S laganim treptajem srca pogledao sam oko sebe. Mislim, tražio sam: hoće li negdje nad plavim valovima junifa zablizgati ružičasti srp — mile usne O. Evo, nečiji neobično bijeli i oštri zubi, nalik... ne, nije. Večeras u 21 doći će k meni O — želja daje ovdje, vidim, bila je sasvim normalna.

Evo — zvonce. Ustali smo, otpjevali Himnu Jedine Države — a na podiju blistajući zlatnim zvučnikom i oštroumnošću pojavio se fonolektor.

“Poštovane numere! Nedavno su arheolozi iskopali jednu knjigu iz 20-og stoljeća. U njoj autor s ironijom govori o divljaku i barometru. Divljak je primijetio: svaki put kad se barometar zaustavio na ‘kiša’ — uistinu je padala kiša. I budući daje divljak poželio kišu, on je iščakao točno onoliko žive koliko je bilo potrebno da bi se nivo spustio na ‘kiša’ (na ekranu divljak u perju čačka živu: smijeh). Vi se smijete: ali zar vam se ne čini da smijeh više zaslužuje Europejac toga doba. Isto tako kao i divljak i on je htio ‘kišu’ — kišu s velikim slovom, algebarsku kišu. A stajao je ispred barometra kao pokisla kokoš. Divljak je u krajnjem slučaju imao više smjelosti i energije i — makar i divlje — logike: on je uspio shvatiti da postoji veza između uzroka i posljedice. Iščakavši živu uspio je napraviti prvi korak na tom velikom putu, na kojem...”

Tada sam (ponavljam: pišem ne tajeći ništa) — tada sam na neko vrijeme postao kao nepromočiv za životvorne bujice koje su se sli-

jevale iz zvučnika. Odjednom mi se učinilo da sam došao ovamo nepotrebno (ali zašto “nepotrebno” i kako sam uopće mogao ne doći kad je bio izdan nalog?); učinilo mi se — sve je prazno, samo ljuska. I s naporom sam uključio pažnju tek onda kada je fonolektor već prešao na glavnu temu: na našu glazbu, na matematičku kompoziciju (matematičar — uzrok, glazba — posljedica), na opis nedavno pronađenog muzikometra.

— ... Jednostavno okretanjem evo ove ručice, bilo tko od nas proizvodi do tri sonate na sat. A s kakvim naporom su to činili vaši preci. Oni su mogli stvarati jedino kad bi se doveli do napadaja “nadahnuća” — nepoznatog oblika epilepsije. I evo vam najzabavnija ilustracija toga, što bi njima ispalo — glazba Skrjabina — dvadeseto stoljeće. Taj crni sanduk (na pozornici su razmaknuli zastor, a tamo — njihov drevni instrument) — taj sanduk nazivali su “rojalnim” ili “kraljevskim”, što još jednom dokazuje koliko je sva njihova glazba...

I dalje — opet se ne sjećam, vjerojatno, zato što... No, da, reći ću iskreno: zato što je “kraljevskom” sanduku prišla ona — 1-330. Vjerojatno sam bio jednostavno zapanjen tom njezinom neočekivanom pojavom na pozornici.

Bila je u fantastičnom kostimu drevne epohe: čvrsto pripijena crna haljina, oštro podcrtana bjelina otkrivenih ramena i grudi, i ta topla sjenka, koja se od disanja njihala, među... i zasljepljujuće bijeli, gotovo zli zubi...

Osmijeh — ugriz, ovamo — dolje. Sjela je — zasvirala. Divlje, grčevito, šareno, kao sav tadašnji njihov život — ni traga razumnoj mehaničnosti. I, naravno, oni, pored mene, u pravu su: svi se smiju. Samo nekolicina... ali zašto i ja — ja?

Da, epilepsija — duševna bolest — bol... Polagana, slatka bol — ugriz — i kad bi bio još dublji, još bolniji. I evo, polagano — sunce. Ne naše, ne to plavkasto-kristalno i ujednačeno kroz staklene cigle — ne: divlje, sunce koje leti, prži — dolje sve sa sebe — sve u sitne komadiće.

Čovjek što je sjedio do mene iskosio se nalijevo — na mene — i nacerio se. Zbog nečeg veoma sam jasno zapamtio: vidio — na usnama mu je iskočio mikroskopski mjehurić slina i prsnuo. Taj me mjehurić otrijeznio. Ja sam — opet ja.

Kao i svi — čuo sam sad samo besmisleno, nemirno kloparanje struna. Smijao sam se. Postalo je lagano i jednostavno. Talentirani fonolektor previše je živo ocrtao tu divlju epohu — to je sve.

S kakvim sam užitkom slušao zatim našu sadašnju glazbu. (Ona je prikazana kasnije — zbog kontrasta.) Kristalne kromatske ljestvice beskonačnih redova koje su se spajale i razilazile — i akordi koji sumiraju formule Taylora, MacLorena; čitave tone teški glomazni kvadrati nad Pitagorinim poučkom; tužne melodije umirućeg valovitog kretanja; blještavi taktovi koji su smjenjivali Fraunhoferove linije u pauzama — spektralna analiza planeta... Kakva uzvišenost! Kakva nepokolebljiva zakonitost! I kako je jadna jogunasta, ničim — osim divljim fantazijama — nesputana glazba drevnih.

Kao i obično, u simetričnim redovima, po četiri, kroz široka vrata izlazili smo iz slušaonice. Pokraj je promakla poznata dvaput izvijenja figura; poklonio sam se s poštovanjem.

Za sat vremena treba doći mila O. Osjećao sam se ugodno i korisno uzbuđen. Kod kuće — brže u kancelariju, sunuo sam dežurnom svoj ružičasti bon i dobio potvrdu na pravo roleta. To pravo postoji kod nas — samo za seksualne dane. A između svojih prozračnih, kao od blistavog zraka satkanih zidova — živimo uvijek na vidjelu, vječno okupani svjetlošću. Mi nemamo što skrivati jedni od drugih. K tome to još i olakšava težak i uzvišen trud čuvara. Inače tko zna što bi se sve moglo dogoditi. Moguće je da su upravo čudna, neprozračna obitavališta drevnih stvorila tu njihovu jadnu ćelijsku psihologiju. “Moj (sic!) dom — moja tvrđava” — kako su to samo mogli smisliti!

U 22 spustio sam rolete — i istog trenutka ušla je pomalo zadihana O. Pružila mi je svoja ružičasta ustašca — i mali ružičasti bon. Otrgnuo sam bon — i nisam se mogao odvojiti od ružičastih usta do posljednjeg trenutka — 22:15.

Nakon toga pokazao sam joj svoje “bilješke” i govorio — čini mi se, jako dobro — o ljepoti kvadrata, kocke, pravca. Ona je tako očarano — ružičasto slušala — i odjednom iz njenih modrih očiju suza, druga, treća — pravo na rastvorenu stranicu (str. 7). Crnilo se razlilo. Evo, trebat ću prepisivati.

— Dragi De, kad bi barem vi — kad bi...

Ma što, “kad bi”? Što, “kad bi”? Opet njena stara pjesma: dijete. Ili je, možda, nešto novo — što se tiče... što se tiče — one? Iako tu kao da... Ne, to bi bilo suviše besmisleno.

Bilješka 5.

Koncept: KVADRAT. VLADARI SVIJETA. UGODNO-KORISNA FUNKCIJA

Opet to nije to. Opet razgovaram s vama, nepoznati moj čitatelju, kao da ste vi... Evo, recimo, moj stari prijatelj — R-13; pjesnik, sa crnačkim usnama — pa svi ga poznaju. Ali vas, na Mjesecu, na Veneri, na Marsu, na Merkuru — tko vas poznaje, gdje ste i tko?

Evo kako: zamislite — kvadrat, živ, prekrasan kvadrat. I on mora ispričati o sebi, o svom životu. Shvaćate li — kvadratu bi zadnje palo na pamet govoriti o tome da su njegova sva četiri kuta ista, on to jednostavno ne vidi, za njega je to toliko normalno, svakodnevno. I ja sam tako čitavo vrijeme u tom kvadratnom položaju. Evo, na primjer, ružičasti bonovi i sve što je povezano s njima: za mene je to jednakost sva četiri kuta, ali za vas je to možda važnije od Newtonovog binoma.

Eto tako. Jedan od drevnih mudraca rekao je, razumije se slučajno, pametnu stvar: “Ljubav i glad vladaju svijetom”. Ergo, da bi zavladao svijetom — čovjek mora zavladatai vladarima svijeta. Naši preci skupo su, naposljetku, pokorili Glad: govorim o Velikom Dvjestogodišnjem Ratu — o ratu između grada i sela. Vjerojatno su se iz religioznih predrasuda divlji kršćani tvrdoglavo držali svoga kruha.² Ali 35. godine prije osnutka Jedine Države — bila je izumljena današnja naftna hrana. Istina, preživjelo je samo 0,2 posto stanovništva zemaljske kugle. Ali, kako je sjajno — očišćeno od tisućugodišnje prljavštine — postalo lice Zemlje. I zato je tih nula cijelih i dvije desetine iskusilo blaženstvo u raskošnim palačama Jedine Države.

² Ta se riječ kod nas očuvala samo u obliku poetske metafore: kemijski sastav te tvari nam je nepoznat.

Ali, ako nije jasno: blaženstvo i zavist — to su brojnik i nazivnik razlomka koji se naziva sreća. I kakav bi bio smisao bezbrojnih žrtava Dvjestogodišnjeg Rata kada bi u našim životima još uvijek ostajalo povoda za zavist. A povod je ostao jer su još uvijek ostali “prćasti” nosevi i “klasični” nosevi (naš tadašnji razgovor u šetnji) — zato što su ljubav nekih tražili mnogi, a drugih — nitko.

Prirodno da je podčinivši sebi Glad (algebarski = sumi vanjskih dobara) Jedina Država povelu rat protiv drugog vladara svijeta — protiv Ljubavi. Naposljetku, i ta je stihija bila pobijedena, tj. organizirana, matematizirana, i prije oko 300 godina proglašen je naš povijesni “Lex sexualis”: “svaka numera ima pravo — kao na seksualni produkt — na bilo koju drugu numeru”.

I dalje je samo — stvar tehnike. Pažljivo vas ispituju u laboratorijima Seksualnog Ureda, točno određuju sadržaj spolnih hormona u krvi — i izračunavaju za vas posebnu Tablicu seksualnih dana. Zatim podnosite prijavu da se u svoje dane želite koristiti tom i tom numerom (ili numerama) i dobivate odgovarajući blok s bonovima (ružičaste boje). Eto, to je sve.

Jasno: povoda za zavist — nema više nikakvih, nazivnik razlomka sreće sveden je na nulu — razlomak se pretvara u prekrasnu beskonačnost. I upravo ono što je za drevne ljude bio povod bezbrojnih glupih tragedija — kod nas je svedeno na harmoničnu, ugodno-korisnu funkciju organizma, baš kao i san, fizički rad, hranjenje, pražnjenje i si. Iz ovoga vidite kako velika sila logike pročišćava sve čega god se takne. O kada bi i vi, nepoznati, spoznali tu božansku silu, kada biste se i vi naučili ići za njom do kraja.

Čudno: pisao sam jučer o najvišim visinama u ljudskoj povijesti, sve vrijeme disao sam najčišći planinski zrak misli — a unutra bilo je nekako oblačno, puno paučine, i ukršten je nekakav četveroštapi iks. Ili su to — moje šape, i sve je to zbog toga što su mi bile predugo pred očima — moje dlakave šape. Ne volim govoriti o njima — ne volim ih: to je ostatak divlje epohe. Zar doista u meni————

Htio sam precrtati sve ovo — zato što ovo izlazi iz granica koncepta. Ali zatim sam odlučio: neću precrtati. Neka moje bilješke — kao najtočniji seizmograf — pokažu krivulju čak i najmanjih mozgovnih kolebanja; jer ponekad upravo takva kolebanja bivaju vjesnikom —

Dakle ovo je već besmislica, ovo bi doista trebalo precrtati: mi smo u korito uveli sve stihije — nikakvih katastrofa ne može biti.

I sad mi je potpuno jasno: čudan osjećaj iznutra — sve je to zbog mog kvadratnog položaja o kojem sam govorio na početku. I nije u meni iks (to nije moguće) — jednostavno se bojim, da u vama ne ostane nekakav iks, nepoznati moji čitatelji. Ali, vjerujem — nećete jako strogo suditi o meni. Vjerujem — vi ćete shvatiti da mi je tako teško pisati — kao niti jednom autoru u tijeku čitave ljudske povijesti: jedni su pisali za suvremenike, drugi — za potomke, ali nitko nikada nije pisao za pretke ili bića slična njihovim divljim dalekim precima.

Bilješka 6.

Koncept: SLUČAJ. PROKLETO “JASNO”. 24 SATA.

Ponavljam: zadao sam sebi obvezu da pišem, ništa ne skrivajući. Zato, kolikogod to tužno bilo, moram ovdje primijetiti, da, očito, čak i kod nas proces otvrdnjavanja, kristalizacije života nije završen, do ideala—još je nekoliko stepenica. Ideal (jasno je) — tamo je gdje se više ništa ne događa, a kod nas... Evo, izvolite: u Državnim Novinama danas čitam da će se na Trgu Kočke za dva dana održati Praznik Pravosuđa. Izgleda da je opet neka numera narušila hod velikog Državnog Stroja, opet se dogodilo nešto nepredviđeno, neproračunato.

I osim toga — nešto se dogodilo sa mnom. Istina, to se dogodilo za vrijeme Osobnih Sati, tj. u vrijeme posebno određeno za nepredviđene okolnosti, ali ipak...

Oko 16 (točnije, u deset do 16) bio sam kod kuće. Odjednom —
■ telefon:

- D-503? — ženski glas.
- Da.
- Slobodni ste?
- Da.

— To sam ja 1-330. Sad ću doći do vas i idemo u Drevnu Kuću. U redu?

1-330!.. Ta I me razdražuje, odbija — gotovo plaši. Ali upravo sam joj zato rekao: da.

Za pet minuta već smo bili u aeru. Modra svibanjska majolika neba i lako sunce — na svom zlatnom aeru zuji za nama, ne pretičući nas i ne zaostajući. Ali tamo, ispred, bijeli se kao očna mrena oblak, ružan, debeo — kao obrazi drevnog “kupida” — i to nekako smeta. Prednji je prozorčić otvoren, vjetar, usne se suše — i nehotice ih cijelo vrijeme oblizuješ i cijelo vrijeme misliš o usnama.

Evo već se vide u daljini nejasne zelene mrlje — tamo, iza Zida. Zatim lagano, spontana klonulost srca — niže, niže, niže — kao sa strme planine — i mi smo kod Drevne Kuće.

Čitavo je to neobično, krhko, slijepo zdanje potpuno odjeveno u staklenu ljusku: inače bi se ono, naravno, odavno već srušilo. Pored staklenih vrata — starica, sva naborana — i posebno usta: same bore, nabori, usne već ušle unutra, usta nekako zarasla — i bilo je sasvim nevjerovatno da bi ona mogla progovoriti. A ipak — progovorila je.

— A što, dragi, kućicu ste moju došli pogledati? — i bore su zasjale (tj. vjerojatno, složile se kao zrake što je i stvorilo dojam da su “zasjale”).

— Da, bakice, opet sam se zaželjela — rekla je I.

Bore su sijale:

— Sunce — ha? A što, što? Ah, đavolice, đavolice! Zna-am, znam! Dobro: podite sami, a meni je bolje ovdje, na suncu...

Hm... vjerojatno je moja suputnica — ovdje čest gost. Želio bih nešto sa sebe stresti — smeta: vjerojatno, ista ona nametljiva vizualna slika: oblak na glatkoj modroj majolici.

Dok smo išli širokim tamnim stepenicama I je rekla:

— Volim nju — tu staricu.

— Zašto?

— Ah, ne znam. Možda — zbog njenih usana. A možda — ni zbog čega. Jednostavno tako.

Slegnuo sam ramenima. Ona je produžila — lagano se osmjehujući, a možda se uopće i nije osmjehivala:

— Osjećam se vrlo krivom. Jasno, to ne smije biti “samo-tako-ljubav” već “zbog-nečega-ljubav”. Sve stihije moraju biti...

— Jasno... — počeo sam. Istog trenutka uhvatio sam samoga sebe na toj riječi i kradom pogledao I: je li primijetila ili nije?

Gledala je negdje dolje; oči spuštene — kao rolete.

Sjetih se: oko 22 prolaziš avenijom i između jarko osvijetljenih i providnih kvadrata — tamne i spuštene rolete. Zašto je danas nazvala i zašto sve ovo?

Otvorio sam teška, škripava, neprovidna vrata — i mi smo u mračnom prostoru bez ikakva reda (to se kod njih nazivalo “stan”). Isti onaj čudan “kraljevski” glazbeni instrument — i divlje, neorganizirano, ludo — kao tadašnja glazba — šarenilo boja i oblika. Bijela ravnina — gore; tamnomodri zidovi; crveni, zeleni, narančasti uvezi drevnih knjiga; žuta bronca — kandelabri, kip Buddha; izobličene epilepsijom, ne uklapajući se ni u kakve jednadžbe — linije namještaja.

Teško sam podnosio taj kaos. No moja je suputnica imala, očito, snažniji organizam.

— To je moj najdraži... — i iznenada se trgnula — ugriz osmi-jeha, bijeli, oštri zubi. — Točnije: najsmješniji od svih “stanova”.

— Ili, još točnije: država — ispravio sam je. — Tisuće mikro-skopskih, vječno zaraćenih država, nemilosrdnih kao...

— No, da, jasno — očito je vrlo ozbiljno rekla I.

Prošli smo kroz sobu, gdje su se nalazili maleni dječji krevetići (djeca su u to doba bila također privatno vlasništvo). I opet — sobe, svjetlucanje zrcala, sumorni ormari, neizdržljivo šareni divani, golemi “kamin”, velika postelja od mahagonija. Naše današnje — prekrasno, prozračno, vječno — staklo bilo je samo u obliku bijednih, lomljivih kvadratića — prozora.

— I kada čovjek pomisli: ovdje su “jednostavno — tako voljeli”, gorjeli, mučili se... (opet spuštene rolete očiju). — Kakav besmislen, rasipan gubitak ljudske energije — zar ne?

Ona je govorila kao iz mene, govorila je moje misli. Ali u njenom osmijehu cijelo je vrijeme bio nekakav razdražujući iks. Tamo, za roletama, u njoj se zbivalo nešto — ne znam što — nešto što me razdraživalo; htio sam se prepirati s njom, vikati na nju (upravo tako), ali morao sam se suglasiti — nije se bilo moguće ne suglasiti.

Eto — zaustavila se pred zrcalom. U tom trenutku — vidio sam samo njene oči. Pala mi je na um ideja: pa čovjek je napravljen isto

tako primitivno divlje, kao i ovi apsurdni “stanovi” — ljudske glave su neprozirne i postoje tek malena okanca prema unutra: oči. Ona kao da je pogodila — okrenula se. “Pa, evo mojih očiju. Dakle?” (To, naravno, šuteći.)

Pređa mnom — dva neizrecivo tamna prozora, a unutra takav nepoznat, tuđ život. Vidio sam samo vatru — gori tamo nekakav vlastiti “kamin” — i nekakve figure, nalik...

To je, naravno, bilo prirodno: vidio sam tamo odraz samoga sebe. Ali, bilo je neprirrodno i nimalo nalik meni (očito, bio je to mučni rezultat situacije) — točno sam osjetio strah, osjetio sam da sam uhvaćen, natjeran u taj divlji kavez, osjetio sam da me zgrabio divlji vjor drevnog života.

— Znae što — rekla je I — izadite na minutu u susjednu sobu. Njen glas čuo se odande iznutra, iza tih tamnih prozora — očiju, gdje je gorio kamin.

Izašao sam i sjeo. S male police na zidu pravo meni u lice, jedva primjetno, osmjeivala se prćasta asimetrična fizionomija jednog od drevnih pjesnika (čini se, Puškina). Zašto sjedim ovdje — i pokorno izdržavam taj osmijeh, i zašto sve to: zašto sam ovdje — zbog čega to apsurdno stanje? Ta razdražujuća, odbojna žena, čudna igra...

Tamo — lupnula su vrata ormara, šuštala svila, s trudom sam se zadržavao da ne pođem tamo i — doista se ne sjećam: htio sam joj vjerojatno reći mnogo oštrih riječi.

Ali, već je izašla. Bila je u kratkoj, starinskoj svijetlo-žutoj haljini, crnoj kapi, crnim čarapama. Haljina od lake svile — bilo mi je jasno vidljivo: čarape su vrlo dugačke, znatno iznad koljena, — i otvoren vrat, sjena među...

— Čujte, vi, jasno, želite biti originalni, ali zar vi...

— Jasno — prekinula me — biti originalan — to znači na neki se način izdvojiti od drugih. Dakle, biti originalan — znači narušiti jednakost... I to, što se na idiotskom jeziku drevnih nazivalo “biti banalnim” kod nas znači: samo ispunjavati svoju dužnost. Zato što...

— Da, da, da! Upravo tako — nisam izdržao. — I nemate što, što...

Prišla je statui prćastog pjesnika i spustivši roletu na divlji oganj očiju — tamo, unutra, za svojim prozorima, rekla, taj put, čini se, savršeno ozbiljno (možda da bi me smekšala) — rekla jako razumnu stvar:

— Zar vam se ne čini čudnim da su ljudi nekada prije trpjeli evo, ovakve? I ne samo trpjeli — klanjali im se. Kakav ropski duh! Zar nije tako?

— Jasno...To jest ja sam htio... (to prokleta “jasno”!)

— Da, da razumijem. Ali to su bili u biti vladari silniji od njihovih okrunjenih vladara. Zašto ih nisu izolirali, istrijebili? Kod nas...

— Da, kod nas... — počeo sam. — I iznenada se — nasmijala. Jednostavno sam, eto, očima vidio taj smijeh: zvonku, oštru, kao bič, elastično-gipku krivulju tog smijeha.

Sjećam se — sav sam drhtao. Evo — uhvatiti je — i više ne pamtim što... Trebalo je nešto — bilo što — napraviti. Makinalno sam otvorio svoju zlatnu značku, pogledao na sat. Bilo je deset do pet.

— Ne mislite li da je već vrijeme? — rekao sam učtivo, koliko sam mogao.

— A, kada bih vas zamolila — da ostanete ovdje sa mnom?

— Slušajte: vi... znate li vi što govorite? Za deset minuta moram biti u slušaonici...

— ... A sve numere moraju proći obvezni tečaj umjetnosti i znanosti... mojim glasom rekla je I. Potom je odškrinula roletu — podigla oči: kroz tamne prozore — buktao je kamin. — U Medicinskom Uredu imam jednog liječnika — on je zapisan kod mene. Ako ga zamolim — on će vam izdati uvjerenje da ste bili bolesni. Dakle?

Shvatio sam. Naposljetku sam shvatio kamo je vodila čitava ova igra.

— Dakle tako! A vi znate da sam ja, kao i svaka časna numera, u biti, dužan da se bez odlaganja uputim u Ured Čuvara i...

— A, ne u biti — (oštar osmijeh-ugriz). — Strašno me zanima: hoćete li poći u Ured ili ne?

— Ostajete? — mašio sam se za kvaku na vratima. Kvaka je bila mjedena — i čuo sam: i moj glas bio je od mjedi.

— Trenutak... Može?

Prišla je telefonu. Nazvala je nekakav broj — bio sam toliko uzrujan da ga nisam zapamtio — i viknula:

— Čekat ću vas u Drevnoj Kući. Da, da, sama...

Pritisnuo sam hladnu mjedenu kvaku:

— Vi ćete mi dozvoliti da uzmem aero?

— O, da, naravno! Izvolite...

Tamo, na suncu, kraj izlaza — kao raslinje, drijemala je starica. Opet je bilo nevjerovatno da su se njena potpuno zarasla usta otvorila i da je progovorila.

— A ona vaša — što, zar je ostala sama?

— Sama.

Staričina usta opet su zarasla. Klimnula je glavom. Kako se čini, vjerojatno je čak i njezina hlapeća pamet shvaćala svu apsurdnost i rizičnost ponašanja te žene.

Točno u 17 bio sam na lekciji. I tamo sam zbog nečeg iznenada shvatio da starici nisam rekao istinu: tamo I nije bila sama. Možda me je upravo to — što sam nehotice prevario staricu — tako mučilo i ometalo me da slušam. Da, ona nije sama: u tome je stvar.

Poslije 21:1/2 imao sam slobodan sat. Već bih danas mogao poći u Ured Čuvara i prijaviti je. Ali poslije tog glupog događaja tako sam se umorio. I onda — zakonski rok za prijavu je 48 sati. Stići ću sutra: još puna 24 sata.

Bilješka 7.

Koncept: TREPAVICA. TAYLOR. BUNIKA I ĐURĐICA.

Noć. Zeleno, narančasto, modro; kraljevski instrument od mahagonija; žuta, kao naranča, haljina. Potom — brončani Buddha; odjednom je podignuo brončane vjeđe — i potekao je sok: iz Buddhhe. I iz žute haljine — sok, i po zrcalu kapljice soka, i cijedi se veliki krevet i dječji krevetići, i sada i ja — i nekakav smrtno, slatki užas...

Probudio sam se: umjerena plavkasta svjetlost; svjetluca se staklo zidova, stakleni naslonjači, stol. To me umirilo, srce me prestalo probadati. Sok, Buddha... kakva besmislica? Jasno: bolestan sam. Prije nikada nisam sanjao. Kažu daje to kod drevnih bilo najobičnije i normalno — sanjati. Pa da: kad je i čitav njihov život bio — takav užasan vrtuljak: zeleno — narančasto — Buddha — sok. Ali mi znamo da su snovi — ozbiljna psihička bolest. I znam: do sada je moj mozak bio kronometarski provjeren, blistav mehanizam bez ijedne

trunke prašine, a sada... da, sada, upravo tako: osjećam tamo, u mozgu — nekakvo strano tijelo — kao najtanju trepavicu u oku: čitavog sebe ne osjećaš, a eto, to oko s trepavicom — ne možeš zaboraviti niti na sekundu...

Veselo, kristalno zvonice kraj uzglavlja: 7, ustajanje.

S desna i s lijeva, kroz staklene zidove — vidim, kao samoga sebe, svoju sobu, svoju odjeću, svoje pokrete — ponovljene tisuću puta. To bodri: vidiš sebe kao dio ogromnog, moćnog jedinstva. I takva precizna ljepota: niti jedne suvišne geste, nabora, zaokreta.

Da, taj je Taylor bio, nesumnjivo, najgenijalniji od drevnih. Istina, on se nije sjetio proširiti svoju metodu na čitav život, na svaki korak, na čitave dane — nije uspio integrirati svoj sustav od jednog do 24 sata. Ali ipak: kako su oni mogli pisati čitave biblioteke o nekakvom tamo Kantu — a jedva primjećivati Taylora — proroka, koji je uspio zaviriti deset stoljeća unaprijed.

Završen je doručak. Skladno otpjevana Himna Jedine Države. Skladno, po četvero — prema liftovima. Jedva čujno brujanje motora — i brzo dolje, dolje, dolje — lagana klonulost srca...

I onda odjednom zbog nečeg opet onaj besmisleni san — ili nekakva skrivena funkcija toga sna. Ah, da, jučer, kao na aeru — spuštanje naniže. Uostalom, sve je to svršeno: točka. I jako je dobro što sam bio s njom tako odlučan i oštar.

U vagonu podzemne željeznice jurio sam tamo gdje je na postolju blistalo na suncu još nepokretno, vatrom neproduhovljeno, lijepo tijelo INTEGRALA. Zatvorivši oči maštao sam u formulama: još jednom sam u mislima izračunavao kolika je početna brzina potrebna da bi se INTEGRAL odvojio od Zemlje. Svakog atoma sekunde — masa INTEGRALA mijenja se (troši se eksplozivno gorivo). Jednadžba je bivala vrlo složena, s transcendentnim veličinama.

Kao kroz san: ovdje u tvrdom svijetu brojeva — netko je sjeo pokraj mene, lagano me gurnuo, kazao “oprostite”.

Malo sam otvorio oči — i najprije (asocijacija od INTEGRALA) nešto je strjelovito poletjelo u prostranstvo: glava — i ona juri, zato što su sa strane — raširena ružičasta krila-uši. I zatim krivulja nagnutog potiljka — pogrbljena leđa — dvostruko izvinuto — slovo S...

I kroz staklene zidove mog algebarskog svijeta — opet trepavica — nešto neugodno, nešto što moram danas-----

— Ništa, ništa, molim — osmjehnuo sam se susjedu dok smo se klanjali jedan drugom. Na njegovoj znački je bljesnulo: S-4711 (naravno, zato je on od prvog trenutka bio za mene povezan sa slovom S: to je bio vizualni dojam neregistriran sviješću). I bljesnule su oči — dva oštra svrdlašca, koja su se brzo okretala i uvturala sve dublje i evo sad će se dokopati do samoga dna, vidjet će ono što sam, čak i samome sebi...

Odjednom mi je ona trepavica postala savršeno jasna: jedan je od njih, od Čuvara, i najjednostavnije je, ne odgađajući, odmah, istog časa, njemu ispričati sve.

— Ja sam, znate, bio jučer u Drevnoj Kući... — glas mi je — čudan, spljošten, ravan — pokušao sam se nakašljati.

— Pa, izvrsno. To daje materijala za vrlo poučne zaključke.

— Ali, vidite — nisam bio sam, pratio sam broj 1-330, i eto...

— 1-330? Drago mi je za vas. Vrlo zanimljiva, talentirana žena. Ima mnogo poklonika.

... Ali zar nije on — tada u šetnji — i možda je čak i zapisan kod nje? Ne, njemu o tome — nikako, nezamislivo: to je jasno.

— Da, da! Svakako, svakako! Vrlo — osmjehivao sam se — sve šire, besmislenije — i osjećao sam: od tog osmijeha — gol sam i glup...

Svrdla su u meni došla do dna, zatim, brzo se vrteći — izvila nazad u oči; S se — dvosmisleno osmjehnuo, klimnuo mi i izmigoljio se prema izlazu.

Sakrio sam se novinama (činilo mi se da svi gledaju u mene) — brzo sam zaboravio na trepavicu, na svrdlo, na sve: tako me uzbudilo ono što sam pročitao. Jedna kratka crta: “Prema pouzdanim izvorima — ponovo su pronađeni tragovi do sada neuhvatljive organizacije koja je sebi postavila za cilj oslobađanje od blagotvornog jarma Države.”

“Oslobađanje?” Zapanjujuće: kako su u ljudskoj vrsti otporni zločinački instinkti. Namjerno kažem: “zločinački”. Sloboda i zločin tako su nerazdruživo međusobno povezani, kao... pa kao kretanje aera i njegova brzina: brzina aera = 0, i on se ne kreće; sloboda čovjeka = 0, i on neće počinuti zločin. To je jasno. Jedini način da se čovjek izbavi od zločina — jest da se izbavi od slobode. I evo, tek što smo se oslobodili od nje (u svemirskim razmjerima stoljeća — to je, naravno, “tek”), kad odjednom nekakvi bijedni glupani...

Ne, ne shvaćam: zašto seja odmah, još jučer, nisam uputio u Ured Čuvara. Danas poslije 16 — idem tamo sigurno...

U 16:10 izašao sam — i odmah na uglu sreo O — svu u ružičastom ushitu zbog tog susreta. “Eto, ona ima jednostavan obao um. To je dobrodošlo: ona će me razumjeti i podržati”... Uostalom, ne: podršku ni ne trebam: čvrsto sam odlučio.

Složno su tutnjili Marš trube Glazbene Tvornice — sve jedan te isti svakodnevni Marš. Kakva neizreciva opojnost u toj svakodnevnosti, opetovanosti, zrcalnosti!

O me uhvatila za ruku.

— Prošetajmo — okrugle modre oči meni su potpuno otvorene — modri prozori unutra — i ja prodirem unutra, ni za što se ne zakačivši: unutra nema ništa, to jest, ničega tuđeg, nepotrebnog.

— Ne, nećemo šetati. Moram... — rekao sam joj kamo. I na svoje zaprepaštenje: ružičasti krug usana — složio se u ružičasti polumjesec, vršcima naniže — kao od nečeg kiselog. Planuo sam.

— Vi ste ženske numere, izgleda, neizlječivo nagrižene predrasudama. Potpuno ste nesposobne za apstraktno mišljenje. Oprostite mi — ali to je jednostavno tupost.

— Vi — idete špijunima... Faj! A ja sam za vas u Botaničkom Vrtu nabavila stručak đurđica...

— Zašto “A ja” — Čemu to “A”? Potpuno ženski — ljulito sam (priznajem) dograbio njene đurđice. — Evo vam, evo vam vaše đurđice! Pomirišite, fino, ha? Pa imajte barem mrvicu logike, đurđica lijepo miriši: tako. Ali zar možete o mirisu, o samom pojmu “miris” reći je li dobar ili loš? Ne ne-mo-že-te, zar ne? Postoji miris đurđica i odvratan miris bunike: ijedno i drugo je miris. Postojali su špijuni u drevnoj državi — i postoje špijuni kod nas... da, špijuni. Ja se ne bojim te riječi. Ali zar nije jasno: njihov špijun — to je bunika, a naš špijun — đurđica. Da, đurđica, da!

Ružičasti je polumjesec drhtao. Sad mi je jasno: samo mi se učinilo — no tada sam bio uvjeren da će se nasmijati. I povikao sam još jače:

— Da, đurđica. I nema tu ničeg smiješnog, ničeg smiješnog.

Okrugle, glatke lopte glava plivala su mimo — i osvrta se. O me je nježno uzela za ruku.

— Danas ste nekako... da niste bolesni?

San — žuto — Buddha... tog mi je trena postalo jasno: moram poći u Medicinski Ured.

— Da, pa istina je: bolestan sam — rekao sam vrlo veselo (ovo je sasvim neobjašnjiva proturječnost: nisam se imao razloga radovati).

— Vi morate odmah poći liječniku. Pa vi razumijete: imate obvezu biti zdravi — to vam je smiješno i dokazivati.

— Da, draga O — da, vi ste naravno u pravu. Potpuno u pravu!

Nisam pošao u Ured Čuvara: nije bilo druge, morao sam poći u Medicinski Ured; tamo su me zadržali do 17.

A navečer (uostalom, svejedno — navečer je tamo bilo zatvoreno) — navečer je došla k meni O. Rolete nisu bile spuštene. Rješavali smo zadatke iz starinske zbirke: to jako smiruje i pročišćava misli. 0-90 sjedila je nad bilježnicom nagnuvši glavu k lijevom ramenu i od napora podupirala iznutra jezikom lijevi obraz. To je bilo tako djetinje, tako očaravajuće. I u meni je sve tako dobro, točno, jednostavno...

Otišla je. Sam sam. Dva sam puta duboko uzdahnuo (to je jako korisno pred spavanje). I odjednom nekakav nepredviđeni miris — i o nečem veoma neugodnom... Uskoro sam pronašao: u krevetu mije bila skrivena kitica đurđica. Odjednom se sve uzburkalo, podiglo sa dna. Ne, to je s njene strane bilo jednostavno netaktično — podmetnuti mi te đurđice. No da: nisam pošao, da. Ali nisam ja kriv što sam bolestan.

Bilješka 8.

Koncept: IRACIONALNI KORIJEN. R-13. TROKUT.

To je — kao kad se davno, u školsko doba, sa mnom dogodio korijen V-l. Tako jasno, kao isklesano pamtim: svijetla loptasta dvorana, stotine dječjih okruglih glava — i Pljapa, naš matematičar. Prozvali smo ga Pljapa: bio je već dosta star i raskliman, i kada bi dežurni u njega odostraga stavljao utikač iz zvučnika je uvijek na početku: “Plja, plja, plja, tššš”, a tek nakon toga sat. Jednom je Pljapa pričao

o iracionalnim brojevima — i, sjećam se, plakao sam, tukao šakama o stol i derao se: “Neću V-I! Izvucite iz mene V-I!” Taj iracionalni korijen urastao je u mene, kao nešto tuče, strano, strašno, proždirao me je — nije ga bilo moguće razumjeti, učiniti bezopasnim, jer je on bio izvan *ratio*.

I evo sad opet V-I. Ponovo sam pogledao svoje zapise — i jasno mi je: zavaravao sam samoga sebe, lagao sam sam sebi — samo da ne bih vidio V-1. Sve su to trice — to da sam bolestan i slično: mogao sam tamo poći; prije tjedan dana — znam, pošao bih, niti se ne zamislivši. Zašto sada... Zašto?

Evo i danas. Točno u 16:10 — stajao sam pred blistavim staklenim zidom. Iznad mene — zlatno, sunčano, čisto blistanje slova na tabli Ureda. U dubini kroz stakla dugački red plavičastih junifa. Kao kandila u drevnim crkvama — svjetlucaju lica: oni su došli da bi izvršili junačko djelo, oni su došli da bi na oltar Jedine Države izručili svoje voljene, prijatelje — sebe. A ja — ja sam hrlio k njima, s njima. Ali ne mogu: noge su duboko slivene sa staklenim pločama — stajao sam, tupo gledao, nisam imao snage pomaknuti se s mjesta...

— Hej, matematičaru, sanjariš!

Trgnuo sam se. Prema meni — crne, smijehom lakirane oči, debele, crnačke usne. Pjesnik R-13, stari prijatelj — i s njime ružičasta O.

Ljutito sam se okrenuo (mislim, da mi oni nisu zasmetali, ja bih, naposljetku, s mesom iščupao iz sebe V-I i ušao bih u Ured).

— Ne sanjarim, nego ako baš hoćete — divim se — prilično sam oštro rekao.

— Da, da! Vi, dragi moj, ne biste trebali biti matematičar nego pjesnik, da, pjesnik! Dajte, hoćete li doći k nama — u Pjesnike, ha? Ako želite — za tren oka ću to srediti, a?

R-13 govori zagrcavajući se, riječi iz njega brizgaju, iz debelih usana — kapljice; svako “p” — fontana, “pjesnici” — fontana.

— Služim i služiti ću znanju — namrštio sam se: ne volim šale i ne razumijem ih, a R-13 ima ružnu naviku šaliti se.

— Ma kakvo: znanje! Vaše znanje to je samo — kukavičluk. I što je tamo: točno. Samo želite zidom ograditi beskonačnost, a iza zida se bojite i pogledati. Da! Pogledajte — i zažmirite. Da!

— Zidovi — to je osnova svakog ljudskog... — počeo sam.

Iz R brižnu fontana. O — se ružičasto i okruglo smijala. Odmahnuo sam rukom: smijte se, svejedno mi je. Nije mi bilo do toga. Trebao sam nečim rastrgati, zaglušiti taj prokleti \-l.

— Znae što — nastavio sam, — podimo, sjednimo kod mene, rješavat ćemo zadatke (sjetio sam se jučerašnjeg mirnog sata — možda će takav biti i danas).

O je pogledala R: jasno, okruglo pogledala mene, obrazi joj se zarumenjeli nježnom, čarobnom bojom naših bonova.

— Ali, danas ja... Ja imam danas — bon za njega — klimnula je prema R — a navečer je on zauzet... tako da...

Mokre, lakirane usne su dobrodušno šljapnule:

— Pa nema veze: nama je dovoljno pola sata. Što kažeš, O? Ja baš nisam ljubitelj — tih vaših zadataka, ali jednostavno — podimo k meni, sjednimo malo.

Bilo mi je strašno ostati sam sa sobom — ili, točnije, s tim novim, tudincem, koji je samo čudnom slučajnošću imao moj broj D-503. I pošao sam k njemu, k R. Istina, on nije točan, nije ritmičan, ima nekakvu uvrnutu, smiješnu logiku, ali bez obzira, mi smo — prijatelji. Nismo uzalud, prije tri godine, nas dvojica izabrali ovu milu, ružičastu O. To nas je još nekako čvršće vezalo nego školsko doba.

Dalje — u sobi kod R. Kao da je — sve točno onako kao i kod mene: Tablica, staklo naslonjača, stola, ormara, kreveta. Ali čim je ušao R — pomaknuo jedan naslonjač, drugi — plohe se poremetiše, sve je izašlo iz određenog kalupa, postalo neeuclidovsko. R—je uvijek isti, uvijek isti. U vezi Taylora i matematike — uvijek je išao na repu.

Sjetili smo se starog Pljape: dogadalo se da mi, mališani, njegove staklene noge potpuno oblijepimo papirićima s riječima zahvale, (jako smo voljeli Pljapu). Sjetili smo se Učitelja Zakona.³ On je bio neuobičajeno glasan — silno je puhao vjetar iz zvučnika — a mi, djeca, na sav smo glas izvikivali za njim tekstove. I jednom mu je neobuzdani R-13 nagurao u zvučnik izgužvani papir: svaki tekst — pucanj izvakanim papirom. R je, naravno, bio kažnjen, to što je on napravio bilo je, naravno, ružno, ali sada smo se hihotali — čitav naš trokut — i, priznajem, ja također.

³ Naravno, ne radi se o “Božjem zakonu” drevnih, već o Zakonu Jedine Države.

— A što daje on bio živ, kao kod drevnih, ha? To bi bilo — “b”
— fontana iz debelih, sočnih usta...

Sunce — kroz strop, zidovi; sunce gore, sa strane, odraženo —
dolje. O — na koljenima pokraj R-13, i malene kapljice sunca u nje-
nim plavim očima. Nekako sam se ugrijao; povukao; V-1 je ušutio, ne
pomiče se...

— A kako vaš INTEGRAL? Hoćemo li uskoro poletjeti prosv-
jećivati stanovnike planeta, ha? Samo tjerajte, tjerajte! A mi ćemo
vam pjesnici toliko nažvrljati da ni vaš INTEGRAL neće moći podi-
ći. Svakoga dana od 8 do 11... — R je odmahnuo glavom, počeošao
se po zatiljku: njegov zatiljak — to je nekakav četvrtasti kovčežić
pričvršćen otraga (sjetio sam se starinske slike — “U kočiji”).

Živnuo sam:

— I vi pišete za INTEGRAL? Pa recite o čemu? Evo, recimo, na
primjer, danas.

— Danas — ni o čemu. Bio sam zauzet nečim drugim... — “b”
je prsnulo pravo u mene.

— Čime drugim?

R se namrštio.

— Čime — čime! Pa ako hoćete — presudom. Presudu sam poe-
tizirao. Jedan idiot, i to od naših pjesnika... dvije godine sjedio pored
mene, i sve kao daje u redu. I odjednom — eto ti ga na: “Ja sam, kaže
— genij, genij je — iznad zakona.” I toliko je nadrobio... A što reći...
Eh!

Debele usne su visjele, lak je u očima iščeznuo. R-13 je skočio,
okrenuo se, zapiljio se negdje kroz zid. Gledao sam na njegov čvrsto
zatvoreni kovčežić i mislio: što on tamo sada premeće — kod sebe u
kovčežiću?

Minuta mučne, asimetrične šutnje. Nije mi bilo jasno u čemu je
stvar, ali ovdje je nešto bilo.

— Na sreću, pretpotopna vremena svemogućih Shakespearea i
Dostojevskih — ili kako ih tamo ne zovu — prošla su, — rekao sam
namjerno glasno.

R se okrenuo licem. Riječi su kao i prije prštale, brizgale iz njega,
ali meni se učinilo — veseloga laka u očima više nije bilo.

— Da, najdraži matematičaru, na sreću, na sreću, na sreću! Mi —
smo najsretnija aritmetička sredina... Kako se kod vas kaže: printe-

grirati, od nule do beskonačnosti — od kretena do Shakespearea... Tako!

Ne znam zašto — kao daje to sasvim neumjesno — sjetio sam se one, njezinoga tona, protezala se nekakva najtanja nit između nje i R. (Kakva?) Opet se uznemirio V-I. Otvorio sam značku: 17:25. Za ružičasti bon ostalo im je još 45 minuta.

— Pa, manje vrijeme... — i poljubio sam O, pružio ruku — R, pošao prema liftu.

Na bulevaru sam se, prešavši na drugu stranu, osvrnuo: u svijetlom, potpuno prožetom suncem, staklenom bloku kuće — tu i tamo vidjele su se tamnoplave, neprozirne kocke spuštenih roleta — kocke ritmično taylorizirane sreće. Na sedmom katu pronašao sam očima kocku R-13: on je već spustio rolete.

Draga O... dragi R... U njemu ima isto (ne znam, zašto “isto” — ali neka ostane kako sam napisao) — u njemu ima isto nešto ne sasvim jasno. A ipak ja, on i O — mi smo trokut, pa makar i raznos-tranični, ipak trokut. Mi smo, ako ćemo govoriti jezikom naših predaka (možda vam je, planetarni moji prijatelji, taj jezik jasniji), mi smo obitelj. I tako je dobro ponekad makar nakratko odahnuti, zatvoriti se u jednostavan, čvrst trokut od svega što...

Bilješka 9.

Koncept: LITURGIJA. JAMBOVII TROHEJI. ŽELJEZNA RUKA.

Svečan svijetao dan. Takvih dana zaboravljaš na svoje slabosti, nepravilnosti, bolesti — i sve je kristalno — čvrsto, vječno — kao naše novo staklo...

Trg Kocke. Šezdeset šest moćnih koncentričnih krugova: tribine. I šezdeset šest redova: tiha kandila lica, oči koje odražavaju sjaj nebesa — ili, možda sjaj Jedine Države. Grimizni, kao krv, cvjetovi — usne žena. Nježni vijenci dječjih lica — u prvim redovima, u blizini mjesta događaja. Ozbiljna, stroga, gotička tišina.

Sudeći po opisima koji su došli do nas, nešto slično doživljavali su drevni u vrijeme svojih “bogoslužjenja”. Ali, oni su služili svome

besmislenom, nepoznatom Bogu — a mi služimo smislenom i potpuno poznatom; njihov Bog nije im davao ništa osim vječnih mučnih zahtjeva; njihov Bog nije smislio ništa pametnije nego da, ne zna se zašto, ljudi sebe prinose za žrtvu — a mi prinosimo žrtvu našem Bogu, Jedinoj Državi — spokojnu, promišljenu, razumnu žrtvu. Da, to je bila prava liturgija Jedinoj Državi, sjećanje na križne dane — godine Dvjestogodišnjega Rata, veličanstveni praznik pobjede svih nad jednim, zbroja nad pribrojnikom...

Evo jednog — stoji na stepenicama Kocke oblivene suncem. Bijelo... i čak ne — ne bijelo, bezbojno — stakleno lice, staklene usne. I jedino oči, crne rupe koje usisavaju, gutaju... i onaj jezivi svijet od kojeg je udaljen samo nekoliko minuta. Zlatna značka s numerom — već je skinuta. Ruke su vezane purpurnom vrpcom (starinski običaj: objašnjenje je očito u tome što su u davna vremena, kada se sve ovo nije činilo u ime Jedine Države, osuđenici vjerojatno osjećali da imaju pravo suprotstavljati se, pa su im ruke obično bile okovane lancima).

A na vrhu, na Kocki, pokraj Stroja — nepomična, kao od metala, figura onog, kojeg zovemo Dobrotvorom. Lice se odavde, odozdo, ne može razabrati: vidi se samo daje omeđeno strogim, veličanstvenim kvadratnim konturama. Ali zato ruke... Tako ponekad biva na fotografijama: previše blizu, u prvi plan postavljene ruke — izgledaju ogromne, prikivaju pogled — zaklanjaju sve ostalo. Te teške, još uvijek spokojno smještene na koljenima, ruke — jasno: one su — kamene i koljena — jedva izdržavaju njihovu težinu...

I odjednom se jedna od tih ogromnih ruku polako podigla — polagana, željezna gesta — i s tribine, povinovavši se podignutoj ruci, prišla je Kocki numera. To je bio jedan od Državnih Pjesnika, koji je imao sreću — ovjenčati praznik svojim stihovima. I zagrmjeli su nad tribinama božanstveni brončani jambovi — o tom, bezumnom, sa staklenim očima, što je stajao tamo, na stepenicama i čekao logičnu posljedicu svoga bezumlja.

... Požar. U jambu se njišu kuće, pršte uvis kao žitko zlato, ruše se. Grče se zelena stabla, kaplje sok — samo su ostali crni križevi skeleta. Ali javio se Prometej (to smo, naravno, mi) —

“I oganj u stroj sprežuć”, čelik

I kaos zakonom zakovao.”

Sve je novo, čelično: čelično sunce, čelična stabla, čelični ljudi. Odjednom nekakav bezumnik — “i oganj s lanca pusti na slobodu” i opet sve gine...

Nažalost, ja imam slabo pamćenje za stihove, ali jednog se sjećam: nije se mogla izabrati poučnija i ljepša slika.

Opet polagana, teška gesta — i na stepenicama Kocke je drugi pjesnik. Čak sam se pridigao: ne može biti? Ne: njegove debele, crnačke usne, to je on... Zbog čega nije ranije rekao da mu slijedi visoko... Usne mu se tresu, sive. Razumijem: pred licem Dobrotvora, pred licem čitavog skupa Čuvara — ali ipak: tako se uzbuđivati...

Reski, brzi — oštrog tona — troheji. O nečuvenom zločinu: o bogohulnim stihovima u kojima se Dobrotvor imenovao... ne, ruka to ne može napisati...

R-13 blijed, nikoga ne gledajući (nisam očekivao od njega takvu sramežljivost) — spustio se i sjeo. U jednom najmanjem diferencijalu sekunde promaklo mi je usporedo s njim nečije lice — oštri crni trokut — i odmah se izbrisalo: moje oči — tisuću očiju, tamo, navrh, prema Stroju. Tamo — treća željezna gesta neljudske ruke. I kao da ga nije nevidljiv vjetar — prijestupnik ide, polako, stepenicu — još — i evo korak, posljednji u njegovom životu — i on je licem okrenut nebu, glavom zabačenom unazad — na svom posljednjem ležaju.

Težak, kao kamen, kao sudbina, Dobrotvor je obišao Stroj uokolo, položio na polugu ogromnu ruku... Ni šušnja, ni daha: sve su oči — na toj ruci. Kakav li mora biti taj vatreni, zanosni vihor — biti oruđe, biti jednak stotinama tisuća volti. Kakva veličanstvena sudbina!

Nemjerljiva sekunda. Ruka se spustila uključujući struju. Bljesnulo je neizdržljivo — oštro sječivo zrake — kao drhtaj, tek čujno pucketanje u cijevima Stroja. Ispruženo tijelo — u laganom, svjetlucavom dimu — i evo, naočigled kopni, kopni, rastvara se zatrašujuće brzo. I — ništa: tek lokvica kemijski čiste vode, što je još minutu prije plahovito i crveno kolala u srcu.

Sve je to bilo jednostavno, sve je to znao svatko od nas: da, disocijacija materije, da, cijepanje atoma ljudskog tijela. I time, ne manje, svaki je put to bilo — kao čudo, to je bilo kao simbol neljudske moći Dobrotvorove.

Gore, pred Njim — crvena lica desetina ženskih numera, od uzbuđenja poluotvorena usta, cvijeće koje njiše vjetar.⁴

Po starom običaju — deset žena ukrašavalo je cvijećem još uvijek od štrcanja krvi mokru junifu Dobrotvora. Veličanstvenim korakom prvosvećenika On se polagano spušta dolje, polagano prolazi kroz tribine — i ususret Njemu podignute su uvis bijele grane ženskih ruku i jednomilijunska bura klicanja. I zatim opet takvo klicanje u čast skupa Čuvara, nevidljivo prisutnih negdje ovdje u našim redovima. Tko zna: možda je upravo njih, Čuvare, predvidjela mašta drevnih ljudi gradeći svoje nježno-strašne arkandele, koji su od rođenja pokraj svakog čovjeka.

Da, nešto od drevne religije, nešto pročišćavajuće kao oluja i bura — bilo je u čitavoj svečanosti. Vi, koji ćete čitati ovo — jesu li vam poznate ovakve minute? Žao mi vas je, ako ih ne poznajete...

Bilješka 10.

Koncept: PISMO. MEMBRANA. JA DLAKAV.

Jučerašnji je dan bio za mene baš kao onaj papir kroz koji kemičari filtriraju svoje rastvore: sve su čestice odvagnute i sve suvišno ostaje na tom papiru. Ujutro sam se spustio dolje potpuno destilirani, prozračan.

Dolje, u predvorju, za stolicem, kontrolorka, pogledavala je na sat i zapisivala brojeve onih koji ulaze. Njezino ime je IO... Uostalom, bolje da ne napišem njezinu numeru jer se bojim da ne napišem o njoj nešto loše. Iako, u biti, to je — vrlo uvažena starija žena. Jedino što se na njoj meni ne sviđa je — što su joj se obrazi pomalo objesili — kao riblje škrge (reklo bi se: pa što je tu loše?).

Škripnula je perom i vidio sam na stranici sebe: "D-503" i pored — mrlja.

⁴ Naravno, iz Botaničkog Muzeja. Osobno ne vidim u cvijeću ništa lijepo — kao i u svemu što pripada divljem svijetu, davno protjeranom iza Zelenog Zida. Lijepo je samo razumno i lijepo: strojevi, cipele, formule, hrana i dr.

Tek što sam joj htio na to skrenuti pažnju, kad odjednom ona podigne glavu — i kapne na mene isti takav tintani osmijeh:

— Evo pisma. Da. Dobit ćete ga, dragi — da, da, dobiti.

Znao sam: pismo koje je ona pročitala — mora još proći i kroz Ured Čuvara (mislim daje suvišno objašnjavati taj prirodni poredak) i primit ću ga poslije 12. No, zbulio me upravo onaj osmijeh, kapljica tinte zamutila je moj proziran rastvor. I to toliko da se kasnije, na gradilištu INTEGRALA nisam nikako mogao usredotočiti — i čak sam jednom pogriješio u računu, što mi se nikada nije događalo.

U 12 sati — opet ružičasto-mrke riblje škrge, osmijeh i, na-posljetcu, pismo je u mojim rukama. Ne znajući zašto, nisam ga pročitao odmah, tamo, već sam ga gurnuo u džep — i brže u svoju sobu. Otvorio sam ga, preletio pogledom i — sjeo... To je bilo službeno izvješće da se kod mene zapisao broj 1-330 i da se danas u 21 moram javiti njoj — niže je bila adresa.

Ne: poslije svega što je bilo, kad sam ja toliko nedvosmisleno pokazao svoj stav prema njoj. I još nešto, ona čak nije ni znala: jesam li bio u Uredu Čuvara — pa ona nije mogla nikako znati da sam bio bolestan — i uopće, da nisam mogao... I bez obzira na sve-----

U glavi mi se vrtio, zujao dinamo. Buddha, žuto — đurđice — ružičasti polumjesec... Da i to — i to: danas je htjela k meni zaći O. Da li joj pokazati ovaj dopis — koji se odnosi na 1-330? Ne znam: ona neće povjerovati (pa kako zapravo i povjerovati?) da sam tu sasvim nedužan, da sam potpuno... I znam: slijedi težak, besmislen, apsolutno nelogičan razgovor... Ne, samo ne to. Neka se to riješi mehanički: jednostavno ću joj poslati kopiju dopisa.

Užurbano sam stavljao dopis u džep — i vidio tu svoju užasnu majmunsku ruku. Sjetio sam se, kako je ona, I, tada u šetnji uzela moju ruku, gledala je. Zar ona doista...

Evo, petnaest do 21. Bijela noć. Sve je stakleno-zelenkasto. Ali to je nekakvo drugačije — krhko staklo — ne naše — ne pravo, to je — tanka, staklena ljuska, a pod ljuskom vrti se, juri, tutnji... I neću se iznenaditi, ako se sada poput okruglog polaganog dima podignu uvis vrhovi kupola slušaonica i ostarjeli mjesec nasmiješi se tintano — kao ona, za stolicom jutros, i na svim se kućama odjednom spuste rolete, a za roletama-----

Čudan osjećaj: osjećao sam rebra — to su nekakve željezne šipke što smetaju — potpuno smetaju srcu, tijesno je, nema mjesta. Stajao sam kraj staklenih vrata sa zlatnim brojevima: 1-330. Ona je, leđima okrenuta prema meni sjedila za stolom i nešto pisala. Ušao sam...

— Evo... — pružio sam joj ružičasti bon. — Dobio sam danas dopis i javljam se.

— Kako ste točni. Samo minutu — dobro? Sjednite, samo da završim.

Opet je spustila oči na pismo — što se to kod nje za spuštenim roletama događa? Što će reći — što napraviti za sekundu? Kako to saznati, izračunati, kada je ona sva — odande iz divlje, drevne zemlje snova.

Gledao sam je šuteći. Rebra — željezne šipke, tijesno... Kada ona govori — njeno je lice kao brzo, blistavo kolo: ne vidiš posebne žice. Ali sada je kotač — nepomičan. I vidio sam čudan spoj: tamne obrve visoko podignute prema sljepoočicama — podrugljiv oštar trokut okrenut vrhom prema gore — dvije duboke bore, od nosa prema kutovima usta. I ta dva trokuta kao da su proturječila jedan drugomu, davali čitavom licu taj neugodni, razdražujući X — kao križ: lice iscrtano križem.

Kotač se zavrtio, žice su se slile...

— Pa, vi niste bili u Uredu Čuvara?

— Bio sam... Nisam mogao, bio sam bolestan.

— Da. Pa, tako sam i mislila: nešto vam je moralo zasmetati — bez obzira što (oštri zubi, osmijeh). Ali zato ste sada vi — u mojim rukama. Sjećate se: “Svaki broj koji u roku od 48 sati ne prijavi u Ured smatra se...”

Srce mi je tako zalupalo da su se šipke savile. Kao balavac — glupo, kao balavac sam se nasanjkao, glupo sam šutio. I osjećao sam: zapleo sam se — ni rukom, ni nogom...

Ustala je — lijeno se protegnula. Pritisnula je dugme, s laganim praskom pale su rolete sa svih strana. Bio sam odsječen od svijeta — sam s njom.

Bila je tamo negdje meni za leđima, pokraj ormara. Junifa je šuš-tala, padala — slušao sam — sav sam slušao. I sjetio sam se... ne: bljesnulo je u stotom djeliću sekunde...

Nedavno sam trebao izračunati iskrivljenost ulične membrane novog tipa (sada te membrane bogato dekorirane na svim prospektima

snimaju za Ured Čuvara ulične razgovore). I sjećam se: udubljena, ružičasta treperava membrana — čudno biće, koje se sastoji od samo jednog organa — uha. U ovom trenutku bio sam takva membrana.

Evo, sad je škljocnulo dugme pokraj vrata — na grudima — još niže. Staklena svila šušti na ramenima, koljenima — po podu. Čujem — i to jasnije nego da vidim — iz plavičasto-sive svilene hrpe isko-račila je jedna noga... pa druga...

Čvrsto napeta membrana drhti i bilježi tišinu. Ne: snažni, s beskonačnim pauzama — udari čekića po šipkama. I čujem — vidim: ona, otraga, razmišlja još jednu sekundu.

Evo. Vrata ormara, evo — lupnuo je nekakav poklopac — i opet svila, svila...

— Evo, molim.

Okrenuo sam se. Ona je bila u tankoj, kao šafran žutoj, haljini starinskoga kroja. To je bilo tisuću puta okrutnije nego da je bila bez ičega. Dvije oštre točke — kroz tanku tkaninu, tinjaju ružičasto — dvije žeravice u pepelu. Dva nježno-okrugla koljena...

Sjedila je na niskom naslonjaču. Na četverokutnom stoliću pred njom je bočica nečeg otrovnozelenog, dvije majušne čašice na noži-cama. U kutu njenih usana dimilo se — u najtanjoj papirnatij cjevčici — za dravno pušenje (kako se zove — sad sam zaboravio).

Membrana je još uvijek drhtala. Čekić je tamo tukao — u meni — po usijanim šipkama. Jasno sam čuo svaki udar i... i odjednom — zar i ona to čuje?

Ali ona je spokojno dimila, spokojno pogledavala na mene i nehajno otresla pepeo — na moj mali ružičasti bon.

Što je moguće hladnije — pitao sam:

— Slušajte, u tom slučaju, zašto ste se uopće zapisivali na mene? I zašto ste me prisilili da dođem ovamo?

Kao da i ne čuje. Nalila je iz bočice u čašicu, otpila.

— Izvrstan liker. Hoćete?

Tek sam tada shvatio: alkohol. Kao munja sijevnulo je jučeraš-nje: kamena ruka Dobrotvora, neizdrživo oštro sječivo zrake, ali tamo: na Kocki — evo, sa zabačenom glavom, pruženo tijelo. Zadrhtao sam.

— Slušajte — rekao sam — pa vi znate: sve one koji se truju nikotinom i posebno alkoholom — Jedina Država nemilosrdno...

Tamne obrve — visoko prema sljepoočicama, oštri, podrugljivi trokut:

— Brzo uništiti nekolicinu — razumnije je nego dati mogućnost mnogima da se upropašćuju — i degeneracija — i tako dalje. To je — do besrama točno.

— Da... do besrama.

— Da društvanice takvih ćelavih istina — pustimo na ulicu... ne, zamislite... barem onog mog najvjernijeg obožavatelja — da, vi ga znate — zamislite, da zbacila sa sebe svu laž odjeće — i da je u istinskom obliku među publikom... oh!

Ona se smijala. Ali, bio mi je jasno vidljiv njen niži tužan trokut: dvije duboke bore od kutova usana prema nosu. I zbog nečega mi je zbog tih bora postalo jasno: taj, dvostruko izvijen, pogrbljen, i slonouh — grlio ju je — takvu... On...

Uostalom, sada se trudim prenijeti tadašnje svoje — nenormalne — osjećaje. Sada, dok pišem, jasno shvaćam: sve to tako i mora biti, i on, kao i svaka časna numera, ima jednako pravo na radosti — i bilo bi nepravedno... No, da, to je jasno...

I se smijala vrlo čudno i dugo. Zatim me prodorno pogledala: unutra.

— A najvažnije — ja sam uz vas savršeno sigurna. Vi ste tako dragi — o, ja sam sigurna u to — vi nećete ni pomisliti da odete u Ured i izvijestite da ja evo — pijem liker — pušim. Bit ćete bolesni, ili zauzeti — ili ne znam već što. Što više, uvjerenam da ćete sada piti sa mnom ovaj očaravajući otrov...

Kakav krajnje drzak, podrugljiv ton. Točno sam osjećao: sad je opet mrzim. Uostalom, zašto “sad”? Mrzim je cijelo vrijeme.

Izlila je u usta čitavu čašicu zelenog otrova, ustala i sjajeći ružičasto ispod šafran-žutog napravila nekoliko koraka — zaustavila se iza mojeg naslonjača...

Odjednom — ruka oko mogega vrata — usnama o usne... ne, nekud dublje, još strašnije... Kunem se, za mene je to bilo savršeno neočekivano i, možda, samo zato... Jer nisam mogao željeti — sada to shvaćam sasvim jasno — nisam mogao sam željeti ono što se potom dogodilo.

Neizdrživo — slatke usne (pretpostavljam — to je bio okus “likera”) — i u mene je izliven gutljaj žarećeg otrova — i još — i još...

Odvojio sam se od Zemlje i poput samostalnog planeta mahnito se vrteći poletio naniže, naniže — po nekakvoj neizračunatoj orbiti...

Ono što se dalje dogodilo mogu opisati samo približno, samo pomoću više ili manje točnih analogija.

Prije mi to nekako nije padalo na pamet — ali to je upravo tako: mi, na Zemlji, čitavo vrijeme hodamo nad ključalim, grimiznim morem plamena, skrivenog tamo u utrobi Zemlje. Ali nikada o tome ne mislimo. I evo, odjednom, kad bi tanka ljuska koja nam je pod nogama postala staklena, odjednom bismo vidjeli...

Postao sam staklen. Vidio sam — unutar sebe, unutra.

Bila smo dvojica. Jedan — ja od prije. D-503, broj D-503, a drugi... Prije je on samo pomalo pružao svoje dlakave šape iz ljuske, a sada je izašao čitav, ljuska je pucala, sad će se evo razletjeti na komadiće i... što tada?

Iz svih sila uhvatio sam se za slamku — za naslon naslonjača — pitao sam, da bih čuo sam sebe — onog od prije:

— Gdje... gdje ste nabavili taj... taj otrov?

— Ah, eto. Jednostavno jedan medicinar, jedan od mojih...

— “Od mojih”? “Od mojih” — kojih?

I onaj drugi — odjednom je iskočio i zaurlao:

— Ja ne dozvoljavam! Ne želim da nitko osim mene. Ubit ću svakoga tko... zato što ja vas — ja vas—————

Vidio sam: dlakavim šapama grubo ju je uhvatio, razderao njenu tanku svilu, zario zube — sjećam se točno: upravo zubima.

Više ne znam kako — I je iskliznula. I evo — oči skrivene tom prokletom neprozirnom roletom — stajala je, naslonivši se ledima na ormar i slušala me.

Sjećam se: bio sam na podu, grlio njene noge, ljubio koljena. I molio: “Sada, odmah sada — ovu minutu...”

Oštri zubi — oštri podrugljivi trokut obrva. Ona se sagnula, šuteći otkopčala moju pločicu.

— Da! Da, mila — mila — stao sam žurno bacati sa sebe junifu. No I mi je — još uvijek šuteći prinijela do samih očiju sat na mojoj pločici. Bilo je pet do 22:1/2.

Ohladio sam se. Znao sam što to znači — pojaviti se na ulici poslije 22:1/2. Sve moje ludilo — odmah kao daje splasnulo. Ja sam bio — ja. Bilo mi je jasno samo jedno: mrzim je, mrzim, mrzim!

Bez pozdrava, ne osvrćući se — bacio sam se van iz sobe. Nekako pričvršćujući pločicu u trku, niz sporedno stubište (bojao sam se da nekog ne sretnem u liftu) — iskočio sam na opustjeli bulevar.

Sve je bilo na svom mjestu — tako jednostavno, obično, zakonito: staklene, vatrom obasjane kuće, stakleno blijedo nebo, zelenkasta nepomična noć. Ali pod tim tihim prohladnim staklom — nečujno je jurilo nešto bujno, purpurno, dlakavo. I ja, zadihan (gubeći dah), jurio sam, da ne zakasnim.

Odjednom osjetim: na brzinu prikopčana pločica — otkopčala se, zveknula o stakleni trotoar. Sagnuo sam se da je podignem — u sekundnoj tišini: nečiji topot iza mene. Okrenuh se: iza ugla skretalo je nešto maleno, izvijeno. Tako mi se barem tada učinilo.

Pojurio sam iz sve snage — samo mi je u ušima zviždalo. Kod ulaza sam se zaustavio. Na satu je bilo minuta do 22:1/2. Oslušnuo sam: iza mene nije bilo nikoga. Sve je to — bila besmislena mašta, djelovanje otrova.

Noć je bila mučna. Krevet se poda mnogom dizao, spuštao i opet dizao — plivao po sinusoidi. Govorio sam sebi: “Noću numere moraju spavati: to je obveza — kao i rad danju. To je neophodno da bi se moglo danju raditi. Ne spavati noću — kažnjivo je...” Ali ipak nisam mogao, nisam mogao.

Ginem. Nisam u stanju ispunjavati svoje obveze prema Jedinoj Državi... Ja...

Bilješka 11.

Koncept: NE, NE MOGU, SAMO TAKO, BEZ KONCEPTA.

Večer. Lagana izmaglica. Nebo je prekriveno zlatnom — mliječnom koprenom i ne vidi se: što je tamo — dalje, više. Drevni su znali da je tamo njihov najveći skeptik koji se dosaduje — Bog. Mi znamo, daje tamo kristalno-modro, golo, nepristojno ništa. Ja sada ne znam što je tamo: previše sam toga saznao. Znanje, koje je potpuno uvjereno da je bez greške——— to je vjera. Imao sam tvrdnu vjeru u sebe, vjerovao sam, da znam o sebi sve. A evo—————

Ja sam — pred zrcalom. I po prvi put u životu — upravo tako: prvi put u životu — vidim sebe jasno, razgovijetno, svjesno — s užasom vidim sebe, kao nekakvog “njega”. Evo, ja — on: crne obrve izvučene po pravoj liniji; i među njima — kao ožiljak vertikalna bora (ne znam je li ona postojala i ranije). Čelične, sive oči okružene sjenkom besane noći: i za tim čelikom... pokazalo se, nikada nisam znao, što je tamo. I od “tamo” (a to “tamo” je istovremeno i ovdje i beskrajno daleko) — od “tamo” gledam sebe — njega i čvrsto znam: on — s obrvama izvučenim po pravoj liniji — stranac je, meni tuđ, susreo sam se s njim po prvi put u životu. A ja sam pravi — ja — ne on...

Ne: točka. Sve su to — trice, i svi su ti besmisleni osjećaji, rezultat jučerašnjeg trovanja... čime: gutljajem zelenog otrova — ili njome? Svejedno. Zapisujem ovo samo da bih pokazao, kako se može začuđujuće zapetljati i zbuniti ljudski — tako točan i oštar — um. Taj um, koji je čak tu zastrašujuću beskonačnost drevnih uspio učiniti probavljivom — pomoću...

Škljocanje numeratora — i brojevi: R-13. Neka: čak mi je i drago: sada bi mi samomu bilo...

ZA DVADESET MINUTA

Na plohi papira, u dvodimenzionalnom svijetu — ovi su redovi jedan pored drugog, ali u drugom svijetu... Gubim osjećaj za brojeve: 20 minuta — to može biti 200 ili 200 000. I to je tako divlje: mimo, odmjereno promišljajući svaku riječ, zapisivati to što je bilo između mene i R. Isto kao, kad bi, prekriživši noge sjeli u naslonjač kraj vlastitog kreveta i sa znatiželjom gledali kako se vi, baš vi, grčite na tom krevetu.

Kada je ušao R-13 bio sam savršeno miran i normalan. S osjećajem iskrenog ushićenja počeo sam govoriti o tome kako je prekrasno uspio pretočiti presudu u troheje i više od svega upravo je tim trohejima bio isječen i uništen onaj bezumnik.

— ... I čak tako: kada bi mi ponudili da nacrtam shematski crtež Stroja Dobrotvora, ja bih sigurno — sigurno — na neki način unio na taj crtež vaše troheje — završio sam.

Odjednom vidim: kod R — tamne oči, usne postaju sve sivlje.

— Što vam je?

— Što — što? Ma jednostavno mi je dosadilo: svi uokolo — presuda, presuda. Ne želim više o tome — i gotovo. Ne, ne želim!

Namrštio se, trljao je zatiljak — taj svoj kovčežić s tuđom, meni nepoznatom prtljagom. Pauza. Evo našao je nešto u kovčežiću, izvukao, odmeta, raspakirao je — lakirao je smijehom oči, poskočio.

— A za vaš INTEGRAL sastavit ću... ovo — da! Ovo, vidite!

Prijašnji: usne šljapkaju, prskaju, riječi pljušte kao fontana.

— Pomislite (“p” — fontana) — drevna legenda o raju... Pa, to je o nama, o današnjici. Da! Zamislite se samo. To dvoje u raju — imali su izbor; ili sreća bez slobode — ili sloboda bez sreće: treći izbor nije im bio dan. Oni, blesani, izabrali su slobodu — i što ćeš: jasno je — nakon toga vjekovima su tugovali za okovima. Okovi — shvaćate — eto u čemu je svjetska bol. Stoljećima! I tek smo se mi ponovo sjetili na koji način vratiti sreću!... Ne, još, još slušajte! Drevni Bog i mi zajedno, za istim stolom. Da! Mi smo pomogli Bogu da konačno nadjača đavola — jer je upravo on nagnao ljude da pogaze zabranu i okuse pogubnu slobodu, on — podmukla zmijsa. A mi čizmetinom po glavi — tras! I gotovo: opet je raj. I opet smo prostodušni, nevini, kao Adam i Eva. Nikakve zbrke oko dobra i zla, sve je: jednostavno, rajski, djetinje jednostavno. Dobrotvor, Stroj, Kocka, Plinsko zvono, Čuvari, sve je to dobro, sve je to — veličanstveno, prekrasno, elegantno, uzvišeno, kristalno — čisto. Zato što to čuva našu neslobodu, to jest našu sreću. Drevni ljudi stali bi ovdje razmišljati, prosuđivati, lomiti glavu — etika, neetika... pa eto: riječju, evo ovakvu nekakvu rajsku poemicu, ha? I to najozbiljnijim tonom... shvaćate? Prava stvar, ha!

Kako ne bih shvatio. Sjećam se, pomislio sam: “kakva je njegova besmislena, asimetrična vanjšina, a kakav pravilno misleći um!” I zato mi je tako blizak — pravomu meni (ja još uvijek smatram onoga prijašnjeg sebe pravim, a ovo sada — to je naravno, samo bolest).

R je očito pročitao sve ovo meni na čelu i obgrlivši me oko rame — na zakikotao se.

— Ah, Vi! Adame! Da, uzgred budi rečeno, što se tiče Eve...

Zavukao je ruku u džep, izvukao knjižicu i prelistao.

— Prekosutra... ne: za dva dana — O ima ružičasti bon za vas. A Vi? Kao i prije? Želite li da ona...

— Pa da, jasno.

— Onda ću joj reći tako. Ona sama, vidite, ustručava se... Takav vam je to slučaj! Mene ona tek tako, ružičastobonski, a Vas... I ne govori tko je to četvrti ušao u naš trokut. Tko — pokajte se grešniče, hajde?

U meni se podigla zavjesa i — šušanj svile, zelena bočica, usne... I bezrazložno, neumjesno — izletjelo mi je (da sam se barem suzdržao!):

— A recite: jeste li ikada probali nikotin ili alkohol?

R je skupio usne, pogledao me ispod oka. Savršeno jasno čuo sam njegove misli: “Prijatelj si mi — prijatelj... A ipak...”. I odgovor:

— Pa kako da kažem? Osobno nisam. No poznavao sam jednu ženu...

— I — povikao sam.

— Kako...Vi ste — i vi ste s njom? — zalio se smijehom, zagrncnuo se i sad će prsnuti.

Zrcalo je kod mene visjelo tako da se u njemu moglo ogledati preko stola: odavde, iz naslonjača mogao sam vidjeti samo svoje čelo i obrve.

I evo ja — onaj pravi — vidio sam u zrcalu unakaženu drhtavu ravnu obrvu i ja — onaj pravi — čuo sam divlji, odvratni krik:

— Što “isto”? Ne: što je to “isto”? Ne — ja zahtijevam. Razjapljene crnačke usne. Izbečene oči... ja — pravi — snažno sam uhvatio za vrat onog drugog sebe — divljeg, dlakavog, zadihanog.

Ja — pravi — rekao sam mu, rekao sam R:

— Oprostite mi, u ime Dobrotvora. Sasvim sam bolestan, ne spavam. Ne shvaćam što mi se događa...

Debele usne kratko su se osmjehnule:

— Da-da-da! Razumijem — razumijem! Sve mi je to poznato... razumije se, teoretski. Zbogom!

Na vratima se okrenuo kao crna lopta — nazad prema stolu, bacio je na stol knjigu:

— Moja posljednja... namjerno sam donio — a zamalo nisam zaboravio. Pa zbogom... — “p” me poprskalo, otkotrljalo se.

Sam sam. Ili, točnije: nasamo s njim, drugim “ja”. Ja — sam u naslonjaču i prekrizivši noge iz nekakvog “tamo” sa znatiželjom gledam, kako se ja — baš ja — grčim u krevetu.

Zašto — pa, zašto smo čitave tri godine ja i O — živjeli tako prijateljski — i odjednom sada samo jedna riječ o toj, o I... Zar to ludilo — ljubav, ljubomora — ne postoji samo u drevnim knjigama? I glavno —ja! Jednadžbe, formule, brojevi — i... to — ništa ne razumijem! Ništa... Sutra ću poći k R i reći mu, da————

Nije istina: neću poći. Ni sutra, ni prekosutra — nikada više neću poći. Ne mogu, ne želim ga vidjeti. Kraj! Trokut naš se — razbio.

Ja sam — sam. Večer. Lagana izmaglica. Nebo je prekriveno zlatno-mliječnom koprenom: kada bih znao: što je tamo — više? I kada bih znao: tko sam —ja, kakav sam —ja?

Bilješka 12.

Koncept: OGRANIČAVANJE BESKONAČNOSTI. ANĐEO.
RAZMIŠLJANJA O POEZIJI.

Sve mi se čini — ozdravit ću, mogu ozdraviti. Izvršno sam spavao. Nikakvih onih snova ili bilo kakvih pojava bolesti. Sutra će mi doći mila O, sve će biti jednostavno, pravilno i ograničeno kao krug. Ne bojim se te riječi — “ograničenost”: to je djelo najvišeg što postoji u čovjeku — razuma — i svodi se baš na neprestano ograničavanje beskonačnosti, na dijeljenje beskonačnosti na udobne, lako prihvatljive porcije — diferencijale. Upravo je u tome božanska ljepota moje stihije — matematike. I shvaćanje upravo te ljepote baš i nedostaje toj. Uostalom, to je tako — slučajna asocijacija.

Sve to — uz ritmičnu, metričku lupu kotača podzemne željeznice. U sebi skandiram kotače — i stihove R-a (njegova jučerašnja knjiga). I osjećam: otraga se, preko ramena, oprezno naginje netko i pogledava na otvorenu stranicu. Ne okrećući se, tek kutkom oka, vidim: ružičasta, raširena krila-uši, dvostruko izvijen... on! Nisam mu htio smetati — i pričinio sam se da nisam vidio. Kako se on tu našao — ne znam: kada sam ulazio u vagon — mislim da ga nije bilo.

Taj, sam po sebi nevažan događaj, posebno je pozitivno djelovao na mene, rekao bih osnažio me. Tako je ugodno osjećati nečije budno

oko koje te brižno čuva od najmanje greške, od najmanjeg netočnog koraka. Neka to zvuči pomalo sentimentalno ali opet mi u glavu dolazi uvijek ista analogija: anđeli čuvari, o kojima su maštali drevni. Koliko se mnogo toga o čemu su oni samo maštali u našem životu materijaliziralo.

Tog trenutka kada sam za svojim leđima osjetio anđela čuvara, uživao sam u sonetu nazvanom “Sreća”. Mislim — neću pogriješiti, ako kažem, da je to po ljepoti i dubini misli rijetka stvar. Evo prva četiri retka:

Vječno zaljubljeni dva puta dva,
Vječno sliveni u četiri strasnom,
Strastveni ljubavnici na svijetu ovom —
Nerazdvojni, dva puta dva.

I dalje sve o tome: o mudroj, vječnoj sreći tablice množenja.

Svaki je pravi pjesnik — neizbježno Kolumbo. Amerika je i do Kolumba postojala stoljećima, ali samo ju je Kolumbo uspio pronaći. Tablica množenja postojala je i prije R-13 stoljećima, ali samo je R-13 uspio djevičanskoj šikari brojeva naći novi Eldorado. Zapravo: postoji li igdje sreća mudrija, vedrija nego u ovom prekrasnom svijetu. Čelik — rđa; drevni Bog — sazdao je drevnog, tj. sposobnog da griješi, čovjeka i dakle sam je pogriješio. Tablica množenja je mudrija, apsolutnija od drevnog Boga: ona nikada — shvaćate — nikada — ne griješi. I nema sretnijih od numera koje žive po skladnim vječnim zakonima tablice množenja. Ni kolebanja ni pogrešaka. Istina je — jedna, i istinski put — je jedan; i ta je istina — dva puta dva, i taj istinski put je — četiri. I zar ne bi bio apsurd kada bi te sretno, idealno pomnožene dvojke — počele razmišljati o nekakvoj slobodi, tj. jasno — o grešci? Za mene je — aksiom to da je R-13 uspio uhvatiti najosnovnije, naj...

Tu sam opet osjetio, najprije na zatiljku, a zatim na lijevom uhu — toplo, nježno disanje anđela čuvara. On je očito primijetio da je knjiga na mojim koljenima zatvorena — i da su moje misli — daleko. Pa, dakle, ja sam spreman, čak ovog trenutka rastvoriti pred njim stranice svoga mozga: i to je tako smiren, radostan osjećaj. Sjećam se: čak sam se okrenuo, uporno, molećivo sam mu pogledao u oči, ali on nije shvatio — ili nije htio shvatiti — ni o čemu me nije pitao...

Ostaje mi samo jedno: sve ispričati vama, nepoznati moji čitatelji (sada ste mi vi isto tako dragi i bliski i nedostižni — kao što je bio i on u tom trenutku).

, To je bio moj put: od dijela ka cjelini: dio R-13, veličanstvena cjelina — naš Institut Državnih Pjesnika i Pisaca. Mislio sam: kako se moglo dogoditi da drevnima nije padala u oči sva besmislenost njihove književnosti i poezije? Najveća, predivna sila umjetničke riječi — tratila se savršeno uludo. Jednostavno je smiješno: svatko je pisao — o čemu mu je palo na pamet. Isto tako smiješno i apsurdno kao i to što je more kod drevnih po čitave dane tiho tuklo u obalu i u valovima zapreteni milijuni kilogramometara — propadali su samo na podgrijavaње osjećaja kod zaljubljenih. Mi od zaljubljenog šapata valova — dobivamo struju, od zvijeri koja štrca bijesnu pjenu — napravili smo domaću životinju: na isti način ukroćena je kod nas i osedлана nekada divlja stihija — poezija. Sada poezija — više nije drzak, slavujev zvižduk: poezija — to je državna služba, poezija — to je korist.

Naše čuvene “Matematičke None”: zar bi mogli bez njih u školi tako iskreno i nježno zavoljeli četiri računske radnje? A “Trnje” — klasični primjer: Čuvari su — trnje na ruži koji čuvaju nježni Državni cvjetić od grubih dodira... Čije će kameno srce ostati ravnodušno pri pogledu na nevine dječje usne koje tepaju, kao molitvu: “Zao dječak ružu hvata rukom. AГ se trn u ruku zabi čelikom. Nestaško —jao, jao — kući je otrčao.” I tako dalje? A “Svakodnevnе ode Dobrotvoru”? Tko se, pročitavši ih, neće pobožno pokloniti pred samopožrtvovnim radom te Numere nad Numerama? A mučni, crveni “Cyjetovi sudskih presuda”? A besmrtna tragedija “Kašnjenje na posao”? I priručna knjiga “Stanse o spolnoj higijeni”?

Sav život u svojoj svojoj složenosti i ljepoti — zauvijek je iskovan u zlatu riječi.

Naši pjesnici više ne lebde u sedmom nebu: spustili su se na Zemlju; oni zajedno s nama stupaju pod strogim mehaničkim maršem Glazbene Tvornice; njihova je lira — jutarnje šuštanje električnih četkica za zube i strašan tresak iskri u Stroju Dobrotvora, i veličanstveni eho himne Jedine Države, i intimni zvon kristalno-blistave noćne posude, i uzbuđujuće puckanje roleta koje padaju, veseli glasovi najnovije kuharice i jedva čujni šapat uličnih membrana.

Naši bogovi — ovdje su; dolje, s nama — u Uredu, u kuhinji, u radionici, u zahodu; bogovi su postali kao mi: dakle — mi smo postali — kao bogovi. I doći ćemo k vama, nepoznati moji planetarni čitatelji, kako bismo i vaš život učinili božanstveno-razumnim i točnim, kao stoje naš...

Bilješka 13.

Koncept: MAGLA. TI. POTPUNO BESMISLEN DOGAĐAJ.

Probudio sam se u zoru — u oči ružičasti, čvrsti nebeski svod. Sve je dobro, okruglo. Navečer će doći O. Ja sam nesumnjivo već zdrav. Osmjehnuo sam se, zaspao.

Jutarnje zvono — ustajem — i sasvim drugo: kroz stakla stropa, zidova, posvuda, svugdje, od jednog kraja do drugog — magla. Poludjeli oblaci, sve je teže — i lakše, i bliže i više nema granica između neba i zemlje, sve leti, kopni, pada, ni za što da se uhvatiš. Nema više kuća: stakleni zidovi rastvorili su se u magli, kao kristalići soli u vodi. Gledajući s pločnika — tamne figure ljudi u kućama — izgledaju kao izmjerene Čestice u košmama, mutnom rastvoru — vise nisko i više, i još više — na desetom katu. I sve se dimi — možda, nekakav neočekivani budući požar.

Točno u 11:45 — namjerno sam tada pogledao na sat — da bih se uhvatio za brojeve — da bi me barem brojevi spasili.

U 11:45, prije nego što sam trebao poći na uobičajene fizičke radove, u skladu s Tablicom Sati, svratio sam u svoju sobu. Odjednom telefon, glas — dugačka, polagana igla u srce:

— Aha, kod kuće ste? Drago mi je. Čekajte me na uglu. Otići ćemo... ma, vidjet ćete kamo.

— Vi vrlo dobro znate: ja sada moram na posao.

— Vi vrlo dobro znate da ćete napraviti onako kako vam ja kažem. Do viđenja. Za dvije minute...

Za dvije minute stajao sam na uglu. Morao sam joj pokazati da mnome upravlja Jedina Država, a ne ona. “Onako kako vam ja kažem”... I još je sigurna: čuje se po glasu. Ali, sad ću porazgovarati s njom onako kako treba.

Sive, od vlažne magle satkane junife užurbano su postojale pokraj mene sekundu, a onda bi se neočekivano rastvorile u maglu. Nisam se odvajao od sata. Bio sam — oštra, drhtava kazaljka sekunde. Osam, deset minuta... Tri, dvije minute do dvanaest...

Kraj. Na posao — ionako sam zakasnio. Kako je mrzim. Ali trebao sam joj pokazati...

Na uglu u bijeloj magli — krv — rez oštrim nožem — usne.

— Čini se da sam vas zadržala. Uostalom, svejedno. Sad ste već zakasnili.

Kako je ja—— uostalom, da: kasno je.

Šuteći gledao sam joj usne. Sve su žene, usne, same usne. Kod nekih su ružičaste, elastično-okrugle: prsten, nježna ograda od cijelog svijeta. Ove: prije jedne sekunde nije ih bilo, i tek sad — nožem — i još kapa slatka krv.

Bliže — naslonila se na mene ramenom — mi smo jedno, iz nje prelijeva se u mene — i znam: tako treba. Znam, svakim živcem, svakom dlačicom, svakim, do boli slatkim otkucajem srca. I takva je radost pokoriti se tome “treba”. Vjerojatno je komadu željeza isto tako drago pokoriti se neizbježnom, egzaktnom zakonu — i upiti se u magnet. Kamen, bačen uvis, sekundu se koleba — i potom strmoglavo niže, na zemlju. I čovjek, poslije agonije, na koncu mora uzdahnuti posljednji put i — umrijeti.

Sjećam se: rasijano sam se nasmiješio i bez ikakve veze rekao:

— Magla... Vrlo.

— Ti voliš maglu?

To drevno, odavno zaboravljeno “ti”, “ti” gospodara robu — ušlo je u mene oštro, polako: da, ja sam rob i to je — također potrebno, također dobro.

— Da, dobro... — naglas sam rekao sebi. A zatim njoj: — Ne volim maglu. Bojim se magle.

— Znači — voliš. Bojiš se zato što je ona jača od tebe, ne voliš zato — što se bojiš, voliš — zato što je ne možeš sebi podčiniti. Jer, jedino se nepokoreno može voljeti.

Da, to je tako. I upravo zbog toga — upravo zbog toga ja...

Išli smo dvoje — a jedno. Negdje daleko kroz maglu, tek jedva čujno, pjevalo je sunce, sve se punilo elastičnim, bisernim, zlatnim, ružičastim, crvenim. Čitav svijet je — jedna neobuhvatna žena, i mi

smo — u njezinoj utrobi, još se nismo rodili, radosno zrijemo. I meni je jasno, nerazorivo jasno: sve je za mene: sunce, magla, ružičasto, zlatno — za mene...

Nisam pitao kamo idemo. Svejedno: samo da je hodati, hodati. Gledati, bujati sve elastičnije —

— Pa evo... — I se zaustavila pored vrata. — Ovdje je danas dežuran baš jedan... O njemu sam govorila onda, u Drevnoj Kući.

Ja sam izdaleka, očima samo, oprezno čuvajući ono što sazrijeva — pročitao natpis: "Medicinski Ured". Sve sam shvatio.

Staklena soba, puna zlatne magle. Staklene police sa šarenim bocama, teglami. Kablovi. Modrikaste iskre u cijevima.

I čovječuljak — vrlo tanušan. Kao daje čitav izrezan od papira, i kako god bi se okrenuo — opet ima samo profil, vrlo izoštren: blistava oštrica — nos, škare — usne.

Nisam ni slušao što mu je govorila I: gledao sam kako je govorila — i osjećao: nezadrživo se osmjehujem, blaženo. Bljesnula je oštrica škara-usana i liječnik je rekao:

— Tako. Tako. Razumijem. Najopasnija bolest — ja ništa opasnije i ne znam... — nasmijao se, najtanušnijom papirnatom rukom brzo je nešto napisao, i dao listić I; napisao drugi — dao ga meni.

To su bila uvjerenja da smo bili — bolesni, da ne možemo ići na posao. Krao sam svoj rad od Jedine Države, ja sam — lopov, ja sam — pod Strojem Dobrotvora. Ali to mi je — daleko, svejedno, kao u knjizi... Uzeo sam listić ne kolebajući se ni trenu; ja — moje oči, usne, ruke — znao sam. Tako mora biti.

Na uglu, u polupraznoj garaži, uzeli smo aero. I opet, kao i tada, sjela je za upravljač, pomaknula, okrenula starter "naprijed" i mi smo se odvojili od Zemlje, zaplovili. I za nama je zaplovilo sve: ružičasto-zlatna magla; sunce; najtanja oštrica profila liječnika, odjednom tako dragog i bliskog. Ranije — sve je bilo oko Sunca; a sada sam znao, sve je oko mene — polako, blaženo, sa zatvorenim očima...

Starica kraj vrata Drevne Kuće. Mila, zarasla usta sa zrakama — borama. Vjerojatno, bila su zarasla sve te dane — i tek sad su se otvorila, nasmiješila se.

— Ah, đavolice! Umjesto da radiš kao i svi... no, dobro! Ako nešto bude — dotrčat ću, reći ću...

Teška, škripava, neprozirna vrata, zatvorila se i odmah se s bolom rastvorilo srce, široko — još šire: širom. Njene su usne — moje, pio

sam, pio, otkidao se, šuteći gledao u širom otvorene oči na mene — i opet.

Polumrak soba, modro, šafran-žuto, tamnozeleni safijan, zlatan osmijeh Buddhe, svjetlucaje zrcala. I — moj stari san, sada tako jasan: sve je natopljeno zlatno-ružičastim sokom i sad će se prelistati preko ruba, prsnut će——

Sazrelo je. I neizbježno, kao željezo u magnet, sa slatkom pomošću egzaktnom apsolutnom zakonu — ulio sam se u nju. Nije bilo ružičastog bona, nije bilo računa, nije bilo Jedinе Države, nije bilo mene. Bili su samo nježno-oštri stisnuti zubi, širom meni otvorene zlatne oči — i kroz njih sam polako ulazio unutra, sve dublje. I tišina — tek u uglu — tisuću milja dalje, kapaju kapi u umivaoniku i ja — svemir, i od kaplje do kaplje — ere, epohe...

Ogmuvši junifu nagnuo sam se k I — i očima je upijao u sebe posljednji put.

— Znala sam to... Znala sam tebe... — rekla je I, vrlo tiho. Brzo je ustala, ogmula junifu i stalan svoj osmijeh-ugriz.

— Dakle, pali andeo. Sad ste propali. Ne, ne bojite se? Pa, do viđenja! Vratit ćete se sami. U redu?

Otvorila je vrata ormara s ugrađenim zrcalom; preko ramena — na mene, čekala je. Poslušno sam izašao. No, tek što sam prešao preko praga — odjednom imao sam silnu potrebu da me dotakne ramenom — tek na sekundu ramenom, ništa više.

Bacio sam se nazad — u tu sobu gdje je ona još vjerojatno zakopčavala junifu pred zrcalom, utrčao — i zaustavio se. Evo — jasno vidim — još se ljulja starinska alka na ključu u vratima ormara, a I — nema. Nikuda nije mogla izaći — izlaz iz sobe samo je jedan — a ipak je nema. Sve sam pretražio, čak sam otvorio i ormar i opipao šarene, drevne haljine: nikoga...

Bilo mi je tako neugodno, planetarni moji čitatelji, pričati vam o tom savršeno nevjerojatnom događaju. Ali, što učiniti, ako je sve to bilo upravo tako. Ali zar nije čitav dan, od samog jutra bio tako pun nevjerojatnih stvari, zar sve to nije slično na drevnu bolest snoviđenja? I ako je tako — zar nije svejedno: jedan apsurd više ili manje? Osim toga, uvjeren sam: ranije ili kasnije svaki apsurd uspjeh ću uključiti u nekakav silogizam. To me umiruje, nadam se, umiruje i vas...

... Kako sam pun! Kad bi znali kako sam pun!

Bilješka 14.

Koncept: “MOJ”. NE SMUEM. HLADAN POD.

Još uvijek o jučerašnjem događaju. Osobni Sat prije spavanja bio sam zauzet i nisam sinoć mogao pisati. Ali u meni je sve to — kao iskle-sano, i zbog toga nekako — mora biti, zauvijek — taj neizdržljivo hladan pod...

Navečer je k meni trebala doći O — to je bio njen dan. Spustio sam se kod dežurnog da uzmem pravo na rolete.

— Što vam je — pitao je dežumi. — Danas ste nekako...

— Ja... bolestan sam.

U biti, to je i bila istina: ja sam, naravno, bolestan. Sve je ovo bolest. I odmah sam se sjetio: da, pa potvrda... Opipao sam u džepu: evo — šuška. Znači — dogodilo se, doista se dogodilo.

Dao sam papirić dežurnom. Osjećao sam kako su mi pocrvenili obrazi; ne gledajući sam vidio: dežurni me začuđeno gleda...

I evo — 21:1/2. U sobi s lijeve strane — spuštene su rolete. U sobi s desne strane — vidim susjeda: nad knjigom — njegova kvrgava, neravna čela — i čelo — ogromna, žuta parabola. Hodam — teško, teško: kako ću — poslije svega — s njom, s O? I s desne strane jasno osjećam na sebi oči, jasno vidim bore na čelu — red žutih, nečitkih redova; i zbog nečeg mi se čini — ti su redovi o meni.

U petnaest do 22 kod mene u sobi — radostan, ružičasti vikor, čvrst prsten ružičastih ruku oko moga vrata. I evo osjećam: prsten je sve slabiji, sve slabiji — prekinuo se — ruke se spustile...

— Vi niste onaj, onaj od prije. Vi niste moj!

— Kakva je to divlja terminologija: “moj”. Ja nikada i nisam bio... — zapeo sam: palo mi je na pamet — ranije nisam bio, istina je, ali sad... Jer ja sada ne živim u našem razumnom svijetu, nego u drevnom, bezumnom svijetu korijena iz minus jedan.

Roletе padaju. Tamo, iza zida s desne strane, susjedu pada knjiga sa stola na pod i kroz posljednju, trenutnu pukotinu između rolete i poda — vidim: žuta ruka uhvatila je knjigu, a u meni: kad bih se mogao svom snagom uhvatiti za tu ruku...

— Mislila sam — htjela sam vas sresti danas na šetnji. Imam mnogo — trebam vam tako mnogo...

Draga, sirota O! Ružičasta usta — ružičasti polumjesec rožićima naniže. Ali, ne mogu joj sve ispričati što se dogodilo — makar zbog toga što bi tako i ona postala sudionica: znam, ona nema snage poći u Ured Čuvara i dakle——

O je ležala. Polako sam je poljubio. Ljubio sam tu naivnu bucmastu boriću na zapešću, modre oči bile su zatvorene, ružičasti mjesec polako se rastvarao — i ljubio sam je svu.

Ojednom jasno osjećam koliko je sve opustošeno, prazno. Ne mogu, ne smijem. Treba — a ne smijem. Usne su mi se odmah ohladile...

Ružičasti polumjesec je zadrhtao, ugasio se, zgrčio se. O je prebacila preko sebe pokrivač, zamotala se — licem u jastuk...

Sjedio sam na podu pokraj kreveta — kakav očajno-hladan pod, sjedio sam šuteći. Nesnosna hladnoća odozdo — sve više, sve više. Vjerojatno je — isto takva šutljiva hladnoća u modrim, nijemim međuplanetarnim prostranstvima.

— Shvatite: nisam htio... — promrmljao sam ... — Ja sam svim silama...

To je istina: ja, pravi ja — nisam htio! A opet: kojim joj riječima reći. Kako joj objasniti, da željezo nije htjelo, ali zakon — neizbježan, egzaktn——

O je podigla lice s jastuka i, ne otvarajući oči, rekla:

— Odlazite — ali zbog suza ispalo je kao “otlasite” — i, eto, zbog nečega zapamtio sam tu besmisleni sitnicu.

Sav proniknut hladnoćom, ukočen, izašao sam na hodnik. Tamo iza stakla — lagani jedva primjetan dim magle. Ali pred noć sigurno će se opet spustiti, pritisnuti svom snagom. Kakva će to biti noć?

O je šutke skliznula kraj mene, prema dizalu — lupnula su vrata.

Pričekaj — viknuo sam: bilo mi je strašno.

Ali, dizalo je već zujalo naniže, naniže, naniže...

Ona mi je otela R.

Ona mi je otela O.

Pa ipak, pa ipak...

Bilješka 15.

Koncept: ZVONO. ZRCALNO MORE. VJEČNO ĆU GORJETI.

Tek što sam ušao u heling gdje se gradi INTEGRAL — prema meni Drugi Graditelj. Lice mu je kao i uvijek: okruglo, bijelo, kao od fajansa — tanjur, i priča — nosi na tanjuru nešto neizdržljivo ukusno:

— Evo vi ste izvoljeli bolovati, a ovdje bez vas, bez rukovodstva, jučer — može se reći, odigrao se događaj.

— Događaj?

— Pa da! Zvonce, završili smo s poslom, počeli sve puštati s helinga — kad zamislite: kontrolor je ulovio nenumerirarnog čovjeka. Kako je on ovdje dospio — ne mogu shvatiti. Odveli smo ga u Operacijski. Tamo će iz njega, golupčića, izvući, kako i zašto... (osmijeh — ukusan...)

U Operacijskom — rade naši najbolji i najiskusniji liječnici pod neposrednim rukovodstvom samog Dobrotvora. Tamo su — razni aparati i, što je glavno, poznato Plinsko Zvono. To je u biti drevni školski eksperiment: miš se stavi pod stakleni poklopac; zračnom se pumpom zrak pod poklopcem sve više razrjeđuje... I tako dalje. Ali, naravno, Plinsko Zvono daleko je savršeniji aparat — uz primjenu različitih plinova i — naravno, to nije izživljavanje nad malenom, bespomoćnom životinjom, tu je visok cilj — briga za sigurnost Jedinе Države, drugim riječima — o sreći milijuna. Prije oko pet stotina godina, kada se rad u Operacijskom tek organizirao, pojavili su se glupani koji su uspoređivali Operacijski s drevnom inkvizicijom, ali to je tako besmisleno kao staviti na jednu stranu kirurga koji radi traheotomiju i razbojnika s ceste: obojica imaju u rukama; možda potpuno isti nož, oba rade jednu te istu stvar — režu grlo živomu čovjeku. A ipak je jedan — dobrotvor, a drugi — razbojnik, jedan je sa znakom +, a drugi sa znakom - .

Sve je to sasvim jasno, sve to u jednoj sekundi, za jedan okretaj logičke mašine, a zatim istog trena zupci su zakačili minus — i na vrhu je drugo: još se ljulja alka na ormaru. Vrata su se, očito, tek zatvorila — a nje, I, nema; iščezla. To stroj nikako nije mogao provr-

tati. San? Ali još uvijek osjećam: nerazumljiva slatka bol u desnom ramenu — privinuvši se uz desno rame, I — kraj mene u magli. “Voliš maglu?” Da, i maglu... sve volim, i sve je — napeto, novo, začudno, sve je — dobro...

— Sve je — dobro — glasno sam rekao.

— Dobro? — okruglo izbečivši fajansne oči. — To jest, što je tu dobro? Ako je tom nenumeriranom pošlo za rukom...znači, oni su — posvuda, čitavo vrijeme, oni su tu, oni su — kraj INTEGRALA, oni...

— Da, tko su *oni*

— A, kako bih ja to znao. Ali — osjećam ih — razumijete? Čitavo vrijeme.

— Ma, jeste li čuli: navodno su izumili nekakvu operaciju — odstranjuju maštu?

(Neki dan sam, doista, nešto slično čuo.)

— Pa, znam. Kakve to veze ima s ovim?

— Takve, što bih ja da sam na vašem mjestu — otišao i zamolio da mi naprave tu operaciju.

Na tanjuru se očito pojavilo nešto kiselo kao limun. Dragi moj — njemu se učinila uvredljivom daleka aluzija da možda on ima maštu... Uostalom, što sad: prije tjedan dana — i ja bih se vjerojatno uvrijedio. A sada — sada ne: zato što znam, daje imam — da sam bolestan. I još znam — ne želim ozdraviti. Ne želim, eto. Po staklenim smo se stepenicama popeli na vrh. Sve je — pod nama dolje — kao na dlanu.

Vi koji čitate ove bilješke — tko god da jeste, ali i nad vama je sunce. I ako ste i vi nekad bili tako bolesni, kao što sam ja sada — vi znate, kakvo biva, kakvo može biti — sunce ujutro, poznajete to ružičasto, prozračno, toplo zlato. I sam zrak — gotovo je ružičast, i sve je prožeto nježnom sunčanom krvlju, sve je — živo: živo je i mekano — kamenje; živo je i toplo — željezo; živi su i nasmiješeni do posljednjeg — ljudi. Može se dogoditi za sat — sve će iščeznuti; za sat — iskapat će ružičasta krv, ali još uvijek — živo je. I vidim: pulsira i prelijeva se nešto u staklenim sokovima INTEGRALA, vidim: INTEGRAL misli o velikoj i strašnoj svojoj budućnosti, o teškom teretu neizbježne sreće koju će on ponijeti tamo, navise, vama, nepoznatima, vama, koji vječno tražite i nikada ne nalazite. Vi

ćete naći, vi ćete biti sretni — vi morate biti sretni, i nećete još dugo čekati.

Tijelo INTEGRALA skoro je gotovo: elegantan, izduženi elipsoid od našeg stakla — vječnog kao zlato, gipkog kao čelik. Vidio sam: unutar staklenog tijela pričvršćivali su poprečna i uzdužna rebra; na krmi su postavili postolje za ogromni raketni motor. Svake tri sekunde — eksplozija; svake će tri sekunde moćni rep INTEGRALA rigati plamen i plinove u svemirsko prostranstvo — i letjet će, letjet će — plameni Timur-Lenk sreće...

Vidio sam: prema Tayloru, odmjereno i brzo, po taktu, kao poluge jednog ogromnog stroja, dolje su se naginjali, pružali, zaokretali ljudi. U rukama su im svjetlucale cjevčice: rezali su plamenom, plamenom su spajali staklene unutarnje stijenke, kutove, rebra, šipove. Vidio sam, po staklenim tračnicama polako su se kotrljala prozračno-staklena čudovišta — dizalice i isto, kao i ljudi, poslušno se povijale, saginjale i provlačile unutra, u utrobu INTEGRALA svoj teret. I to je bilo isto, očovječeni, savršeni ljudi. To je bila najviša, potresna ljepota, harmonija, glazba... Brže — dolje, k njima, s njima!

I evo — rame uz rame, sliven s njima, uhvaćen čeličnim ritmom... Ravnomjerni pokreti: gipko-okrugli, rumeni obrazi; zrcalna, nepomračena bezumljem misli, čela. Plivao sam po zrcalnom moru. Odmarao sam se.

I odjednom jedan — spokojno se okrenuo prema meni:

— Pa, kako je: je li vam bolje danas?

— Kako, bolje?

— Pa — nije vas bilo jučer. Mi smo mislili — imate nešto opasno ... — sjaji se čelo, osmijeh — djeteta, nevin.

Krv mi je šiknula u lice. Nisam mogao — nisam mogao slagati tim očima. Šutio sam, tonuo...

Na vrhu, kroz prozorčić, pojavilo se fajansno lice sjajeći okruglom bjelinom.

— Hej, D-503! Molim vas ovamo! Ovdje smo, shvaćate, dobili čvrst okvir s podupiračima, gdje glavni faktori proizvode naprezanje u kvadratnom iznosu.

Ne saslušavši ga, navrat-nanos potrčao sam gore k njemu — sramno se spasio bijegom. Nisam imao snage podignuti pogled — titralo mi je pred očima od svjetlucavih, staklenih stepenica pod

nogama i sa svakom stepenicom — sve beznadežnije: meni, zločin-
cu, otrovanom — ovdje nije mjesto. Ja se nikada više neću moći uliti
u precizni mehanički ritam, neću plivati po zrcalnomimom moru. Ja
ću — vječno gorjet i, trzati se, tražiti kutak u kojem bih skrio pogled
— i vječno, dok, na kraju ne nađem snage proći i————

I hladna iskra — kroz mene: ja sam — prazan; meni je — svejed-
no; ali trebat će i o njoj, i nju također...

Izašao sam iz prozorčića na palubu i zaustavio se: ne znam, kamo
sada, ne znam, zašto sam došao ovamo. Pogledao sam naviše. Tamo
se mutno sunce podizalo izmučeno podnevom. Niže je — bio INTE-
GRAL, sivo-staklast, mrtav. Ružičasta krv je istekla, jasno mi je da
je sve to — samo moja mašta, da je sve isto kao i prije, i u isto vri-
jeme jasno...

— Pa što ste Vi D-503, gluhi? Zovem vas, zovem... što vam je?

— To je Drugi Graditelj — odmah pokraj uha: izgleda — već duže
vremena više.

Što je to sa mnom? Ispustio sam kormilo. Motor zuji iz sve snage,
aero se tresu i juri, ali komandne palice nema i ne znam kuda jurim:
dolje — i sad ću o zemlju, ili gore — u sunce, u plamen...

Bilješka 16.

Koncept: ŽUTO. DVODIMENZIONALNA SJENA. NEIZLJEČIVA
DUŠA.

Nisam pisao nekoliko dana. Ne znam koliko: svi su dani — jedan.
Svi su dani — jedne boje — žute, kao isušen, usijan pijesak, i ni
mrvice sjene, ni kaplje vode, i po žutom pijesku bez kraja. Ne mogu
bez nje — a ona, otkako je onako neshvatljivo iščezla u Drevnoj
Kući...

Od tada sam je vidio samo jednom prilikom šetnje. Prije dva, tri,
četiri dana — ne znam: svi su dani —jedan. Promaknula je kraj mene
i na sekundu napunila žuti, prazan svijet. Pod ruku s njom — uz rame
s njom — dvostruki S, papirnato tanki doktor i još neki četvrti —

zapamtio sam samo njegove prste: izlijetali su iz rukava junife, kao snopovi zraka — neobično tanki, bijeli, dugački. Ona je podigla ruku, mahnula mi; pokraj glave S-a nagnula se prema onome s prstima zrakama. Učinilo mi se da čujem riječ INTEGRAL: svi četvero okrenuli su se prema meni; i evo već se izgubili u sivo-plavom nebu, i opet žuti, isušeni put.

Navečer toga dana ona je imala ružičasti bon za mene. Stajao sam pred numeratorom i s nježnošću ga i mržnjom molio da škljocne, da se u bijelom prorezu što prije pojavi: 1-330. Lupkala su vrata, izlazili su iz dizala blijedi, visoki, ružičasti, tamnopusi; spuštale se rolete. Nje nije bilo. Nije došla.

I možda se, upravo ove minute, točno u 22, dok pišem ovo — ona, zatvorivši oči, prisanja k nekome ramenom i isto onako govori nekome: “Ti voliš?” Kome? Tko je on? Onaj s prstima zrakama ili usnati, prskavi R? Ili S?

... Zašto svakoga dana čujem za sobom njegove spljoštene, šljap-kave korake, kao da gazi po lokvama? Zašto po čitave dane ide za mnom — kao sjena? Ispred, sa strane; sivo-plava, dvodimenzionalna sjena: kroz nju prolaze, na nju gaze, ali ona je — neprestano ovdje, pored mene, privezana nevidljivom pupkovinom. Možda je ta pupkovina — ona, I? Ne znam. Ili im je već, njima, Čuvarima, poznato da sam ja...

Kada bi vam rekli: vaša sjena vas vidi, sve vrijeme vas vidi. Shvaćate? I odjednom — imate čudan osjećaj: ruke su strane, smetaju i lovim se u tome što je besmisleno, rukama mašem u suprotnom ritmu od ritma koraka. Ili odjednom — bezuvjetno se moram okrenuti, a ne smijem, ni za što, vrat je — prikovan. I trčim, trčim sve brže, i leđima osjećam: sjena brza za mnom, i od nje nikuda, nikuda...

U svojoj sobi — naposljetku, sam. Ali ovdje je: telefon. Opet uzimam slušalicu: “Da, 1-330, molim.” I opet u slušalici — lagan šum, nečiji koraci u hodniku — pokraj vrata njene sobe i šutnja... Bacam slušalicu — i ne mogu, ne mogu više. Tamo — k njoj.

To je bilo jučer. Otrčao sam tamo i cijeli sam sat, od 16 do 17 lutao oko kuće u kojoj ona živi. Pokraj mene, u redovima, numere. U taktu čule su se tisuće nogu, milijunonogi gorostas, njišući se, plovio je mimo. A ja, sam —jedan, otpuhan vihorom na nenastanjen otok, i tražim, tražim očima u sivo-plavim valovima.

Evo sad odnekud — oštro — podsmješljivi ugao prema sljepoočicama podignutih obrva, i tamni prozori očiju i, tamo, unutra — gori kamin, miču se nečije sjene. I ja ću pravo tamo, unutra, reći ću joj “ti” — obvezno “ti”: “Pa ti znaš — ja ne mogu bez tebe. Pa zašto onda?”

Ali ona — šuti. Ja odjednom čujem tišinu, odjednom čujem — Glazbenu Tvornicu, i shvaćam: prošlo je 17, svi su odavno otišli, ja sam — sam, ja sam — zakasnio. Oko mene — staklena, žutim suncem zalivena, pustinja. I vidim: kao u vodi — u staklenoj površini, obješeni nogama uvis, izvrnuti blistavi zidovi i izvmuto, kao na porugu, obješen za noge, visim ja.

Moram brže, ove iste sekunde — u Medicinski Ured po potvrdu da sam bolestan, inače će me pokupiti i———— A, možda će to biti i najbolje. Ostati ovdje i mimo čekati dok me ne vide, odvedu u Operacijski — odmah će se sve završiti i odmah ću sve iskupiti.

Lagani šušanj, i preda mnom — dvostruko izvijenja sjena. Ja sam, ne gledajući, osjećao kako u mene prodiru dva sivo-čelična svrdla, s najvećim trudom sam se osmjehnuo i rekao — nešto je trebalo reći:

— Ja... ja moram u Medicinski Ured.

— U čemu je stvar? Zašto stojite ovdje?

Besmisleno izvmuto, obješen za noge — šutio sam, sav se crveneći od srama.

— Pođite za mnom — grubo je rekao S.

Poslušno sam pošao za njim, mašući nepotrebnim, tuđim rukama. Oči nisam smio podići, čitavo vrijeme hodao sam u divljem, naglavce izvmutom — svijetu: nekakvi strojevi — postoljem uvis i ljudi-antipodi zalijepljeni za strop, i još niže — okovano debelim staklom pločnika — nebo. Sjećam se: bilo mi je krivo više od svega što sam posljednji put u životu sve vidio upravo ovako, izvmuto, a ne stvarno. Ali nisam mogao podignuti pogled.

Zaustavili smo se. Preda mnom — stepenice. Jedan korak — i vidjet ću: likove u bijelim liječničkim mantilima, ogromno nijemo Zvono...

S naporom, nekakvim vitlom, ja sam napokon odvojio oči od stakla pod nogama — odjednom su mi u lice prsnula zlatna slova “Medicinski”... Zašto me je doveo ovamo a ne u Operacijski, zašto me je poštedito — o tome toga trenutka ja čak nisam ni pomislio: jednim skokom — preskočih stepenice, čvrsto zatvorih za sobom vrata

— uzdahnuo sam. Tako: kao da od jutra nisam disao, kao da nije tuklo srce — i tek sad sam udahnuo prvi put, tek sad otvorila se brana u grudima...

Dvoje: jedan — nizak, kratkonog — očima je — kao na robove nabadao pacijente, i drugi — najtanji, svjetlucave škarice-usne, oštrica — nož... Onaj isti.

Jurnuo sam k njemu, kao prema rođenom, pravo na oštricu — nešto o nesanicu, snovima, sjeni, žutom svijetu. Škarice-usne svjetlucale su, osmjehivale se.

— Kod vas stvari loše stoje. Očito se kod vas stvorila duša.

Duša? Ta čudna, drevna, davno zaboravljena riječ. Ponekad smo govorili “kao jedna duša”, “ravnodušno”, ali duša——

— To je jako opasno — promučao sam.

— Neizlječivo — odrezale su škare.

— Ali — zapravo, u čemu je bit? Ja nekako — ne mogu zamisliti...

— Vidite... kako bih vam... pa vi ste matematičar?

— Da.

— Pa, evo. Površina, ravnina, to je zrcalo. A mi smo na površini, evo vidite, i žmirkamo očima od sunca, i ta modra električna iskra u cijevi, i vani — promaknula je sjenka aera. Samo po površini, samo za trenutak. Ali, zamislite — od nekakvog plamena ta nepropusna površina odjednom se razmekšala i više ništa po njoj ne klizi — sve propada unutra, tamo u taj zrcalni svijet, kamo sa znatiželjom gledamo kao djeca — djeca uopće nisu tako glupa, uvjeravam vas. Površina je postala volumenom, tijelom, svijetom, i unutar zrcala — unutar vas — sunce, i vohor propelera aera i vaše drhtave usne i još nečije. I shvaćate: hladno zrcalo odražava, odbija, a ovo — upija i od svega trag je — zauvijek. Jednom tek jedva zamjetna borića na nečijem licu — i ona je već zauvijek u vama; jednom ste čuli u tišini pala je kapljica i vi čujete i sada...

— Da, da, baš... — uhvatio sam ga za ruku. Čuo sam sada: iz slavine umivaonika — polagano kapaju kapi u tišinu. I znao sam, to je — zauvijek. Ali ipak, zašto odjednom ta duša? Nije je bilo, nije je bilo — i odjednom... Zašto je nitko nema, a ja...

Još sam jače stegnuo najtanju ruku: bilo bi mi jezivo izgubiti pojas za spašavanje.

— Zašto? A, zašto nemarno peije, krila — imamo samo lopatične kosti — bazu za krila? Pa, zato što nam krila više nisu potrebna — imamo aero, krila bi samo smetala. Krila su za — let, a mi nemamo kamo letjeti: mi smo — doletjeli, mi smo — našli. Zar nije tako?

Rastreseno sam klimnuo glavom. Pogledao me, nasmijao se oštro, poput oštrice skalpela. Onaj drugi je čuo, kratkonogog dotrupkao iz svog kabineta, očima nabio na rogove mog najtanjeg liječnika, prikucao i mene.

— U čemu je stvar? Kako: duša? Duša, kažete? Vrag bi ga znao! Još malo pa ćemo i do kolere doći. Govorio sam vam (tanušnog na rogove) — govorio sam vam: treba svima — svima treba maštu... Ekstirpirati maštu. Samo kirurgija, samo kirurgija tu može... Stavio je ogromne rendgenske naočale, dugo hodao uokolo i gledao kroz kosti lubanje — u moj mozak, zapisujući nešto u knjižicu.

— Izvanredno, izvanredno zanimljivo! Slušajte: a biste li pristali... da vas stavimo u alkohol? To bi za Jedinu Državu bilo izvanredno... to bi nam pomoglo da spriječimo epidemiju... Ako vi nemate, podrazumijeva se, neke posebne razloge...

— Gledajte — rekao je on — broj D-503 je graditelj INTE-GRALA i siguran sam — to bi narušilo...

— A — progundao je ovaj i otrupkao nazad u kabinet.

Ostali smo sami. Papirnata ruka lagano je i nježno legla na moju ruku, profilno se lice nagnulo blizu meni; šapnuo je:

— Otkrit ću vam jednu tajnu — to nije samo kod vas. Moj kolega ne govori uzalud o epidemiji. Sjetite se, zar niste i vi sami primijetili kod nekog nešto slično — vrlo slično, vrlo blisko... — i on me značajno pogledao. Na što on cilja — na koga? Zar-----

— Slušajte... — skočio sam sa stolice. Ali on je već glasno počeo 0 nečem drugom:

— A za besanicu, za te vaše snove — mogu vam jedino savjetovati da više pješačite. Evo sutra ujutro prošetajte... pa makar do Drevne Kuće.

Opet me probo očima, najtanje se osmjehujući. I učinilo mi se: sasvim sam jasno vidio umotanu u tanku tkaninu toga osmijeha riječ — slovo — ime, jedino ime... Ili je i to opet samo mašta?

Jedva sam dočekao dok mi je napisao potvrdu o bolesti za danas 1 sutra, još jednom šuteći, snažno sam mu stisnuo ruku i istrčao van.

Srce je — lako, brzo, kao aero, i nosi, nosi me uvis. Znao sam: sutra — nekakva radost. Kakva?

Bilješka 17.

Koncept: KROZ STAKLO. UMRO SAM. HODNICI.

Potpuno sam zbunjen. Jučer, upravo u onom trenutku kada sam mislio da se sve razmrsilo, da su svi iksevi pronađeni — u mojoj jednadžbi pojavile su se nove nepoznanice.

Početak koordinata u cijeloj toj priči je — naravno, Drevna Kuća. Iz te točke kreću — osi X, Y, Z, od kojih je odnedavno izgrađen cijeli moj svijet. Po osi X (59. bulevaru) hodao sam do početka koordinata. U meni — kao šareni vihor jučerašnje: prevrnutе kuće i ljudi, mučno-tuđe ruke, svjetlucave škare, oštrokapajuće kapi iz umivaonika — tako je bilo, tako je bilo jednom. I sve to — trgajući meso — vrtoglavo se kreće tamo — iza površine rastopljene ognjem, tamo gdje je “duša”.

Da bih ispunio liječnikov recept namjerno sam izabrao put po dvjema katetama, a ne po hipotenuzi. I evo već druge katete: kružni put u podnožju Zelenog Zida. Iz beskrajnog zelenog oceana iza Zida valjao se na mene divlji val korijenja, cvijeća, granja, lišća — propeo se — sad će me zapljusnuti, i od čovjeka — najfinijeg i najpreciznijeg mehanizma — pretvorit ću se...

Ali, na sreću, između mene i divljeg zelenog oceana — staklo je Zida. O velika, božansko-ograničavajuća mudrosti zidova, pregrada! To je, možda, najveći od svih pronalazaka. Čovjek je prestao biti divlja životinja tek onda kada smo mi tim Zidom izolirali svoj svijet strojeva, savršeni svijet — od nerazumnog, besmislenog svijeta drveća, ptica, životinja...

Kroz stakla na mene — maglovito, sumorno — tupa njuška nekakve zvijeri, žute oči, koje uporno ponavljaju jednu te istu, meni nerazumljivu misao. Dugo smo se gledali u oči — u ta okna iz površinskog svijeta u drugi, iza-površinski. I u meni se komeša: “A

što ako je on, žutooki — u svojoj apsurdnoj, prljavoj hrpi lišća i u svom neizračunatom životu — sretniji od nas?”

Mahnuo sam rukom, žute su oči trepnule, ustaknule, nestale u lišću. Bijedno stvorenje! Kakva besmislica: on da je — sretniji od nas! Možda je sretniji od mene — da; ali ja sam — samo iznimka, ja sam bolestan.

Da i ja... Već vidim tamno-crvene zidove Drevne Kuće — i mila zarasla staričina usta — iz svih sila jurim starici:

— Tu je?

Zarasla usta polako su se otvorila:

— A tko to — ona?

— Ah, pa tko — tko? Pa I naravno... ja sam s njom tada — aerom...

— A-ha; tako, tako... Da — da...

Zrake — bore oko usta, lukave zrake iz žutih očiju, koje prodiru unutar mene — sve dublje... I na kraju:

— Pa dobro... tu je. Tek je došla.

Tu je. Vidio sam: pored staričinih nogu — grm srebrnasto-gorkog pelina (dvorište Drevne Kuće — također je muzej brižljivo očuvan u pretpovijesnom obliku). Pelin je pružio grančicu prema ruci starice, starica miluje grančicu, na njenim koljenima — žuta sunčana pruga. I u jednom treptaju: ja, sunce, starica, pelin, žute oči — svi smo jedno, čvrsto smo povezani nekakvim žilicama i kroz te žilice — jedna zajednička, silovita, prekrasna krv...

Sad se sramim pisati o tome, ali obećao sam u ovim zapisima biti otvoren do kraja. Pa evo. Nagnuo sam se — i poljubio zarasle, meke, kao mahovinom obrasle usne. Starica se obrisala, nasmijala se...

Trkom kroz poznate polutamne, zvonke sobe — zbog nečeg — pravo tamo — u spavaću. Već kod vrata, uhvatio sam za kvaku i odjednom: “A što ako ona tamo nije sama?” Stao sam — prisluškujući. Ali čuo sam samo: lupalo je pored — ne u meni, već negdje pored mene — moje srce.

Ušao sam. Široka i nezgužvana postelja. Zrcalo. Još zrcalo na vratima ormara i tamo u ključanici — ključ sa starinskom alkom. I niko-

ga-

Tiho sam zazvao:

— I! Ovdje si? — I još tiše, sa zatvorenim očima, ne dišući, tako, kao da klečim na koljenima pred njom. — I! Draga!

Tišina. Samo u bijelu šalicu umivaonika iz slavine kapa voda, užurbano. Ne mogu sada objasniti, zašto, ali to mi je bilo neugodno: čvrsto sam stisnuo slavinu i izašao. Ovdje je — nema: to je jasno. Znači, ona je u nekom drugom “stanu”.

Po širokom mračnom stubištu otrčao sam dolje, povukao jedna vrata, druga, treća: zaključano. Sve je bilo zaključano, osim tog jednog jedinog “našeg” stana, a tamo — nikoga...

I ipak — opet tamo, ni sam ne znam — zbog čega. Išao sam polako, s naporom — potplati su mi odjednom postali olovni. Sjećam se jasno, pomislio sam: “Greška je daje sila teže konstanta. Dakle — sve moje formule—— ”

I tu — eksplozija: na samom kraju lupnula su vrata, netko je brzo otapkao po pločicama. Ja sam — opet lagan, najlakši — bacio sam se k ogradi; presaviti se, u jednoj riječi, u jednom krik “Ti!” — vrisnuti iz sebe sve.

Skamenio sam se: dolje — upisana u tamni kvadrat sjene prozorske rešetke, mlatarajući ružičastim krilima-ušima, promicala je glava S-a.

Kao munja — samo jedan goli zaključak, bez premisa (premise ne znam ni sada): “Ne smije — nipošto — nipošto me ne smije vidjeti.”

I na prstima, utiskujući se u zid — skliznuo sam gore — prema tom nezaključanom stanu.

U trenu kraj vrata. Onaj — tupo tapka gore, ovamo. Samo kad bi vrata! Molio sam ih, ali ona su drvena: zaškripaše, zacvilješe. Kao vihor pored mene — zeleno, crveni, žuti Buddha — ja — pred zrcalnim vratima ormara: moje blijedo lice, oči koje prisluškuju, usne... Čujem — kroz šum krvi — opet škripe vrata... to je on, on.

Uhvatio sam se — za ključ u vratima ormara — i evo alka se niže. Na nešto me to podsjeća — opet trenutni, goli, bez premisa zaključak — točnije krhotina: “Taj put I—— ”. Brzo otvaram vrata ormara — unutra sam, u tami — čvrsto ih zatvaram. Jedan korak — pod nogama se zaljuljalo. Polako sam, meko, zaplivao nekuda niže, u očima se zacrnilo, umro sam.

Kasnije, kad sam morao zapisivati sve te strašne događaje, počeo sam kopati po sjećanju i po knjigama — i sada naravno — shvaćam: to je bilo stanje privremene smrti, poznato drevnima i — koliko znam — nama potpuno nepoznato.

Nemam predodžbe koliko sam dugo bio mrtav, najvjerojatnije 5 — 10 sekundi, ali tek sam nakon nekog vremena oživio, otvorio oči: tamno i osjećam — niže, niže... Pružio sam ruku — uhvatio se — ogrebla me hrapava, brzo promičuća stijenka, na prstu je krv, jasno — sve to nije igra moje bolesne mašte. Ali što je onda, što?

Slušao sam svoje isprekidano, drhtavo disanje (sram me je priznati — tako je sve bilo neočekivano i nerazumljivo). Minuta, dvije, tri — sve niže. Na kraju — mekani udarac: ono što je padalo pod mojim nogama — sada je nepomično. U tami sam napipao nekakvu ručicu, gurnuo sam — vrata se otvorila — mutno svjetlo. Vidio sam: iza mene se uvis brzo podizala malena kvadratna platforma. Bacio sam se — ali već je bilo kasno: bio sam odsječen ovdje... gdje to “ovdje” — ne znam.

Hodnik. Tisućutonska tišina. Na okruglim svodovima — žarulje, beskonačna, blistava, treperava, istočkana crta. Sličilo je pomalo “tunelima” naših podzemnih željeznica, ali puno uže i ne od našeg stakla, već od nekakvog drugačijeg, starinskog materijala. Pale su mi na pamet podzemne katakombe u kojima su se skrivali za vrijeme Dvjestogodišnjeg Rata. Svejedno, treba ići dalje.

Hodao sam, pretpostavljam oko dvadeset minuta. Skrenuo sam nadesno, hodnik se proširio, lampe su jače zasjale. Nekakva nejasna buka. Možda strojevi, možda glasovi — ne znam, ali, samo, ja sam — pokraj teških neprozirnih vrata: buka dopire od tamo.

Pokucao sam, još jednom — glasnije. Za vratima — tišina. Nešto je zazveketalo, vrata su se polako, teško, otvorila.

Ne znam, tko se od nas dvojice više zaprepastio — preda mnom bio je moj skalpelonosni, najtanji doktor.

— Vi? Ovdje? — 1 njegove škare škljocnuše. A ja — ja kao da nikada i nisam znao niti jedne ljudske riječi: šutio sam, gledao i uopće nisam shvaćao što mi je on govorio. Valjda — da moram otići odatle: zato što me on brzo, svojim ravnim, papirnatim trbuhom potisnuo do kraja tog svjetlijeg dijela hodnika — i gurnuo u leđa.

— Dozvolite... htio sam... mislio sam, daje ona, 1-330... Ali za mnom...

— Čekajte tu — odrezao je doktor i nestao...

Naposljetku! Naposljetku ona je tu, kraj mene — i zar nije svejedno, gdje je to “ovdje”. Poznata, šafran-žuta svila, osmijeh-ugriz, roletama zaklonjene oči... Drhte mi usne, ruke, koljena — i u glavi je najgluplja misao:

“Titranje je zvuk. Drhtanje mora odzvanjati. Zašto se ne čuje?”

Njene su mi se oči otvorile — širom, ušao sam unutra...

— Nisam više mogao! Gdje ste bili? Zašto — ni na sekundu ne odvajajući od nje očiju, govorio sam kao u bunilu — brzo, nepovezano — može biti, samo sam mislio. — Sjenka — za mnom... Umro sam — iz ormara... Zato što taj vaš... govori škarama: imam dušu... neizlječivu...

— Neizlječiva duša! Jadniče moj! — nasmijala se — i mene poprskala smijehom: bunilo je prošlo, i posvuda blistaju, zvone osmijesi i kako je — kako je sve lijepo.

Iza ugla opet se pojavio doktor — čudesan, prekrasan, najtananiji doktor.

— Dakle — zaustavio se pored nje.

— Ništa, ništa! Ispričat ću vam poslije. On je slučajno... recite da ću se vratiti... za petnaestak minuta...

Doktor je skliznuo za ugao. Čekala je. Tupo su lupnula vrata. Tada se polako, polako, sve dublje zabadajući mi u srce oštru, slatku iglu — prislonila ramenom, rukom, sva — i mi smo pošli zajedno, ona i ja — dvoje — jedno...

Ne sjećam se gdje smo skrenuli u tamu — i u tami po stepenicama gore, bez kraja, šuteći. Nisam vidio, ali znao sam: išla je tako kao i ja — zatvorenih očiju, slijepa, zabacivši glavu uvis, zagrizavši usnicu — slušala je glazbu: moje tek jedva čujno drhtanje.

Osvijestio sam se u jednom od bezbrojnih kutaka u dvorištu Drevne Kuće: nekakva ograda, iz zemlje — gola, kamena rebra i žuti zubi propalih zidova. Otvorila je oči i rekla: “Prekosutra u 16”. I otišla.

Je li se sve to uopće dogodilo? Ne znam. Saznat ću prekosutra. Realni trag je samo jedan: na desnoj ruci — na vrhovima prstiju — oderana koža. Ali, danas, na INTEGRALU Drugi Graditelj me uvje-

ravao da me on sam vidio kako sam slučajno tim prstima dotaknuo brusilicu — i da je u tome čitava stvar. Hm, možda je i tako. Lako moguće. Ne znam — ništa ne znam.

Bilješka 18.

Koncept: LOGIČKA PRAŠUMA. RANE I FLASTER. VIŠE
NIKADA.

Sinoć sam legao — i istog trena nestao na dno sna, kao prevmut, prevotaren brod. Sloj mukle, uzburkane, zelene vode. I evo polako izranjam s dna na površinu i negdje na sredini dubine otvaram oči: moja soba, još uvijek zeleno, skamenjeno jutro. Na zrcalnim vratima ormara — komadić sunca — meni u oči. To mi smeta u potpunosti ispuniti određene Tablicom sate sna. Najbolje bi bilo — otvoriti ormar. Ali sav sam — kao u paučini, paučina je i na očima, nemam snage ustati.

Ipak sam ustao, otvorio — i odjednom iza zrcalnih vrata, oslobađajući se haljine, sva ružičasta — I. Toliko sam se naviknuo na nevjerojatne stvari da se, koliko se sjećam — uopće nisam začudio, ništa nisam pitao: brzo u ormar, zatvorio sam za sobom zrcalna vrata — i zadihano, brzo, slijepo, žudno sjedinio se s I. Kao sad vidim: kroz pukotinu vrata u tami — oštra zraka sunca kao munja prelama se na tlu, na stranici ormara, više — i ta surova blistava oštrica pala je na njen zabačeni, goli vrat ... i u tome je nešto meni tako strašno da nisam izdržao, kriknuo sam — i još jednom otvorio oči.

Moja soba. Još je zeleno, skamenjeno jutro. Na vratima ormara komadić sunca. Ja sam — u krevetu. San. Ali još uvijek ubrzano kuca, podrtava, brizga srce, tupa bol u vršcima prstiju, u koljenima. To je — nesumnjivo bilo. I ja ne znam sad: što je san — što java, iracionalne veličine probijaju kroz sve pouzdano, uobičajeno, trodimenzionalno, i umjesto tvrdih uglačanih površina — unaokolo je nešto iskrivljeno i dlakavo...

Do zvona je još dugo. Ležim, razmišljam — i razmotava se nevjerojatno čudan, logički lanac.

Svakoj jednadžbi, svakoj formuli u površinskom svijetu odgovaraju krivulja ili tijelo. Za iracionalne formule, za moj korijen iz minus jedan ne poznajemo odgovarajuća tijela — nikada ih nismo vidjeli... Ali u tome i je strahota, što su ta tijela — nevidljiva — a postoje, nužno, neminovno moraju postojati: zato što u matematici, kao na ekranu, prolaze pred nama njihove bizarne, podrugljive sjenke — iracionalne formule; ni matematika ni smrt — nikada ne griješe. I ako ta tijela mi ne vidimo u našem svijetu, na površini, za njih postoji — mora postojati — čitav ogroman svijet tamo, ispod površine...

Ustao sam ne dočekavši zvono i počeo trčkarati po sobi. Moja matematika — do sada jedini pouzdan i postojan otok u čitavom mom iščašenom životu — također se otrgnula, zaplovila, zakovitlala se. Onda je, dakle, ova besmislena “duša” — isto tako stvarna kao i moja junifa, kao moje čizme — iako ih sad ne vidim (oni su iza zrcalnih vrata ormara)? I ako čizme nisu bolest — zašto je “duša” bolest?

Tražio sam, ali nisam nalazio izlaza iz tog divljeg logičkog šipražja. Bile su to iste takve nepoznate i strašne prašume kao i one — iza Zelenog Zida, i one su također bile neobične, nerazumljive, sa svojim bićima koja govore bez riječi. Činilo mi se — kroz nekakvo debelo staklo — vidim: beskonačno veliko, i istovremeno, beskonačno malo, škorpionu nalik, sa skrivenim, a čitavo vrijeme prisutnim minusom — žalcem: V-l... A može biti, i nije to nešto drugo, već sama moja “duša”, slična legendarnom škorpionu drevnih, sama je sebe dobrovoljno probadala svim onim što...

Zvonce. Dan. Sve to, ne umirući, ne iščezavajući — samo prikriveno dnevnim svjetlom; kao vidljivi predmeti, koji ne umiru — a predvečer bivaju pokriveni noćnom tamom. U glavi — lagana drhtava magla. Kroz maglu — dugački, stakleni stolovi; polako, šuteći, u taktu žvaču lopte — glave. Izdaleka kroz maglu otkucava metronom, i u taktu te poznate — ugodne glazbe ja sam makinalno, zajedno sa svima, brojao do pedeset: pedeset propisanih pokreta žvakanja za svaki zalogaj. I, makinalno udarajući takt, spuštam se niže, bilježim svoje ime u knjigu onih koji odlaze — kao i ostali. Ali osjećam: živim odvojeno od ostalih, sam, ograđen mekim zidom koji prigušuje zvukove, i iza tog zida je — moj svijet...

Ali eto: ako je taj svijet — samo moj — zašto je on u ovim zapisima? Zašto su ovdje ti besmisleni “snovi”, ormari, beskrajni hodnici?

S očajem vidim da umjesto skladne i stroge matematičke poeme u čast Jedinе Države meni ispada nekakav fantastičan, avanturistički roman. Ah, kad bi u stvarnosti to bio samo roman, a ne moj život prepun ikseva i V-l.

Uostalom — možda će se sve završiti dobro. Najvjerojatnije od svega je da ste vi — nepoznati moji čitatelji — djeca u usporedbi s nama (jer nas je odgojila Jedina Država — i dakle, dostigli smo najviši mogući stupanj razvoja čovjeka). I kao djeca ćete — bez plača progutati sve gorko što ću vam dati kada to bude brižljivo obloženo gustim sirupom avantura...

NAVEČER:

Je li vam poznat onaj osjećaj: kada se aerom dižeš uvis po modroj spirali, prozor je otvoren, u lice fijuče vjetar — Zemlje nema, o Zemlji zaboravljaš, Zemlja je jednako tako daleka kao Saturn, Jupiter, Venera? Tako i ja sada živim, u lice — vihor, zaboravio sam Zemlju, zaboravio sam milu, ružičastu O. Ali ipak, Zemlja postoji, ranije ili kasnije — treba na nju sletjeti i ja samo zatvaram oči pred tim danom na kojem u mojoj Seksualnoj Tablici piše njeno ime — ime 0-90...

Večeras je daleka Zemlja podsjetila na sebe.

Da bih ispunio liječnikovu uputu (iskreno, iskreno želim ozdraviti) — puna dva sata lutao sam po staklenim, pravocrtnim pustim bulevarima. Svi su, u skladu s Tablicom bili u slušaonicama i samo ja sam... To je bio u biti neprirodan prizor: zamislite ljudski prst, odrezan od cjeline, od ruke — odvojen ljudski prst, kako poguren poskakuje, trči po staklenom pločniku. Taj prst, to sam — ja. I najčudnije, najneprirodnije od svega, što taj prst uopće ne želi biti na ruci, ne želi biti s drugima: ili evo, ovako sam, ili... Pa da... nemam više što skrivati: ili udvoje s njom — s onom, da se opet čitav prelijevam u nju kroz rame, kroz prepletene prste ruku...

Kući sam se vratio kad je sunce već zalazilo. Večernji ružičasti pepeo — na staklu zidova, na zlatu vrha akumulatorskog tornja, na glasovima i osmjesima numera koje su mi išle ususret. Zar nije čudno: sve slabije sunčeve zrake padaju pod točno istim kutom kao i one koje se razgorijevaju ujutro, a sve je — sasvim drugačije, dru-

gačija je ta ružičastost — sada je vrlo tiha, tek pomalo gorka; a ujutro je — opet glasna, pjenušava.

I evo dolje, u predvorju ispod gomile kuverti pokrivenih ružičastim pepelom — IO, kontrolorka, izvukla je i predala mi pismo. Ponavljam: to je — vrlo poštena žena, i uvjeren sam — gaji prema meni najčistije osjećaje.

A ipak, svaki put kad vidim njezine obješene, na škrge nalik, obraze — zbog nečega mi je neugodno.

Pružajući mi žilavom rukom pismo — uzdahnula je. Ali taj je uzdah tek neznatno zanjihao zastor koji me odvajao od svijeta: bio sam sav u potpunosti usmjeren na kuvertu koja je drhtala u mojoj ruci, u kojoj je — nisam u to ni sumnjao — pismo od I.

Ovdje — drugi uzdah, toliko očit, podvučen s dvije crte, da sam se odvojio od kuverte — i vidio: između škrge, kroz sramežljive rolete spuštenih očiju — nježan, uvijen, zasljepljujući osmijeh. A zatim:

— Jadniče ... uzdah s tri crte i kimanje prema pismu, jedva primjetno (sadržaj pisma ona je po službenoj dužnosti — naravno, znala).

— Ne, zbilja ja... A zašto?

— Ne, ne dragi moj: poznajem vas bolje nego vi sami. Već odavno vas promatram — i vidim: potrebno je da vas kroz život netko vodi za ruku, netko tko je već dugo godina proučavao život...

Osjećam: sav sam oblijepljen njezinim osmijehom — to je flaster za rane koje će mi sada zadati ovo drhtavo pismo u mojim rukama. I na kraju — kroz sramežljive rolete sasvim tiho:

— Razmislit ću dragi, razmislit ću. I budite mirni: ako osjetim u sebi dosta snage——— ne, ne, najprije još uvijek moram razmisliti...

Veliki Dobrotvore! Zar mi je sudeno... zar ona želi reći, da———

U očima mi — treperenje, tisuće sinusoida, pismo poigrava. Prilazim bliže svjetlosti, zidu. Tamo se gasi sunce i od tamo — na mene, na tlo, na moje ruke, na pismo sve gušći tamno-ružičasti tužni pepeo.

Kuverta je rastrgana — brže potpis — i rana — to nije I, nije I, to je... O. I još jedna rana: na listiću niže, u desnom kutu — razlivena mrlja — tu je kapnula... Ne trpim mrlje — svejedno: od crnila ili od... bez obzira od čega. I znam — prije — bilo bi mi samo neugodno, nelagodno očima — od te neugodne mrlje. Ali zašto sada ta

sivkasta mrljica — kao oblak, i od njega — sve je olovnije i tamnije.
Ili je to opet — “duša”?

PISMO:

“Vi znate... ili, možda, i ne znate — ja ne mogu pisati kako treba: sada znate, da bez vas neću imati niti jedan dan, niti jedno jutro, niti jedno proljeće. Zato što je R za mene samo... ma, to vam nije ni važno. Ja sam njemu, u svakom slučaju, vrlo zahvalna: sama bez njega, ove dane—ja ne znam što bih... za ove dane i noći proživjela sam deset ili, možda, dvadeset godina. I kao da je moja soba — ne četverokutna, već okrugla, i bez kraja, u krug, u krug, i sve je isto i nigdje nikakvih vrata.

Ja ne mogu bez vas — zato što vas volim. Zato što vidim i shvaćam: vama sada na svijetu nitko nije potreban, osim nje, druge, i — razumijete, zapravo, zato što vas volim ja moram-----

Meni trebaju još samo dva, tri dana da iz komadića sastavim nešto makar nalik na prijašnju 0-90 — i ja ću poći i sama prijaviti da ukidam svoje pravo na vas i vama mora biti bolje, vama mora biti dobro. Više nikada neću, zbogom.”

O.

Više nikada. Pa, naravno, tako je bolje: ona je u pravu. Ali zašto, zašto——

Bilješka 19.

**Koncept: BESKRAJNO MALA KOLIČINA TREĆEG REDA.
ISPOD ČELA. PREKO OGRADE.**

Tamo u čudnom hodniku s drhtavom točkastom linijom mutnih sijalica... ili ne, ne — ne tamo: kasnije, kad sam već bio s njom u nekakvom zabačenom kutu dvorišta Drevne Kuće — ona je rekla: “prekosutra”. To “prekosutra” je — danas, i sve — na krilima, dan

— leti, i naš INTEGRAL je već krilat: na njemu su završili postavljanje raketnog motora i danas su ga testirali. Kakvi divni, moćni ploutuni, a za mene je svaki od njih — počasna paljba u čast njoj jedinjoj, u čast današnjega dana.

Pri prvoj eksploziji ispod otvora motora našlo se desetak zblenutih numera s našeg helinga — od njih baš ništa nije ostalo, osim nekakvih komadićaka i čađe. S ponosom ovdje zapisujem da ritam našeg rada nije zastao zbog toga niti na trenutak, nitko nije ni zadržtao: i mi i naši strojevi — produžili smo svoje pravocrtno i kružno kretanje s istom točnošću kao da se ništa nije dogodilo. Deset numera — to je tek jedan stomilijunti dio mase Jedine Države, kod praktičnih izračuna — to je beskonačno mala veličina trećega reda. Aritmetički nepismenu sućut poznavali su samo drevni: nama je ona smiješna.

I menije smiješno da sam se jučer mogao udubljavati — čak zapisivati na ovim stranicama — o nekakvoj žalosnoj sivkastoj mrljici, o nekakvoj packi. To je — upravo ono isto “razmekšavanje površine” koja bi trebala biti tvrda poput dijamanta — kao naši zidovi (drevni izraz “udarati glavom o zid”).

Šesnaest sati. Na dodatnu šetnju nisam pošao: kako da čovjek zna, možda joj padne na pamet upravo sad, kada sve zvoni od sunca...

Ja sam — gotovo sam u kući. Kroz osunčane zidove — nadaleko vidim nadesno i nalijevo i dolje — sobe obješene u zraku, prazne, kao da se ponavljaju u zrcalima. I samo po plavičastom, neznatno suncem prošaranom stubištu — polako klizi prema gore mršava, siva sjenka. Evo već se čuju koraci — i vidim kroz vrata — osjećam: na mene je zalijepljen flaster — osmijeh — i zatim pokraj, drugim stubištem — naniže...

Škljocanje numeratora. Pojurio sam prema uskom bijelom prorezu — i... i meni nekakav nepoznat muški (sa suglasnikom) broj. Zabrujao, lupnuo lift. Preda mnom — nemamo, nakrivo nataknuto čelo, a oči... vrlo neobičan dojam: kao da govori od tamo, ispod čela, gdje su oči.

— Imate pismo od nje (ispod čela, ispod strehe)... Molila je da bude obvezno — sve kako je tamo napisano.

Ispod čela, ispod strehe — unaokolo. Da, nikoga, nikoga nema,

ma daj već! Još jednom se osvrnuvši gurnuo mi je kuvertu, otišao. Sam sam.

Ne, nisam sam: iz kuverte — ružičasti bon, i tek primjetan — njen miris. Ona će doći, doći će, k meni. Brže — pismo, da ga pročitam svojim očima, da povjerujem sve do kraja...

Što? Ne može biti! Čitam još jednom — preskačem preko redova: “Bon... i obvezno spustite rolete, kao da sam ja stvarno kod vas... Nužno mi je da misle da sam ja... jako mi je... jako mi je žao...”

Pismo — u komadiće. U zrcalu na sekundu — moje izobličene, slomljene obrve. Uzimam bon, da i njega isto tako, kao i njeno pisamce-----

— Molim vas, obvezno — sve kako je tamo napisano.”

Ruke su mi oslabile, olabavile. Bon je iz njih ispaao na stol. Jača je od mene, i ja ću, kako se čini, učiniti onako kako ona želi. A, uostalom... uostalom, ne znam: vidjet ću — do večeri je još daleko. Bon leži na stolu.

U zrcalu moje izobličene, slomljene obrve. Zašto i danas nemam liječničko uvjerenje: da mi je poći hodati, hodati bez kraja, oko čitavog Zelenog Zida — a onda se svaliti na krevet — na dno... A moram — u 13. slušaonicu, i moram čvrsto pritegnuti čitavog sebe da bih dva sata — dva sata, nepomično... kada moram urlati, lupati nogama.

Predavanje. Vrlo čudno je to da iz blistavog aparata — ne izlazi, kao obično, metalni glas, već nekakav baršunasti, meki, kao od mahovine. Ženski — pojavljuje mi se pred očima kakva je nekada živjela: malena — kvačica-bakica, slična onoj kraj Drevne Kuće.

Drevna Kuća... i sve odjednom — kao fontana — odozdo, i moram se iz sve snage pritegnuti da ne preplavam krikom čitavu slušaonicu. Meke i baršunaste riječi — kroz mene, i od svega ostaje samo jedno: nešto o djeci, o djecogojstvu. Kao fotografska ploča sam: sve utiskujem u sebe s nekakvom tuđom, stranom, besmislenom točnošću: zlatan srp — odbljesak svjetlosti na zvučniku; ispod njega — dijete, živa ilustracija — zavlaci se u srce; u usta je gurnut skut mikroskopske junife; čvrsto stisnuta šačica, palčić — savijen unutra — lagana, bucmasta sjena — borića na zapešću. Kao fotografska ploča — otiskujem: evo sada se gola noga — objesila preko ruba, ružičasta lepeza prstiju izlazi na zrak — i sad će, sad će na pod-----

I — ženski vrisak, na pozornicu se uzmahala junifa s prozirnim krilima, uhvatila djetesce — usnama — u bucmastu boriću na zapešću, stavila na sredinu stola, spušta se s pozornice. U meni se otiskuje: ružičasti, s rožičima naniže — polumjesec usana, naliveni do kraja modri tanjurići — oči. To je — O. I ja, kao pri čitanju neke logičke formule — odjednom osjećam neophodnost, zakonitost tog ništavnog slučaja.

Sjela je malo iza mene, s lijeve strane. Okrenuo sam se: poslušno je skrenula pogled sa stola s djetecom, očima — mene, u mene, i opet: ona, ja i stol na pozornici — tri točke, i kroz te tri točke — iscrtane su linije, projekcije nekih neminovnih, još nevidljivih događaja.

Kući — po zelenoj, sumračnoj ulici već okatoj od svjetlosti. Slušao sam: sav otkucavam — kao sat. I kazaljke u meni — sad će prijeći preko nekog broja, napraviti nešto, i više neću moći nazad. Njoj treba, da netko misli: da je ona — kod mene. A meni treba ona, i što mene briga za njeno “treba”. Ne želim biti tuđa roleta — ne želim i gotovo.

Otraga — poznat, šljapkav, kao po lokvama, hod. Više se i ne osvrćem, znam: S. Ići će za mnom do samih vrata — i zatim će, vjerojatno, stajati dolje, na pločniku i svrdlima se ušarafljivati gore, u moju sobu — dok tamo ne padnu, skrivajući nečiji zločin, rolete...

On, andeo čuvar stavio je točku. Odlučio sam. Ne. Odlučio sam.

Kad sam se popeo u sobu i okrenuo prekidač — nisam mogao povjerovati svojim očima: kraj mog stola stajala je O. Ili, točnije — visjela je: tako visi prazna, svučena odjeća — ispod njene odjeće kao da nije bilo više niti jedne opruge, bez opruga bile su ruke, noge, i glas joj je bio bez snage, obješen.

— Ja — o svom pismu. Dobili ste ga? Da? Moram znati odgovor, moram — već danas.

Slegnuo sam ramenima. S nasladom — kao daje ona bila nešto kriva — gledao sam njene modre pune, do vrha, oči — otezao sam s odgovorom. I s nasladom sam, utiskujući u nju riječ po riječ, rekao:

— Odgovor? Pa dobro... U pravu ste. Nesumnjivo. U svemu.

— Tako znači... (osmijehom prikriivena najtananija drhtavica, ali ja vidim). Pa, jako dobro! Ja ću — odmah otići.

I visjela je nad stolom. Spušten pogled, noge, ruke. Na stolu još uvijek leži zgužvani ružičasti bon *one*. Brzo sam otvorio ovaj svoj

rukopis — “Mi” — njegovim stranicama pokrio sam bon (možda više od samoga sebe, nego od O).

— Evo — sve pišem. Već 170 stranica... Ispada nešto neočekivano.

Glas — sjena glasa:

— A sjećate se... ja sam vam tada na sedmoj strani... ja sam vam tada kapnula — i vi —...

Modri tanjurići — preko ruba, nečujne, žurne kaplje — po obrazima, niže ubrzane preko ruba — riječi:

— Ne mogu, sad ću otići... ja, nikada više i neka tako bude. Ali samo želim — moram od vas dijete — dajte mi dijete, i otići ću, otići!

Vidio sam: sva je drhtala pod junifom, i osjećao sam i ja sada — stavio sam ruke nazad i osmjehnuo se:

— Što? Želite pod Stroj Dobrotvora?

I na mene — isto tako, kao bujica preko brane — riječi:

— Neka! Ali ja ću ga osjetiti — osjetiti u sebi. Barem nekoliko dana... Vidjeti — barem jednom vidjeti boriću, eto tu — kao tamo — na stolu. Jedan dan!

Tri točke: ona, ja i tamo na stolu šačica s bucmastom borićom...

Jednom u djetinjstvu, sjećam se, odveli su nas na akumulatorski toranj. Na najvišem odmorištu nagnuo sam se preko staklene ograde, dolje — ljudi — točke, i slatko je zadrhtalo srce: “A što ako”? Tada sam se samo još čvršće uhvatio za ogradu; a sada sam — skočio dolje.

— To želite? Iako dobro znate, da...

Zatvorene — kao daje pravo licem prema suncu — oči. Mokra, blistav smijeh

— Da, da! Hoću!

Dohvatio sam ispod rukopisa ružičasti bon — one — i potrčao niže, dežurnom. O me je uhvatila za ruku, nešto viknula, ali što — shvatio sam tek kad sam se vratio.

Sjedila je na kraju kreveta, ruku čvrsto stisnutih među koljenima.

— To je njen bon?

— Zar nije svejedno? Pa, da — njen.

Nešto je puknulo. Vjerojatnije se O — jednostavno pomaknula.

Sjedila je, ruke među koljenima, šutjela je.

— Pa? Brže... — grubo sam joj stisnuo ruku i crvene su joj mrlje (sutra — modrice) na nadlanci, tamo gdje je bucmasta dječja borića.

To je — posljednje. Zatim — okrenut prekidač, misli se gase, iskre — i ja preko ograde dolje...

Bilješka 20.

Koncept: PRAŽNENJE. MATERIJAL IDEJA. NULTA LITICA.

Pražnjenje — to je najprikladnija definicija. Sada vidim da je to bilo baš kao električno pražnjenje. Puls je mojih posljednjih dana postajao sve suši, brži, napetiji — polovi sve bliži — suho pucketanje — još milimetar: eksplozija, zatim — tišina.

U meni je sada vrlo tiho i prazno — kao u kući kada su svi otišli i ležiš sam, bolestan, i jasno čuješ razgovijetno, metalno otkucavanje misli.

Možda me je to “pražnjenje” izliječilo, napokon, od moje nesnosne “duše” — i ponovo sam postao kao svi mi. U krajnjem slučaju, sada bez imalo boli u mislima vidim O na stepenicama Kocke, vidim je pod Plinskim Zvonom. I ako tamo, u Operacijskom ona navede moje ime — neka: u posljednji trenutak — pobožno ću i zahvalno poljubiti kaznenu ruku Dobrotvora. Imam prema Jedinoj Državi to pravo — da podnesem kaznu, i to pravo neću nikome prepuštiti. Nitko od nas, numera, ne treba, ne smije, odbiti to svoje jedino — a time i najvrednije — pravo.

... Tiho, metalno-razgovijetno otkucavaju misli: nepoznati aero odnosi me u modru visinu mojih voljenih apstrakcija. I vidim, kao ovdje — u najčistijem, razrijeđenom zraku — s laganim treskom, kao zračnica — puca moje rasuđivanje o “aktivnom pravu”. I jasno vidim, daje to samo pomaljanje apsurdne predrasude drevnih — njihove ideje o “pravu”.

Postoje glinene ideje — i postoje ideje — zauvijek isklesane od zlata ili našeg dragocjenog stakla. I da bi odredili materijal od kojeg je satkana ideja, na nju treba samo kapnuti jaku kiselinu. Jednu od tih

kiselina poznavali su i drevni: *reductio ad finem*. Čini se da se to kod njih tako nazivalo; ali oni su se bojali tog otrova, oni su više voljeli vidjeti makar kakvo, makar i glineno, makar i sićušno nebo negoli modro ništavilo. Mi smo pak — hvala Dobrotvoru — odrasli i igračke nam nisu potrebne.

Pa evo — ako kapnemo na ideju “prava”. Čak i kod drevnih — najzreliji su znali: izvor prava je — sila, pravo je — funkcija sile. I evo — dvije plitice na vagi: na jednoj — gram, na drugoj — tona, na jednoj — “ja”, na drugoj — “mi”, Jedina Država. Zar nije jasno: pretpostavljati da “ja” mogu imati nekakva “prava” u odnosu prema državi, i misliti da gram može uravnotežiti tonu — to je potpuno jednako. Dakle — raspodjela: toni — prava, a gramu — obveze; i jedini put od ništavila ka veličini: zaboraviti da si — gram i osjetiti sebe milijuntim dijelom tone...

Vi, kršni, rumeni Venerijanci, vi nadimljeni, kao kovači, Uranci — čujem u svojoj modroj tišini vaše gundanje. No, shvatite ipak: sve što je veliko — jednostavno je. I velik, nepokolebljiv i vječan ostat će samo onaj moral koji je sagrađen na četiri pravila. To je — posljednja mudrost, to je — vršak te piramide, na koju su se ljudi, crveni od znoja, opirući se i hropteći, pentrali stoljećima. I s tog vrha — tamo, na dnu, gdje poput sićušnih crva još gmiže nešto, što je preživjelo u nama od divljine predaka — s tog vrha su jednaki. I protuzakonita majka — O, i ubojica, i taj bezumnik koji se drznuo baciti stihom na Jedinu Državu; i jednaka je za njih presuda: prijevremena smrt. Eto — isto to božansko pravosuđe o kakvom su maštali ljudi iz kamenih kuća, osvjetljeni ružičastim naivnim zrakama jutra povijesti: njihov “Bog” — je huljenje Svete Crkve — isto tako kažnjavao kao i ubojstvo.

Vi, Uranci — surovi i crni, kao drevni Španjolci, koji su znali mudro spaljivati na lomačama — šutite, čini mi se — slažete se sa mnom. Ali čujem: ružičasti Venerijanci — tamo nešto o mučenju, pogubljenjima, o povratku na barbarska vremena. Dragi moji: meni je žao — niste sposobni razmišljati filozofsko-matematički.

Ljudska povijest ide prema vrhuncu u krugovima — kao aero. Krugovi su različiti — zlatni, krvavi, ali su svi jednako razdijeljeni na 360 stupnjeva. I evo od nule — naprijed: 10, 20, 200, 360 stupnjeva — opet nula. Da, mi smo se vratili na nulu — da. Ali za moj,

matematički — misleći um jasno je: nula je to — sasvim druga, nova. Pošli smo od nule desno — vratili smo se nuli s lijeve strane i zato: umjesto plus nula — mi imamo minus nulu. Shvaćate?

Ova Nula čini mi se kao nekakva šutljiva, ogromna, uska, oštra, kao nož, litica. U okrutnoj, dlakavoj tami, pritajivši disanje mi smo se otisnuli od crne noćne strane Nulte Litice. Stoljećima smo mi, Kolumbi, plovili, plovili, obišli smo svu Zemlju unaokolo i na kraju — hura! Plotun — i svi na jarbole: pred nama je — drugi, dotle nepoznati bok Nulte Litice, ozaren polarnim blistanjem Jedine Države, plava santa, stotine sunaca, milijarde duga...

Nema veze što smo samo za debljinu noža udaljeni od druge crne strane Nulte Litice. Nož — to je najtrajnije, najbesmrtnije, najgenijalnije od svega što je izumio čovjek. Nož — je bio giljotina, nož je — univerzalni način rješavanja svih uzlova i po oštrici noža vodi put paradoksa — jedini dostojni put neustrašivog uma.

Bilješka 21.

Koncept: AUTORSKI DUG. LED SE NADIMA. NAJTEŽA LJUBAV.

Jučer je bio njezin dan, a ona opet — nije došla, i opet od nje — nejasna poruka koja ništa ne objašnjava. Ali miran sam, potpuno miran. Ako ipak radim onako kako je određeno u bilješci, ako ipak odnosim dežurnom njezin bon i zatim spustivši rolete sjedim u sobi sam — to naravno nije zato što ja nemam snage da se oduprem njenim željama. Smiješno! Ne, naravno. Jednostavno — odvojen roletama od svih flasterno-zacjeljujućih osmijeha mogu na miru pisati ove stranice — to je prvo. I drugo: kod nje, kod I, bojim se izgubiti, možda, jedini ključ koji može razotkriti sve nepoznanice (slučaj s ormarom, moja privremena smrt i tako dalje). A riješiti ih — osjećam se sad obveznim, jednostavno, kao autor ovih zapisa, ne govoreći više o tome daje nepoznato organski neprijatelj čovjeka i homo sapiens — samo je tada čovjek u punom značenju te riječi kada u njegovoj gramatici više uopće nema upitnika, već samo uskličnici, zarezi i točke.

I evo, rukovođen, kako mi se čini, upravo autorskom dužnošću, danas u 16 uzeo sam aero i opet se uputio u Drevnu Kuću. Puhao je snažan suprotni vjetar. Aero se s naporom probijao kroz zračno šipražje, nevidljive grane fijukale su i šibale. Grad ispod — sav kao od plavih santi leda. Odjednom — oblak, brza kosa sjena, led postaje kao olovo, nadima se, kao u proljeće, kada stojiš na obali i čekaš: evo sad će sve pući, briznuti, uskovitlati se, pojuriti; ali, minuta za minutom, a led još stoji, i ti se sam nadimaš, srce tuče sve nemirnije, sve češće (uostalom, zašto ja pišem o ovome i otkuda svi ovi neobični osjećaji? Ta nema takvog ledolomca koji bi mogao slomiti najprozračniji i najčvršći kristal našeg života).

Kraj ulaza u Drevnu Kuću — nikoga. Prošao sam okolo i vidio staricu — vrataricu pored Zelenog Zida: ruku stavila nad oči, gleda uvis. Tamo nad Zidom — oštri, crni trokuti nekakvih ptica: grakćući napadaju — grudima o čvrstu ogradu od električnih valova — i nazad, i opet su nad Zidom.

Vidim: na tamnom licu zaraslom u bore — kose, brze sjene, brz pogled na mene.

— Nikoga, nikoga nema ovdje! Da! I nemate zašto ići. Da...

Kako to: nemate zašto? I kakav je to neobičan način — smatrati mene samo nečijom sjenkom. A možda ste, upravo svi vi — moje sjenke. Zar nisam vama naselio ove stranice — još nedavno četverokutne bijele pustinje. Zar bi vas bez mene vidjeli svi oni koje ću povesti za sobom uskim stazama ovih redova?

Sve ovo joj, naravno, nisam rekao; po vlastitom iskustvu znam: najmučnije je — izazvati kod čovjeka sumnju daje on realnost, trodimenzionalna — a ne nekakva drugačija — realnost. Samo sam suho primijetio daje njen posao da otvara vrata i ona me pustila u dvorište.

Prazno. Tiho. Vjetar — tamo, za zidovima, dalek, kao taj dan, kada smo rame o rame, dvoje —jedno, izašli odozdo, iz hodnika — ako je to uistinu bilo. Išao sam pod nekakvim kamenim lukovima, gdje koraci, sudarajući se s vlažnim zidovima, padaju iza mene — kao da čitavo vrijeme netko hoda za mnom na petama. Žuti zidovi — s prištevima od crvene cigle — pratili su me kroz tamne kvadratne naočale prozora, pratili kako sam otvarao melodična vrata šupa, kako sam zavirivao po kutovima, ćorsokacima, zakutcima. Vratašca na ogradi i zapušteno zemljište — spomenik Velikom Dvjestogodi-

šnjem Ratu: iz zemlje — gola kamena rebra, žute iskežene čeljusti zidova, drevna peć s vertikalnim dimnjakom — zauvijek okamenjen brod između kamenog žutog i crvenog pljuskanja opeka.

Učinilo mi se: upravo sam te žute zube jednom vidio — nejasno, kao na dnu, kroz debljinu vode — i počeo sam tražiti. Propadao sam u jame, spoticao se o kamenje, zahrdale lampe hvatale me za junifu, po čelu puzale u oči oštro-slane kapljice znoja.

Nigdje! Tadašnji izlaz iz hodnika nigdje nisam mogao pronaći — nije ga bilo. A uostalom — tako je, možda i bolje: veća je vjerojatnost daje sve to bio — jedan od mojih besmislenih “snova”.

Umoran, sav od nekakve paučine, prašnjav — već sam otvorio vratašca — da se vratim na glavno dvorište. Odjednom otraga — Sušanji, šljapkavi koraci, i preda mnom — ružičasta krila-uši, dvostruko izvijen osmijeh, S.

On je zažmirio, uvio u mene svoja svrdla i pitao:

— Šetate?

Šutio sam. Ruke su mi smetale.

— Pa, što je, osjećate li se sada bolje?

— Da, hvala. Izgleda da dolazim na normu.

Pustio me — podigao oči uvis. Glava zabačena — i prvi put sam primijetio njegovu jabučicu.

Gore na maloj visini — oko 50 metara — bruja je aero. Po njihovom polaganom, niskom letu, po spuštenim crnim surlama na trubama za motrenje — prepoznao stun aparate Čuvara. Ali bilo ih je ne dva ili tri kao obično, već deset do dvanaest (moram se, nažalost, ograničiti na približan broj).

— Zašto ih je danas tako mnogo? — smogao sam hrabrosti pitati.

— Zašto? Hm... Pravi liječnik — počinje liječiti još zdravog čovjeka, takvog, koji će se razboljeti tek sutra, prekosutra, za tjedan dana. Profilaksa, da!

Klimnuo je, zašljapkao po kamenim pločama dvorišta. Zatim se okrenuo i — meni preko ramena:

— Budite pažljivi!

Sam sam. Tiho je. Prazno. Daleko iznad Zelenog Zida uskomešale se ptice, vjetar. Što je time htio reći?

Aero brzo klizi niz struju. Lagane, teške sjene oblaka, dolje — plave kupole, kocke staklenog leda — postaju olovne, nadimaju se.

NAVEČER:

Otvorio sam svoj rukopis da bih zabilježio na ovim stranicama nekoliko, kako mi se čini, korisnih misli (za vas, čitatelji) o velikom Danu Jednoglasnosti — taj je dan već blizu. I vidio sam: ne mogu sad pisati. Čitavo vrijeme osluškujem kako vjetar lupa tammim krilima o staklo zidova, čitavo vrijeme se ogledavam, čekam. Što? Ne znam. I kada su se kod mene u sobi pojavile poznate mrko-ružičaste škrge — razveselio sam se, govorim iskreno. Sjela je, sramežljivo popravila nabor junife među koljenima, brzo me oblijepila osmijesima — po komadić na svaku od mojih pukotina — i osjetio sam se ugodno i čvrsto svezan.

— Shvaćate, dolazim danas u razred (ona radi u Dječjoj — Odgojnoj Tvornici) — a na zidu karikatura. Da, da, uvjeravam vas! Nacrtali su me u nekakvom ribljem obličju. Može biti, ja u stvarnosti...

— Ma ne, što vam je — požurio sam reći (iz blizine, zapravo, jasno je, da ničega nalik škragama nema, i od mene je ta stvar sa škragama bila sasvim neumjesna).

— Da, na kraju krajeva — to i nije važno. Ali shvaćate: sam taj postupak. Naravno, pozvala sam čuvare. Ja jako volim djecu i smatram daje najteža i najviša ljubav — nemilosrdnost — shvaćate?

Kako da ne! To se tako križalo s mojim mislima. Nisam izdržao i pročitao sam joj odlomak iz svoje dvadesete bilješke, počevši od dijela: “Tiho, metalno-razgovijetno otkucavaju misli...”

Ne gledajući, vidio sam kako podrhtavaju tamno-ružičasti obrazi i primiču mi se sve bliže, i evo u mojim rukama — suhi, tvrdi, čak pomalo probadajući prsti.

— Dajte, dajte mi to! Ja ću to snimiti na fonograf i prisiliti djecu da nauče napamet. To nije potrebno toliko vašim Venerijancima koliko nama, nama — sada, sutra, prekosutra.

Osvrnula se — i sasvim tiho:

— Jeste li čuli, govore da će na Dan Jednoglasnosti...

Skočio sam:

— Što, što govore? Što — na Dan Jednoglasnosti?

Ugodnih zidova više nije bilo. U trenutku sam se osjetio izbačenim van, gdje se nad krovovima koprcao ogroman vjetar i gdje su nakošeni, mračni oblaci — sve niže...

IO me odlučno i čvrsto slegnula za ramena (iako sam primijetio: rezonirajući moju zabrinutost — koščice njenih prstiju su drhtale).

— Sjednite, dragi, ne brinite se. Što li sve pričaju... I zatim: ako vam je to potrebno — toga dana bit ću uz vas, ostavit ću svoju djecu u školi nekom drugom — i bit ću s vama, zato što ste vi, dragi, vi ste — također dijete, i potrebno vam je...

— Ne, ne — odmahnuo sam. — Nipošto! Tada ćete doista pomisliti da sam ja nekakvo dijete — da ne mogu sam... Nipošto! (priznajem: za taj dan imao sam druge planove).

Ona se osmjehnula: nepisani tekst osmijeha, očito je bio: “Ah, kakav tvrdoglav mališan!” zatim je sjela. Oči spuštene. Ruke opet sramežljivo popravljaju nabor junife koji je ponovo pao između koljena — i sada o drugom:

— Mislim, da se moram odlučiti... radi vas... ne, molim vas: ne požurujte me, još moram razmisliti...

Nisam se žurio. Iako sam shvaćao da moram biti sretan i da nema veće časti nego sobom ovjenčati nečije zrele godine.

... Čitavu noć — nekakva krila, i ja hodam i sklanjam rukama glavu od tih krila. A zatim — stolica. Ali stolica — ne naša, sadašnja, već starog oblika, od drveta. Ja prebirem nogama, kao konj (desna prednja — i lijeva zadnja, lijeva prednja i desna zadnja), stolica pritrčava mom krevetu, ulazi u njega — i ja volim drvenu stolicu: neudobno, bolno.

Neobično: zar nije moguće izmisliti neko sredstvo da bi se izliječio od bolesti snova ili je učinio razumnom — možda čak korisnom.

Bilješka 22.

Koncept: SKAMENJENI VALOVI. SVE SE USAVRŠAVA. JA SAM — MIKROB.

Zamislite da stojite na obali: valovi — ravnomjerno gore; i propevši se zastali, skamenili se. Eto baš je tako jezivo i neprirodno bilo i to

— kad se iznenada zamrsila, pomiješala, zaustavila naša, Tablicom propisana šetnja. Posljednji put nešto tome slično, kako navode naši ljetopisi, dogodilo se prije 119 godina kada je u najveći gustiš šetača s neba pao meteor.

Mi smo hodali tako, kao i uvijek, tj. kako su prikazani vojnici na asirskim spomenicima: tisuću glava — dvije slivene, integralne noge, dvije integralne ruke u zamahu. Na kraju bulevara — tamo gdje je grozno zujao akumulatorski toranj — ususret nama četverokut: po bokovima, naprijed, otraga — straža; u sredini troje, na junifama tih ljudi — već nema zlatnih numera — i sve je do jeze jasno.

Ogromni brojčanik na vrhu tornja — to je bilo lice: nagnulo se iz oblaka i pljucajući dolje sekunde, ravnodušno čekalo. I točno u 13 sati i 6 minuta — u četverokutu se dogodila pomutnja. Sve se to dogodilo sasvim blizu meni, mogao sam vidjeti i najsitnije detalje, i vrlo sam jasno zapamtio tanki dugački vrat i na sljepoočici — zamršeni splet plavih žila, kao rijeke na zemljopisnoj karti malenog nepoznatog svijeta — očito — mladić. Vjerojatno je primijetio nekog u našim redovima: podignuo se na vrhove prstiju, istegnuo vrat, zaustavio se. Jedan iz straže škljocnuo je po njemu modrikastom iskrom električnog biča: on je tanko, kao štene, zacvilio. I zatim — jasno škljocanje, približno svake dvije sekunde — i cvilež, škljocanje, cvilež.

Mi smo išli kao i prije, pravilno, asirski — i ja sam, gledajući na graciozne cik-cak iskre, mislio: “Sve se u ljudskom društvu beskrajno usavršava — i mora se usavršavati. Kakvo ružno oružje bio je drevni bič — a koliko ljepote...”

Ali tada, kao vijak kad ispadne pri punom gasu, iz naših redova otkinula se tanka elastično-gipka ženska figura i s krikom: “Dosta! Zabranjujem!” — bacila se pravo tamo, u četverokut. To je bilo — kao meteor — 119 godina ranije: šetnja se zamrznuła i naši redovi — sive grebene valova zaledio je iznenadni mraz.

Sekundu sam je gledao sa strane kao i svi: ona više nije bila numera — bila je samo čovjek; postojala je samo kao metafizička supstancija uvrede nanesene Jedinoj Državi. Ali jedan njen pokret — zaokrećući, svinula je bedro nalijevo — i odjednom mi je jasno: znam, poznajem to gipko, kao bič, tijelo — moje oči, moje usne, moje ruke, poznaju je — u tom trenutku bio sam u to savršeno siguran.

Dvoje iz straže — presijecaju joj put. Sada — u još uvijek jasnoj, zrcalnoj točki pločnika — njihove trajektorije će se susresti — sad će je uhvatiti... Srce mi se zagrenulo, zaustavilo — i ne razmišljajući: može li se, je li besmisleno, smiješno, razumno — bacio sam se u tu točku...

Osjetio sam na sebi tisuće, od užasa okruglih očiju, no to mi je davalo još više nekakve očajno vesele snage, tom divljem, dlakavorukom, koji se otkinuo iz mene, i trčao k njoj još brže. Evo već dva koraka, okrenula se————

Preda mnom drhtavo, poprskano pjegama lice, ride obrve... nije ona! Nije I.

Bijesna, burna radost. Želim kriknuti nešto kao: “Tako joj treba!” “Drži je!” — ali čujem samo svoj šapat. A na mom ramenu — već je teška ruka, drže me, vode me, a ja se trudim objasniti im...

— Slušajte, pa vi morate razumjeti, da sam ja mislio daje to...

Ali kako objasniti čitavog sebe, svu svoju bolest, zapisanu na ovim stranicama. I ja se stišavam, pokorno idem... List, koji je s drveta otrgnuo neočekivani udar vjetra, pokorno pada dolje, pokušava se uhvatiti za svaku poznatu grančicu, račvicu, granu: tako se i ja grčevito hvatam za svaku šutljivu loptu-glavu, za prozirni led zidova, za u oblak utaknutu plavu iglu akumulatorskog tornja.

Tog trenutka, kada je gluha zavjesa konačno bila spremna odijeliti me od čitavog tog prekrasnog svijeta vidio sam: nedaleko, mašuci ružičastim krilima-rukama, nad zrcalo pločnika skliznula je poznata ogromna glava. I poznati spljošteni glas:

— Smatram svojom dužnošću posvjedočiti da je broj D-503 bolestan i da nije u stanju kontrolirati svoje osjećaje. I uvjeren sam da je on bio ponesen prirodnim negodovanjem...

— Da, da — uhvatio sam se. — Čak sam povikao: drži je!

Iza mene, za leđima:

— Ništa niste vikali.

— Da, ali htio sam — kunem se Dobrotvorom, htio sam.

Na sekundu sam prosvrdlan sivim, hladnim svrdlom očiju. Ne znam. Je li u meni vidio da je to (skoro) istina, ili je imao neki tajni cilj opet me privremeno poštediti, tek, napisao je listić, dao je jednom od onih koji su me držali — i opet sam slobodan, tj. točnije, opet uključen u pravilne, beskonačne, asirske redove.

Četverokut i u njemu pjegavo lice i sljepoočice sa zemljopisnom kartom plavih žila — sklonili se iza ugla, zauvijek. Mi hodamo — jedno milijunoglavo tijelo, i u svakom od nas — ta smirena radost, kakvu, vjerojatno, žive molekule, atomi, fagociti. U drevnom svijetu — to su shvaćali kršćani, stvarni naši (iako vrlo nesavršeni) prethodnici: smjernost je vrlina, a gordost je grijeh, i da smo “Mi” — od Boga, a “Ja” — od đavla.

Evo ja — sam — ukorak sa svima — a ipak odvojen od svijeta. Još uvijek drhtim od proživljenih uzbuđenja, kao most po kojem je tek protutnjao vlak. Osjećam sam sebe. Ali, ipak, osjećaju sebe, spoznaju svoju individualnost — samo povrijeđeno oko, gnojan prst, zub koji boli: zdravo oko, prst, zub, kao da ih nema. Zar nije jasno — da je spoznaja sebe — samo bolest.

Ja možda nisam više fagocit koji djelotvorno i mirno proždire mikrobe (sa plavom sljepoočicom i pjegave): ja sam možda mikrob i možda ih već ima na tisuće među nama, koji se još uvijek prave, kao i ja, da su fagociti...

Što ako je sadašnji, u suštini nevažan događaj — što ako je to samo početak, samo prvi meteor od cijelog niza plamenih kamenova što ih beskonačnost ispaljuje na naš stakleni raj?

Bilješka 23.

Koncept: CVIJEĆE. RASTVARANJE KRISTALA. AKO SAMO.

Pričaju da postoje cvjetovi koji se otvaraju samo jednom u sto godina. A zašto ne bi postojali i takvi koji cvjetaju jednom u tisuću — deset tisuća godina. Možda o tome nismo znali ništa samo zato što je upravo danas došlo to “jednom u tisuću godina”.

I sada, blažen i pijan, silazim niza stepenice, k dežurnom, i brzo pred mojim očima, svuda uokolo nečujno prskaju tisućugodišnji pupoljci, i rascvjetavaju se naslonjači, cipele, zlatne pločice, električne lampe, nečije tamne i dlakave oči, gravirani stupovi ograde, na stepenice bačena marama, stolić dežurnog, nad stolićem — nježno-

-tamno, pjegavim obrazima IO. Sve je — neobično, novo, nježno, ružičasto, vlažno.

IO uzima od mene ružičasti bon, a nad njenom glavom — kroz staklo zida — visi s nevidljive grane mjesec, plav i mirisav. S ushićenjem pokazujem prstom i kažem.

— Mjesec — razumijete?

IO gleda mene, potom broj bona — i vidim njen poznat, tako očaravajuće-čedan pokret: popravlja nabore junife u kutovima koljena.

— Dragi moj, vi izgledate bolesno, nenormalno —jer su bolest i nenormalnost jedno te isto. Vi se uništavate, i to vam nitko neće reći — nitko.

Taj “nitko” — naravno, jednak je broju na bonu: 1-330.

Mila, prekrasna IO! Vi ste, naravno, u pravu: —ja sam — nerazuman, ja sam — bolestan, ja imam — dušu, ja sam — mikrob. Ali zar cvjetanje — nije bolest? Zar nije bolno kada prska pupoljak? I ne mislite li daje spermatozoid — najstrašniji mikrob?

Ja sam — gore, u svojoj sobi. U široko rascvjetanoj čašici naslonjača sjedi I. Ja sam — na podu, obgrlio sam njene noge, moja glava je na njenim koljenima, šutimo. Tišina, puls... i tako: ja sam — kristal, i rastvaram se u njoj, u I. Savršeno jasno osjećam, kako kopne, kopne izbrušeni rubovi koje me ograničavaju u prostoru — iščezavam, rastvaram se na njenim koljenima, u njoj, postajem sve manji — i istovremeno sve širi, sve veći, sve neobuhvatniji. Zato što ona — nije ona, već svemir. A na sekundu smo ja i taj radošću prožeti naslonjač pored kreveta — jedno: i starica koja se prekrasno osmjehuje kraj vrata Drevne Kuće i divlje neprohodne šume iza Zelenog Zida i nekakve srebrne ruševine na crnom, koje drijemaju kao starića, i negdje, nevjerovatno daleko, vrata koja su sada lupnula — sve je to u meni, zajedno sa mnom, sluša lupanje pulsa i leti kroz blaženu sekundu...

U besmislenim, zbrkanim, nabujalim riječima pokušavam joj objasniti da sam ja — kristal i zato su u meni — vrata, i zato osjećam kako je sretan naslonjač. Ali ispada takva besmislica da se zaustavljam, jednostavno me sram: ja i — odjednom...

— Draga I, oprost mi! Uopće ne razumijem: govorim takve gluposti...

— A zašto misliš da su gluposti — nešto loše? Da su ljudsku glupost njegovali i odgajali stoljećima, kao i um, možda bi se od nje dobilo nešto iznenađujuće dragocjeno.

— Da... (Čini mi se daje u pravu — kako ona sada može biti u krivu?)

— I za jednu tvoju glupost — za to što si ti napravio jučer na šetnji — volim te još više — još više.

— Ali zašto si me mučila, zašto nisi dolazila, zašto si slala svoje bonove, zašto si me prisiljavala...

— A možda sam te trebala iskušati? Možda sam trebala znati hoćeš li učiniti sve što ja želim — da si već potpuno moj?

— Da, potpuno!

Uzela je moje lice — čitavog mene — u svoje dlanove, podigla mi glavu:

— Da, a kako vaše “obveze svakog časnog broja”? Ha?

Slatki, oštri bijeli zubi; osmijeh. Ona u rastvorenoj čašici naslonjača — kao pčela: u nje su i žalac i med.

Da, obveze... U mislima prelistavam svoje posljednje bilješke: zapravo nigdje, čak ni misli o tome, da bih u biti, trebao...

Šutim. Oduševljeno se (i vjerojatno glupo) smješkam, gledam u njene zjenice, pretrčavam s jedne na drugu, i u svakoj od njih vidim sebe: ja — malecni, milimetarski — zatočen u tim sitnim, kao duga, tamnicama. I zatim opet — pčele — usne, slatka bol cvjetanja...

U svakom od nas, numera, nekakav je nevidljivi, metronom koji tiho otkucava, i mi, ne gledajući na sat, s točnošću od pet minuta znamo vrijeme. Ali tada — metronom se u meni zaustavio, ja nisam znao koliko je prošlo, u strahu sam uhvatio ispod jastuka pločicu sa satom...

Hvala Dobrotvoru: još dvadeset minuta! Ali minute — takve, do komičnosti kratke, kusate, trče, a moram joj toliko toga ispričati — sve, sve o sebi: o pismu O, i o užasnoj večeri kada sam joj dao dijete; i zbog nečeg o svojem djetinjstvu — o matematičaru Pljapi, o V-I, i kako sam po prvi put bio na prazniku Jednoglasnosti i gorko plakao zato što mi je na takav dan na junifi — bila mrlja od tinte.

I je podigla glavu, naslonila se na lakat. Na kutovima usana — dvije duge, odlučne linije — i tamni kut podignutih obrva: križ.

— Možda, toga dana... — zaustavila se i obrve — još tamnije.

Uzela je moju ruku, čvrsto je stegnula. — Reci, nećeš me zaboraviti, uvijek ćeš me se sjećati?

— Zašto tako? O čemu govoriš? I, draga?

Ije šutjela, i njezine su oči već — pored mene, kroz mene, daleke. Odjednom sam čuo kako vjetar lupa o staklo ogromnim krilima (jasno je — tako je bilo čitavo vrijeme — ali ja sam čuo tek sad), i zbog nečeg sjetio sam se prodornih krikova ptica nad visovima Zele-nog Zida.

I je odmahnula glavom, zbacila sa sebe nešto. Još jedan put, sekundu, dotaknula se mene sva — tako aero u djeliću sekunde, elastično dodirne Zemlju prije ateriranja.

— Hajde, daj mi čarape! Brže!

Čarape — bačene na moj stol, na rastvorenu (193.) stranicu mojih zapisa. U žurbi sam zakačio rukopis, stranice se rasule i nikako da ih složim po redu, ali što je glavno — ako i ih složim, neće biti pravog reda, ipak će — ostati nekakvi pragovi, jame, iksevi.

— Ne mogu tako — rekao sam. — Ti si — evo — ovdje, pored mene, a ipak kao za nekim drevnim neprozirnim zidom; čujem kroza njih šumove, glasove — ali ne mogu razaznati riječi, ne znam, što je tamo. Ne mogu tako. Čitavo vrijeme nešto ostavljajući nedorečeno, ni jednom mi nisi rekla kamo sam ja to dospio u Drevnoj Kući, i kakvi hodnici, i zašto doktor — ili, možda, ničega nije bilo?

I mi je položila ruke na rame, polako, duboko ušla u oči.

— Želiš li znati sve?

— Da, želim. Moram.

— I ne bojiš se poći za mnom svuda, do kraja — kamo god te povela?

— Da, svuda!

— Dobro. Obećavam ti: kada se završi praznik, ako samo... Ah, da: a vaš INTEGRAL — sve zaboravljam upitati — skoro je gotov?

Ne: što “ako samo”? Opet? Što “ako samo”?

Ona (već kod vrata):

— Vidjet ćeš sam...

Ja sam — sam. Sve što je od nje ostalo — tek jedva čujni miris, koji podsjeća na slatku, slatku žutu prašinu nekakvog cvijeća iza Zida. I još: čvrsto zabodene u mene udice-pitanja — slične onima kakvima su se drevni služili za hvatanje ribe (Dohistorijski Muzej).

... Zašto ona odjednom o INTEGRALU?

**Koncept: GRANIČNA VRIJEDNOST FUNKCIJE. USKRS. SVE
PRECRTATI.**

Ja sam — kao stroj, pušten na previše velik broj okretaja: ležajevi se usijali, još jedna minuta — početak će kapati rastaljeni metal, i sve — u ništavilo. Brže — hladne vode, logike. Lijevam vedrima, ali logika šišti na vrelim ležajevima i nestaje u zraku kao neulovljiva bijela para.

Pa da, jasno: da bi ustanovili istinsko značenje funkcije treba uzeti njenu graničnu vrijednost. I jasno je da jučerašnje besmisleno “rastvaranje u Svemiru” uzeto u graničnoj vrijednosti, jest “smrt”. Zato što je smrt — upravo najveće rastvaranje mene u Svemiru. Dakle, ako slovom LJ označimo ljubav, a slovom S — smrt, tada $LJ = f(S)$, tj. ljubav i smrt.

Da, upravo tako, upravo tako. Zato se i bojim I, borim se s njom, ne želim. Ali zašto su u meni jedno pored drugog i “ne želim” i “želim”? U tom i jest užas, zato što bih ja opet htio onu jučerašnju blaženu smrt. U tom i jest užas da čak i sada kada je logička funkcija prointegrirana, kada je očito, da ona tajno sadrži u sebi smrt, ja ipak želim nju usnama, rukama, grudima, svakim milimetrom...

Sutra je Dan Jednoglasnosti. Tamo će, naravno, biti i ona, vidjet ću je, ali samo izdaleka. Izdaleka — to će biti bolno, zato što mi je potrebno, nezadrživo me vuče, da budem — pored nje, da bih — njene ruke, njeno rame, njenu kosu... Ali ja hoću čak i taj bol — pa neka.

Veliki Dobrotvore! Kakva besmisao — htjeti bol. Kome nije jasno, da oni što bole — negativni pribrojnici — umanjuju sumu koju mi nazivamo — sreća. I dakle...

Ah, nikakvih — “dakle”. Čisto. Golo.

NAVEČER:

Kroz staklene zidove kuće — vjetrovit, grozničavo-rumen uznemiren zalazak. Okrećem naslonjač tako da pred očima ne strši to rumenilo,

prelistavam zapise — i vidim: opet sam zaboravio da ne pišem za sebe, već za vas, nepoznate, koje volim i žalim — za vas, koji se još zaplićete u dalekim stoljećima, dolje.

Evo — o Danu Jednoglasnosti, o tom velikom danu. Uvijek sam ga volio — još od dječjih dana. Čini mi se daje za nas — nešto slično onome što je za drevne bio “Uskrs”. Pamtim, uoči praznika, napravim sebi mali, satni kalendarčić i s uzbuđenjem križam svaki sat: jedan sat bliže, jedan sat manje čekanja... Da sam siguran da nitko neće vidjeti — časna riječ, i sada bih svugdje nosio sa sobom takav kalendarčić i pratio na njemu koliko je još ostalo do sutra, kada ću vidjeti, pa makar izdaleka...

(Zasmatali: donijeli su novu, ravno iz krojačnice, junifu. Običaj je da nam za sutrašnji dan uvijek izdaju nove junife. U hodniku — koraci, radosni uzvici, žagor.)

Idem dalje. Sutra ću vidjeti, isti čaroban prizor koji se ponavlja svake godine, a uvijek na novi način: moćni kalež sloge, s dubokim poštovanjem podignute ruke... Sutra je — dan godišnjeg izbora Dobrotvora. Sutra ćemo opet uručiti Dobrotvoru ključeve postojane tvrđave naše sreće.

Razumije se, to nije ni nalik na neuređene, neorganizirane izbore drevnih, kada je — smiješno je i reći — bio unaprijed nepoznat rezultat izbora. Graditi državu na potpuno neproračunatim slučajnostima, naslijepo — što može biti besmislenije? A ipak, vidi se, bila su potrebna stoljeća, da bi se to shvatilo.

Treba li pričati da kod nas i ovdje, kao u svemu — ni za kakve slučajnosti nema mjesta, nikakvih iznenađenja ne može biti. I sami izbori imaju više simboličko značenje: da podsjetite, da smo mi jedinstveni, moćni milijunskostanični organizam, da smo mi — govoreći riječima “Evandjelja” drevnih — jedina Crkva. Zato što povijest Jedinе Države ne bilježi ni jedan slučaj da se tog veličanstvenog dana makar i jedan glas ohrabrio narušiti veličanstveno jednoglasje.

Kažu da su drevni provodili izbore nekako tajno, skriveno, kao lopovi; neki naši povjesničari čak tvrde da su dolazili na izborne praznike brižljivo maskirani (zamišljam taj fantastičan — mračan prizor: noć, trg, figure koje se prikradaju u tamnim ogrtačima; purpurni plamen baklji...). Zašto je bila potrebna sva ta tajanstvenost — do danas nije konačno utvrđeno: najvjerojatnije su se izbori povezi-

vali s neakvim mističnim, praznovjernim, možda čak, zločinačkim obredima. Mi se nemamo čega sramiti ili što skrivati: svetkujemo izbore otvoreno, časno, danju. Ja vidim, kako glasuju za Dobrotvora svi; svi vide, kako glasujem za Dobrotvora ja — i može li biti drugačije, kada “svi” i “ja” — to smo jedinstveno “MI”. Koliko je to plemenitije, iskrenije, više, nego kukavička, lopovska “tajna” drevnih. Dalje, koliko je to svrhovitije. Čak i kad bi pretpostavili nemoguće tj. nekakvu disonanciju u uobičajenoj monofoniji, nevidljivi Čuvari već su tu, u našim redovima: oni odmah mogu otkriti numere koje padnu u zabludu i spasiti ih od daljnjih lažnih koraka, a Jedinu Državu od njih samih. I na kraju, još jedno...

Kroza zid s lijeve strane: pred zrcalnim vratima ormara — žena užurbano raskopčava junifu. I na sekundu, nejasno: oči, usne, dvije oštre ružičaste plodnice. Zatim pada roleta, u meni u trenu sve jučerašnje i ne znam, što “na kraju još jedno”, i ne želim o tome, ne želim! Želim jedno: I. Želim da ona svaku minutu, svaki tren, uvijek bude sa mnom — samo sa mnom. I evo, to što sam sada pisao o Jednoglasnosti, sve to nije potrebno, sve to nije to, htio bih sve precrtati, isparati, baciti. Zato što znam

(neka je to bogohuljenje, ali tako je) praznik je — samo uz nju, samo onda, ako je ona pored mene, rame uz rame. A bez nje — sutrašnje sunce bit će samo tanjurić od lima, a nebo — plavo obojan lim, i sam ja...

Uzimam telefonsku slušalicu:

— I, vi ste?

— Da, ja sam. Zašto tako kasno?

— Možda, još nije kasno. Želio bih vas pitati... Želim da sutra budete sa mnom. Draga...

“Draga” — govorim to sasvim tiho. I zbog nečeg sinulo mi je ono što se dogodilo jutros na helingu: za šalu sam stavio pod stotonski bat svoj sat — zamah, vjetar u lice — i stotonski teški, tihi dodir s krhkim satom.

Pauza. Čini mi se da čujem — tamo u sobi I — nečiji šapat. Zatim njen glas:

— Ne, ne mogu. Pa vi razumijete: ja bih sama... Ne, ne mogu. Zašto? Sutra ćete vidjeti.

**Koncept: SILAZAK S NEBESA. NAJVEĆA KATASTROFA U
POVIJESTI. POZNATO SE ZAVRŠILO.**

Kada su prije početka svi ustali i kada je svečano i polako poput koprene zalepršala himna — stotine truba Glazbene Tvornice i milijuni ljudskih glasova — ja sam na sekundu zaboravio sve: zaboravio sam nešto uznemirujuće što je o današnjem prazniku govorila I, čak sam, čini se, zaboravio na nju. Bio sam sada mališan koji je nekada na taj dan plakao zbog, jedino njemu vidljive, mrlje na junifi. I neka nitko drugi ne vidi u kakvim sam ja crnim, neizbrisivim mrljama, kad ja — znam, da meni, zločincu, nije mjesto među ovim široko otvorenim licima. Ah, da mi je ustati ovog trena i zagrcavajući se viknuti sve o sebi. Pa neka bude kraj — neka! — ali da se samo jednu sekundu osjetim čist i bez misli kao to dječje-plavo nebo.

Sve su oči podignute tamo, gore: u jutarnjoj djevičanskoj, još vlažnoj od noćnih suza, modrini —jedva primjetna mrlja čas tamna, čas odjevena zrakama. To je s nebesa k nama silazio On — novi Jehova na aeru, isto tako mudar i ljubeći-okrutan kao i Jehova drevnih. Svake je minute On sve bliže — i sve više u susret Njemu milijuni srdaca — i evo On nas već vidi. I ja zajedno s njim u mislima gledam odozgo: ocrtani tankom, plavom točkastom crtom koncentrični krugovi tribina — kao — krugovi paučine, obasuti mikroskopskim suncima (sijanje pločica); i u njen centar — sad će sjesti bijeli, mudri Pauk — Dobrotvor u bijeloj odori, koji nam je mudro svezao ruke i noge dobrotvornim mrežama sreće.

Ali, evo završilo se to Njegovo veličanstveno silaženja s nebesa, bronca himne je ušutjela, svi su sjeli — i tada sam shvatio: uistinu je sve — najtanja paučina, nategnuta je i drhti i evo sad će se raskinuti i dogodit će se nešto nevjerovatno...

Pomalo se pridignuvši, pogledao sam uokolo — i pogledom se susreo sa zaljubljeno-zabrinutim očima što su prelazile s lica na lice. Evo, jedan je podignuo ruku i jedva primjetno mićući prstima signalizira drugom. Evo, kao odgovor signal prstima. I još... Shvatio sam: to su oni, Čuvari. Shvatio sam: zbog nečeg su uznemireni, paučina je

nategnuta, drhti. I u meni — kao u radioprijamniku namještenom na istu valnu duljinu — uzvratna jeza.

Na pozornici pjesnik je čitao predizbornu odu, ali ja nisam čuo niti jednu riječ, samo ravnomjerno ljuhanje heksametskog njihala, i sa svakim njegovim pokretom sve je bliže nekakav određeni sat. I ja još uvijek grozničavo prelistavam po redovima jedno lice za drugim — kao stranice — i još uvijek ne vidim ono jedino, koje tražim, a njega trebam što prije naći, jer će sada njihalo zamahnuti, a onda...

On — on, naravno. Dolje, pored pozornice, klizeći nad blistavim staklom, promaknula roza krila-uši, tamno, kao dvostruko zavignuta petlja slova S odrazilo se tijelo u trku — nekamo je žurio — u zamršene prolaze među tribinama.

S, I — nekakva nit (među njima — mislim, čitavo vrijeme nekakva nit; još uvijek ne znam kakva — ali jednom ću je već odmršiti). Zakačio sam se za njega očima, on poput klupka sve dalje, a za njim nit. Evo, zaustavio se, evo...

Kao gromovito, visokovoltžno pražnjenje: nešto me je probolo, savilo u čvor. U našem redu, svega 40 stupnjeva od mene, S se zaustavio, nagnuo. Vidio sam I, a pored nje odvratio crnačkousti, samozadovoljno se osmjehujući, R-13.

Prva misao — baciti se tamo i viknuti joj:

“Zašto si danas s njim? Zašto nisi htjela da ja?”

Ali nevidljiva, dobrotvorna paučina čvrsto je sputavala ruke i noge; stisnuvši zube, željezno sam sjedio, ne spuštajući pogleda. Kao sada: to je oštra, fizička bol u srcu, sjećam se, pomislio sam: “Ako od nefizičkih razloga može biti fizička bol, onda jasno da...”

Zaključak, nažalost, nisam izveo: sjećam se samo — sinulo mi je nešto o “duši”, proletio je besmisleni drevni izraz — “duša u grlo”. I zamro sam: heksametar je umuknuo. Sad će počeli... Što?

Prema utvrđenom običaju petominutni izborni prekid. Prema utvrđenom običaju predizboma šutnja... Ali, sada ona nije bila tako istinski pobožna, puna pijeteta, kao uvijek: sada je bila kao kod drevnih, dok još nisu znali ni za kakve akumulatorske torњеve, kada su neukroćenim nebom s vremena na vrijeme bjesnjele “oluje”. Sada je bilo, kao kod drevnih prije oluje...

Zrak je — od prozirnog željeza. Htio bih disati široko otvorenih usta. Do bola napet sluh zapisuje: negdje otraga — kao miš koji gric-

ka, uznemireni šapat. Spuštenim očima cijelo vrijeme vidim ono dvoje — I i R —jedno pored drugog, rame uz rame, i na mojim koljenima drhte tuđe — mrske mi — dlakave ruke...

Svi u rukama drže — pločice sa satom. Jedna. Dvije. Tri... Pet minuta... s pozornice — željezni spori glas:

— Tko je “za” — molim neka podigne ruku.

Kada bih mu mogao pogledati u oči, kao ranije — pravo i odano: “Evo me čitavog. Čitavog! Uzmi mene!” Ali sada nisam smio. S naporom sam — kao da su mi zadržali zglobovi — podigao ruku.

Šuštanje milijuna ruku. Nečije prigušeno “ah”! I osjećam, nešto je već počelo, strmoglavce je padalo, ali nisam shvaćao — što, a nije bilo snage — nisam smio pogledati...

— Tko je — “protiv”?

To je uvijek bio najveličanstveniji trenutak praznika: svi nastavljaaju sjediti nepomično, radosno oborivši glavu pred blagotvornim jarmom Numere nad Numerama. Ali tu sam s užasom opet čuo šum: najlakši, kao uzdah — bio je čujniji, nego ranije mjedene trube himne. Tako posljednji put u životu uzdahne čovjek jedva čujno — a oko njega svima približede lica, svima — hladne kaplje na čelu.

Podigao sam oči — i...

To je — stoti dio sekunde, za dlačicu. Vidio sam: tisuće ruku podigle su se uvis — “protiv” — i pale. Vidio sam blijedo, prekrizeno lice I, njenu podignutu ruku. Zacrnjelo mi se pred očima.

Još dlačica; pauza; tiho; puls. Zatim — kao na znak nekog poludjelog dirigenta — na svim tribinama odjednom tresak, krici, vihor uskovitlanih junifa u bijegu, Čuvari koji smeteno jure ovamo onamo, nečije potpetice u zraku pred samim mojim očima — pored potpetica nečija široko otvorena usta napregnuta od nečujnog krika. To mi se zbog nečega urezalo oštrije od svega: tisuće usta koja nečujno viču — kao na čudovišnom ekranu.

I kao na ekranu — negdje daleko dolje na sekundu preda mnom — bližede usne O: stisnuta za zid prolaza stajala je štiteći trbuh prekrizanim rukama. I već je nema — odnesena, ili sam zaboravio na nju zato...

To više nije na ekranu — to je u meni samom, u stisnutom srcu, sljepoočicama koje brzo lupaju. Iznad moje glave, s lijeve strane — na klupi — odjednom je iskočio R-13 — prskav, crven, izbezumljen

od bijesa. Na njegovim rukama — I, blijeda, junifa od ramena do prsiju rastrgana, na bijelom — krv. Čvrsto gaje držala za vrat i on ju je ogromnim skokovima — s klupe na klupu — odvratan i vješt kao gorila — nosio prema vrhu.

Kao požar kod drevnih — sve je postalo grimiznocrveno — i samo jedno: skočiti, stići ih. Ne mogu objasniti sebi, otkuda u meni takva snaga, tek ja sam, kao ovan, preparao gomilu — na nečija leđa — na klupe — i već sam blizu, uhvatio sam, evo, za vrat R-a.

— Ne smijete! Ne smijete, govorim. Odmah sad (na sreću moj glas se nije čuo — svi su vikali svoje, svi su trčali).

— Tko? Što je to? Što? — R se okrenuo, usne se, brizgajući, tresle — vjerojatno, mislio je da ga je uhvatio jedan od Čuvara.

— Što? A evo — neću, ne dozvoljavam! Pusti je iz ruku — odmah sad!

Ali on je samo ljutito mljacnuo usnama, odmahnuo glavom i potrčao dalje. I tu sam ja — strašno me je sram ovo zapisivati, ali čini mi se: moram, moram zapisati, da bi vi, nepoznati moji čitatelji, mogli u potpunosti istražiti povijest moje bolesti — tad sam zamahnuo i udario ga po glavi. Shvaćate li — udario! To točno pamtim. I još se sjećam: osjećaj nekakvog oslobađanja, lakoće u čitavom tijelu od toga udara.

I je — brzo skliznula iz njegovih ruku.

— Odlazite — viknula mu je, — pa vidite: on... Odlazite, R, odlazite!

R mi je, iskeživši bijele, crnačke zube, prsnuo u lice nekakvu riječ, zaronio dolje, nestao. A ja sam podigao na ruke I, čvrsto je stisnuo k sebi i ponio.

Srce mi je tuklo — ogromno i sa svakim udarom brizgalo tako silovit, vreo, tako radostan val. I neka se tamo nešto rasprsnulo u komadiće — svejedno! Samo daju ovako nosim, nosim...

NAVEČER. 22 SATA.

S naporom držim pero u rukama: takav neizmjeran umor poslije svih vrtoglavih događaja današnjega jutra. Zar su se srušili spasonosni, stoljetni zidovi Jedinе Države? Zar smo opet bez utočišta, u divljem stanju slobode — kao naši daleki preci? Zar nema Dobrotvora?

Protiv... na Dan Jednoglasnosti — protiv? Zbog njih me sram, bolno je i strašno. A uostalom — tko su “oni”? I tko sam ja “oni” ili “mi” — zar ja — znam.

Evo: ona sjedi na staklenoj klupi vreloj od sunca — na najvišoj tribini kamo sam je donio. Desno rame i niže — početak čudesne neizračunljive krivulje — otkriveni; tanka crvena zmijica krvi. Ona kao da ne primjećuje — daje krv, da su grudi otkrivene... ne, više: ona sve to vidi — ali to je upravo to što joj je sada potrebno, i da je junifa bila zakopčana rastrgala bi je ona — sama ...

— A sutra... — žedno diše kroz stisnute, blistave oštre zube. — A sutra je — nepoznanica. Shvaćaš: ni ja ne znam, nitko ne zna — nepoznanica! Razumiješ li daje sve poznato — završilo? Novo, nevjerojatno, nevideno!

Tamo, dolje, pjenu se, jure, viču. Ali to je — daleko, i sve dalje, zato što me gleda, polako uvlači u sebe kroz uska, zlatna okna zjenica. Tako — dugo, šuteći. I zbog nečega — prisjećam se kako sam jednom kroz Zeleni Zid također gledao u nečije nerazumljive, žute zjenice, a nad Zidom se vijale ptice (ili je to bilo nekom drugom zgodom).

— Slušaj: ako se sutra ništa ne dogodi, nije važno — ja ću te tamo povesti — razumiješ?

Ne, ne razumijem. Ali šuteći kimam glavom. Ja sam se — rastopio, ja sam — beskonačno malen, ja sam — točka...

Na kraju krajeva — u tom točkastom stanju postoji svoja logika (današnja): u točki — ima najviše nepoznanica; hoće li se pomaknuti, pokrenuti — i ona se može pretvoriti u tisuće raznih krivulja, u stotine tijela.

Strašno mi je i pomaknuti se: u što ću se pretvoriti? I čini mi se — svi tako, kao i ja, boje se i najmanjeg pokreta. Evo sad, dok pišem ovo, svi sjede, zabili se u svoje staklene kaveze i nešto čekaju.

U koridoru se ne čuje, uobičajeno za to vrijeme, brujanje lifta, ne čuju se smijeh, koraci. Ponekad vidim: po dvoje, osvrćući se, prolaze na prstima hodnikom, došaptavaju se...

Što će biti sutra? U što ću se pretvoriti sutra?

Koncept: SVIJET POSTOJI. OSIP. 41 STUPANJ.

Jutro. Kroz strop — nebo, kao i uvijek, čvrsto, okruglo, rumenih obraza. Mislim — manje bi me čudilo kada bih iznad glave vidio nekakvo neobično, četverokutno sunce, ljude u šarenoj odjeći od životinjskog krzna, kamene, neprozirne zidove. Pa, zar svijet — *naš svijet* — još uvijek postoji? Ili je to samo inercija, generator je već isključen, a zupčanici još tutnje i vrte se — dva okreta, tri okreta — na četvrtom će zamrijeti...

Je li vam poznato to čudno stanje? Noću se probudite, otvorite oči u crninu i odjednom osjećate — izgubili ste se i brže, brže počinjete pipati oko sebe, tražiti nešto poznato i tvrdo — zid, lampu, stolicu. Upravo tako sam i ja opipavao, tražio u Novinama Jedinu Državu — brže, brže, i evo.

“Jučer se održao Dan Jednoglasnosti koji su svi s nestrpljenjem očekivali. I po 48. put izabran je isti Dobrotvor koji je višekratno dokazao svoju nepokolebljivu mudrost. Svečanost je bila pomućena nekakvim neredima koje su izazvali neprijatelji sreće, koji su tim postupkom, naravno, sebe lišili prava da postanu blokovi jučer obnovljenog temelja Jedinu Državu. Svakome je jasno, da bi uzeti u obzir njihove glasove bilo isto tako besmisleno kao smatrati dijelom prekrasne, herojske simfonije — kašalj slučajnih bolesnika u koncertnoj dvorani...”

O, mudri! Zar smo ipak, bez obzira na sve — spašeni? Ali što bi se zapravo i moglo odgovoriti na ovaj najbistriji silogizam?

I dalje — još dva reda:

“Danas u 12 sati održat će se zajednička sjednica Ureda Administracije, Medicinskog Ureda i Ureda Čuvara. Na dnevnom je redu važan Državni zakon.”

Ne, još uvijek stoji zidovi — evo ih — mogu ih opipati. I više nema tog neobičnog osjećaja da sam izgubljen, da ne znam gdje sam, da sam se izgubio i uopće nije čudno da vidim modro nebo, okruglo sunce; sve je — kao i obično — odlazim na posao.

Išao sam bulevarom posebno tvrdo i zvonko — i činilo mi se da su svi išli tako. Ali evo križanja, zaokret iza ugla, i vidim: sve je tako čudno, postrance zaobilaze ugao zgrade — kao da je u zidu pukla nekakva cijev, prska hladna voda i pločnikom se ne može proći.

Još pet, šest koraka — i mene je oblila hladna voda, zateturao sam, bacilo me s pločnika... Na visini od oko 2 metra na zidu — četvrtast listić papira i — nerazumljiva — otrovno-zelena slova: MEFI

A odozdo S-oliko izvijena leđa, providna krila-uši koja se ljulja-ju od gnjeva ili uzbuđenja. Podignuvši uvis desnu ruku i bespomoćno istegnuvši unazad lijevu — kao bolesno, povrijeđeno krilo, on je poskakivao gore — da otrgne papirić — ali nije mogao, malo mu je nedostajalo.

Vjerojatno je svaki od prolaznika mislio: “Ako pridem ja, jedan od svih — možda će pomisliti: zbog nečega sam kriv i baš zbog toga želim...”

Priznajem: ista misao bila je i u meni. Ali sjetio sam se, koliko je on puta bio moj pravi anđeo čuvar, koliko me puta spasio — hrabro sam prišao, ispružio ruku, strgnuo listić.

Okrenuo se, brzo — brzo svrdlima u mene, na dno, nešto je ondje dohvatio. Potom je podigao uvis lijevu obrvu, njome podmignuo na zid na kojem je visjelo “Mefi”. Zasnjetlucao je repić njegovog osmijeha — na moje iznenađenje, čak nekako veselog. A uostalom, čemu se čuditi. Iscrpljujućoj temperaturi inkubacijskog perioda liječnik će uvijek pretpostaviti osip i vrućicu od 40 stupnjeva: tu je u krajnjem slučaju jasno, kakva je bolest. “Mefi” koje je danas pisalo na zidovima — to je osip. Ja razumijem njegov osmijeh.⁵

Silazak u metro — i pod nogama, na djevičanskom staklu stepenica — opet bijeli listić: “Mefi”. I na zidu dolje, na klupici, na zrcalu u vagonu (vidi se: nalijepljeno na brzinu — nepažljivo, krivo) — svugdje taj isti, bijeli osip.

U tišini — glasno lupanje kotača, kao šum uspaljene krvi. Nekoga su dirnuli za rame — on se trgnuo, ispustio zamotuljak s papirima. I slijeva od mene — drugi: čita u novinama sve jedan te isti, jedan te isti, jedan te isti redak, a novine jedva zamjetno podrhtavaju. I ja

⁵ Moram priznati da sam točno rješenje za ovaj osmijeh našao tek nakon mnogo dana koji su bili do vrha nabijeni neočekivanim i čudnim događajima.

osjećam svugdje, u kotačima, rukama, novinama, trepavicama — sve brži puls, i možda danas kada ja i I dođemo ovamo — bit će 39, 40, 41 stupanj — zabilježeni na termometru crnom crtom...

Na helingu — ista takva tišina koja bruji dalekim, nevidljivim propelerom. Strojevi, šuteći, mrzovoljni, stoje. I samo dizalice, jedva čujno, kao na prstima, klize, naginju se, hvataju kliještima modre blokove zamrznutog zraka i toware ih u bočna spremišta INTEGRALA: već ga pripremamo za probni let.

— Pa dakle: hoćemo li u nedjelju završiti utovar?

To — Drugom Graditelju. Njegovo je lice — od fajansa, ocrtano ugodno-plavim, nježno-ružičastim cvjetićima (oči, usta), ali su danas nekako — kao olinjali, isprani. Čitamo naglas, ali ja sam odjednom zastao u pola riječi i stojim, otvorenih usta: visoko pod kupolom na plavoj santi koju je podigla dizalica — jedva primjetan bijeli kvadratić — nalijepljen papirić. I mene čitavog trese — možda od smijeha — da, ja čujem i sam, kako se smijem (je li vam poznato to kad sami čujete svoj smijeh?).

— Ne, slušajte... — kažem ja. — Zamislite da ste na drevnom avionu, visinomjer je 5000 metara, slomilo se krilo, vi kao golub dolje, i po putu dolje zapisujete: “Sutra — od 12 do 2... od 2 do 6... u 6 je ručak...” Pa, zar nije smiješno? A mi smo sad — upravo tako!

Plavi cvjetići se njišu, bulje. Što kada bih ja bio od stakla i kada bi on vidio da za neka 3-4 sata...

Bilješka 27.

Koncept: BEZ KONCEPTA — NE TREBA.

Sam sam u beskonačnim hodnicima — onim istim. Nijemo, betonsko nebo. Negdje na kamen kapa voda. Poznata, teška, neprozirna vrata — i od tamo prigušena buka.

Rekla je da će izaći pred mene točno u 16. Ali, evo, već je 16 i pet, deset, petnaest: nikoga.

Na trenutak sam prijašnji ja, kojemu je užasno da se ta vrata otvore. Još posljednjih pet minuta i ako ona ne izađe...

Negdje na kamen kapa voda. Nikoga. Sa sjetnom radošću osjećam: spašen sam. Polako idem hodnikom, nazad. Drhtava linija lampi na stropu sve je tamnija i tamnija...

Odjednom otraga užurbano lupnula vrata, brzi topot, meko se odbijajući od stropa, zidova — i ona, u letu, lagano zadihana od trčanja, diše na usta.

— Znala sam: bit ćeš ovdje, doći ćeš! Znala sam: ti — ti...

Koplja trepavica pomiču se, propuštaju me unutra — i... Kako opisati što meni čini taj drevni, besmisleni, čudesan obred kada se njene usne dotiču mojih? Kakvom formulom izraziti taj vihor koji u duši odnosi sve, osim nje? Da, da, u duši — smijte se, ako želite.

Ona s naporom, polako podiže kapke — i s naporom, polako riječi:

— Ne, dosta... poslije: sada — podimo.

Vrata su se otvorila. Stepence — izlizane, stare. I neizdrživo šarolik žagor, hujanje, svjetlost...

Od tada je prošao gotovo čitav dan, sve se u meni donekle staložilo — a ipak mi je vrlo teško dati makar približno točan opis. U glavi kao da je eksplodirala bomba, a rastvorena usta, krila, krikovi, lišće, riječi, kamenje — pored, na gomili, jedno do drugog...

Sjećam se — najprije je bilo: “Brže, naglavce nazad”. Jer mi je jasno: dok sam tamo, u hodnicima, čekao — oni su nekako digli u zrak ili razvalili Zeleni Zid — i od tamo je sve pojurilo i zapljusnulo naš od nižeg svijeta očišćen grad.

Izgleda, nešto u tom smislu sam rekao I. Nasmijala se:

— Ma ne! Jednostavno smo izašli iza Zelenog Zida...

Tada sam otvorio oči — i licem u lice, u stvarnosti ono isto, što do sada nije vidio nitko od živih drugačije, nego tisuću puta umanjeno, oslabljeno, prigušeno mutnim staklom Zida.

Sunce... nije to bilo naše, pravilno raspoređeno po zrcalnoj površini ulica: bili su to nekakvi živi komadići, mrlje što neprestano trepere, zasljepljivale su oči, u glavi se vrtjelo. I stabla, kao svjećice — u samo nebo; kao pauci na kvrgavim nožicama čuče na zemlji; kao nijeme zelene fontane... I sve to se kr[^]či, migolji, šušti, pod nogama baca se nekakvo čupavo klupko, a ja skamenjen, ne mogu niti koraka — zato što pod nogama nije ravnina — shvaćate, nije ravnina — već nešto odvratno-meko, podatno, živo, zeleno, elastično.

Bio sam preneražen svim tim, zagrcnuo sam se — to je, vjerojatno, najprikladnija riječ. Stajao sam, objema rukama grčevito se uhvativši za nekakvu granu što se njihala.

— Ništa to nije! To je samo na početku, proći će. Hrabro!

Uz I — na zelenoj, vrtoglavo drhtavoj mrežici nečiji, izrezan od papira profil... ne, ne nečiji, ja ga znam. Sjećam se: doktor — ne, ne, vrlo se točno svega sjećam. I sjećam se: zajedno su me uhvatili pod ruke i smijući se vuku me naprijed. Moje noge se zapliću, klize. Tamo je graktanje, mahovina, panjevi, kriještanje, grane, stabla, krila, lišće, zvižduci...

Drveće se — razmaklo, blistava poljana, na poljani — ljudi... ili više ne znam kako: možda, pravilnije — bića.

Ovo je najteže. Zato što je to izlazilo iz svih granica vjerojatnosti. I sada mi je jasno, zašto je I uvijek tako uporno šutjela o tome: svejedno ne bih povjerovao — čak niti njoj. Moguće je, da sutra neću vjerovati ni samom sebi — ovim svojim bilješkama.

Na poljani, ukrug golog kamena koji je sličio lubanji, brujala je gomila od tristo — četiristo... ljudi — neka bude — “ljudi”, teško mi je govoriti drugačije. Isto kao na tribinama, kada od svih lica zapažate samo poznata, tako sam i ja ovdje najprije vidio samo naše sivo-modre junife. A zatim sekunda — i između junifa, potpuno jasno i jednostavno: crne, crvene, zlačane, dorataste, sivkaste, bijele ljude — očito, ljudi. Svi su bili bez odjeće i svi su bili prekriveni kratkim blistavim krznom — sličnom onom kakvo svatko može vidjeti na prepariranom konju u Dohistorijskom Muzeju. Ženke su imale lica točno takva, da, točno takva, kao i — naše žene: nježno-ružičasta, neobrasla dlakama — i prsa su im bila neobrasla — krupna, jedra, prekrasnog geometrijskog oblika. Muškarcima je neobrastao samo dio lica — kao našim precima.

To je bilo toliko nevjerojatno, toliko neočekivano da sam mimo stajao — odlučno tvrdim: mimo sam stajao i gledao. Kao vaga: opteretite jednu stranu — i nakon toga možete stavljati tamo koliko hoćete — strelica se svejedno ne pomiče...

Odjednom — sam: I više nije uz mene — ne znam, kada i kamo je nestala. Uokolo su samo ovi, s atlasnom dlakom što se blista na suncu. Hvatam se za nečije vruće, čvrsto, cmo rame:

— Poslušajte, radi Dobrotvora — niste vidjeli — kamo je otišla?
Evo maloprije ovu minutu...

Na mene — dlakave, stroge obrve:

— Š-š-š! Tiše! — i dlakavo su klimnule tamo, prema sredini, gdje je žut, kao lubanja, kamen.

Tamo, na vrhu, nad glavama, nad svima — ona. Sunce pravo u oči, s te strane, i od toga je čitava — na plavom platnu neba — oštra, ugljeno-cma, ugljena silueta na modrom. Tek malo iznad lete oblaci, i tako: kao da nisu oblaci, već kamen, i ona sama na kamenu, a za njom gomila, i poljana — nečujno klize kao brod, i lagana — zemlja — nestaje pod nogama...

— Braćo... — to je ona. — Braćo! Vi sve znate: Tamo iza Zida u gradu — prave INTEGRAL. I znate, došao je dan, kada ćemo srušiti taj Zid, sve zidove — da bi zeleni vjetar zapuhao s kraja na kraj — po čitavoj Zemlji. Ali, INTEGRAL će odnijeti te Zidove tamo, uvis, u tisuće drugih zemalja, kakve će nam večeras zašumjeti vatrama kroz crno, noćno lišće...

O, kamen — valovi, pjena, vjetar...

— Dolje INTEGRAL! Dolje!

— Ne braćo: ne dolje. INTEGRAL mora biti naš. Onoga dana kad ga prvi put lansiraju u nebo — na njemu ćemo biti mi. Zato što je s nama Graditelj INTEGRALA. On je napustio Zidove, došao je sa mnom ovamo, da bi bio s vama. Živio Graditelj!

Trenutak — i ja sam negdje na vrhu, poda mnom — glave, glave, glave, razjapljena usta što viču i ruke što se dižu i padaju. To je bilo neobično čudno, pijano: osjećao sam se iznad sviju — ja sam bio — ja, odvojen, svijet, prestao sam biti pribrojnik, kao uvijek, i postao sam jedinicom.

I evo ja sam — s tijelom izgnječanim, zgužvanim, kao poslije ljubavnih zagrljaja — dolje, pored samog kamena. Sunce, glasovi odozgo — osmijeh I. Nekakva zlatokosa i sva atlasnozlatna žena što miriše po travama. U njezinim rukama — kalež — očito drveni. Ot-pija crvenim usnama — i pruža meni, ja žudno, zatvorivši oči pijem, da bih ugasio vatru — pijem slatke, hladne iskre što probadaju.

A zatim — krv u meni i čitav svijet — tisuću puta jasnije, laki* Zemlja leti kao paperje.

I sve mi je — lako, jednostavno, jasno.

Evo, sad vidim na kamenu poznata, ogromna slova: “Mefi” — i zbog nečeg to je tako potrebno, to je —jednostavna, čvrsta nit koja sve povezuje. Vidim gnibi lik — možda isto na tom kamenu: krilati mladić, providno tijelo, i tamo, gdje bi trebalo biti srce, zasljepljujući, grimizom tinjajući žar... I opet: shvaćam taj žar... ili ne to: osjećam ga — isto kao što, ne slušajući, osjećam svaku riječ (ona govori odozgo, s kamena) — i osjećam, svi dišu zajedno — i svi zajedno moraju nekuda letjeti — i svi zajedno moraju nekuda letjeti, kao onda ptice iznad zida...

Otraga, iz gustog, zadihanog šipražja mnogih tijela — snažan glas:

— Ali to je ludost!

I, čini se, ja sam — da, mislim, to sam bio upravo ja — skočio na kamen i od tamo sunce, glave, na plavom — zelena zubata pila i vičem:

— Da, da, upravo! I svi trebaju poludjeti, neophodno je da svi poludite — što je moguće prije! To je neophodno —ja znam.

Pored mene — I; njen osmijeh, dvije tamne crte — od krajeva usana prema gore, pod kutom; a u meni — žar, i to — u trenu, lako, pomalo bolno, prekrasno...

Zatim — samo skamenjeni, neusklađeni komadi.

Polako, nisko — ptica. Vidim: ona je — živa, kao ja, kao čovjek okreće glavu desno, lijevo i u mene se usvrđavaju crne, okrugle oči.

Još: leđa — s blistavim, boje stare slonove kosti, krznom. Po leđima plazi tamni, sa sićušnim, prozirnim krilima, kukac — leđa se trgnu da otjeraju kukca, još jednom...

Još: sjena lišća — pletena, rešetkasta. U sjenci leže i žvaču nešto slično legendarnoj hrani drevnih: dugačak žuti plod i komad nečeg tamnog. Neka žena mi to gura u ruku, a meni je smiješno: ne znam mogu li to jesti.

I opet: gomila, glave, noge, ruke, usta. Iskaču na sekundu lica — i nestaju, rasprskavaju se, kao mjehuri. I na sekundu — ili, možda, samo mi se tako čini — prožima, leteća krila-uši.

Iz sve snage stežem ruku I. Osvrće se:

* —Što je?

— Ovdje je... Učinilo mi se...

— Tko?

— ... Evo baš sad — u gomili... Poput ugljena crne, tanke obrve uzdignute ka sljepoočicama: oštar trokut, osmijeh. Nije mi jasno: čemu taj osmijeh — kako se može osmjehivati?

— Ne razumiješ — I, ne razumiješ što znači, ako je on, ili netko od njih ovdje.

— Smiješan si! Zar će ikome tamo, iza Zida, pasti na pamet da smo mi ovdje. Sjeti se: evo — jesi li ikada mislio, da je to moguće? Oni nas love tamo — neka love! Buncaš.

Osmjehuje se lagano, veselo, i ja se osmjehujem, Zemlja je — pijana, vesela, lagana — pliva...

Bilješka 28.

Koncept: OBJE. ENTROPIJA I ENERGIJA . NEPROZIRNI DIO TIJELA.

Evo: ako je vaš svijet sličan svijetu naših dalekih predaka, onda zamislite da ste jednom u oceanu nabasali na šesti, sedmi dio svijeta — nekakvu Atlantidu, i tamo — nevideni gradovi-labirinti, ljudi koji lebde u zraku bez pomoći krila ili aera, kamenje koje se podiže snagom pogleda — riječju, ono što vam ne bi moglo pasti na pamet, čak i kad patite od bolesti sanjanja... Tako sam i ja jučer. Zato što — pa shvatite — nitko i nikada od nas još od vremena Dvjestogodišnjeg Rata nije bio iza Zida — već sam vam govorio o tome.

Znam: moja je dužnost prema vama — nepoznati prijatelji, opisati točnije taj čudan i neočekivan svijet koji mi se jučer otkrio. Ali za sada se nisam u stanju vratiti na to. Samo novo i novo, nekakav pljusak događaja, i nemam snage skupiti sve: podmećem skute, dlanove — a ipak se čitava vedra prelijevaju preko ruba, a na ove stranice padaju samo kapljice...

Najprije sam iz svoje sobe čuo iza vrata glasne glasove — i prepoznao sam njezin glas, I, elastičan, metalan i drugi, gotovo nesavitljiv — kao drveno ravnalo — glas IO. Zatim su se vrata treskom otvorila i ispalila ih obje k meni u sobu. Upravo tako: ispalila.

I je stavila ruku na naslon mojeg naslonjača i preko ramena se nadesno, samim zubima, osmjehivala onoj. Ne bih htio biti pod tim osmijehom.

— Slušajte — rekla mi je I — ova je žena, čini se, sebi dala zadatak da vas čuva kao neko malo dijete. Je li to s vašom dozvolom?

A tada druga — podrhtavajući škrgama.

— Da, on i jest dijete. Da! Samo zato on i ne vidi, da vi s njim sve to — samo zato, da bi... daje sve to komedija. Da! I moja je dužnost..

Na tren u zrcalu — slomljena, uzdrhtala linija mojih obrva. Skočio sam i s naporom zadržavajući u sebi onoga s drhtavim, dlakavim šakama, s naporom cijedeći kroz zube svaku riječ, povikao joj u lice — u same škrge:

— O-ovu s-sekundu van! Ovu sekundu! Škrge se nadule kao cigla crveno, opustile se, posivjele. Otvorila je usta da nešto kaže, i ne rekavši ništa, zalupila vratima, izašla. Bacio sam se k I:

— Neću oprostiti — nikada sebi to neću oprostiti! Ona se usudila — tebe? Ali valjda ne misliš da ja mislim, da... da bi ona... To je sve zato što se ona želi zapisati kod mene, a ja...

— Zapisati se ona, na sreću, neće uspjeti. I neka je tisuću takvih kao ona: meni je svejedno. Znam — ti ćeš povjerovati ne tisući, već meni jednoj. Zato što sam poslije onog jučerašnjeg —ja pred tobom sva, do kraja, kako si htio. Ja sam — u tvojim rukama, ti možeš — u svakom trenutku...

— Što — u svakom trenutku — i istog trena sam shvatio — što — krv je šiknula u uši, u obraze, povikao sam: — Nemoj o tome, nikada mi ne govori o tome! Pa razumiješ, da sam bio — onaj ja, a sada...

— A tko zna... Čovjek — je roman: do posljednje stranice ne znaš, kako će se završiti. Inače ne bi imalo smisla ni čitati...

Miluje me po glavi. Ne vidim joj lice, ali po glasu čujem; gleda nekuda vrlo daleko, zakačila se očima za oblak koji nečujno pliva, polako, ne zna se kud...

Odjednom me odstranila rukom — odlučno i nježno:

— Slušaj: došla sam ti reći, da su nam, možda — ovo posljednji dani... znaš: od sinoć su zatvorene sve slušaonice.

— Zatvorene?

— Da. Prolazila sam pored — i vidjela: u zgradama slušaonica nešto pripremaju, nekakve stolove, medicinari u bijelom.

— Ali, što to znači?

— Ne znam. Još uvijek nitko ne zna. I to je gore od svega. Samo osjećam: uključili su struju, iskra juri — i ako ne sada, onda sutra... Ali, možda im ne uspije.

Već sam odavno prestao shvaćati: tko su — oni, a tko — mi. Ne shvaćam što hoću: da uspiju — ili da ne uspiju. Jasno mi je samo jedno: ona sada hoda po samom rubu — i evo, evo...

— Ali to je ludost — kažem. — Vi — i Jedina Država. To je potpuno jednako kao staviti ruku u topovsku cijev — i misliti da je moguće zadržati hitac. To je — potpuna ludost!

Osmijeh:

— “Svi trebaju poludjeti — što je moguće brže poludjeti”. To je netko govorio jučer. Sjećaš li se? Tamo...

Da, to sam zapisao. Dakle, doista se i dogodilo. Šuteći gledam njeno lice: na njemu je sada izrazito jasan — tamni križ.

— I, draga — dok još nije kasno... Ako hoćeš — odbacit ću sve, zaboravit ću sve — idemo zajedno, iza Zida — onima... ne znam tko su oni.

Odmahnula je glavom. Kroz tamne prozore očiju — tamo, unutra kod nje, vidio sam, gori peć, iskre, jezičci plamena uvis, nabacane hrpe suhih drva, punih smole. I jasno mi je: već je kasno, moje riječi više ništa ne mogu...

Ustala je — sad će otići. Možda su već — posljednji dani, možda — minute... Uhvatio sam je za ruku.

— Ne! Još makar malo — radi... radi...

Polako je podizala uvis, prema svjetlosti, moju ruku — moju dlakavu ruku, koju sam ja tako mrzio. Htio sam je istrgnuti, ali držala je čvrsto.

— Tvoja ruka... I ne znaš — malo njih to zna, da su naše žene ponekad voljele — njih. I u tebi je vjerojatno nekoliko kapljica sunčeve, šumske krvi. Možda te zbog toga ja i-----

Pauza — i kako čudno: od te pauze, od praznine, od ničega — tako leti srce. Vičem:

— Aha! Nećeš ti još otići! Nećeš otići — dok mi ne ispričaš o njima — zato što voliš... njih, ja čak i ne znam, tko su oni, odakle oni. Tko su oni? Polovica koju smo izgubili, H₂ i O — da bi se dobilo H₂O — potoci, mora, vodopadi, valovi, vihori — potrebno je da se polovice spoje...

Točno se sjećam svakog njenog pokreta. Sjećam se kako je uzela sa stola moj stakleni trokut i čitavo vrijeme, dok sam govorio, pritisnula njegovu oštru stranu uz obraz — na obrazu se pojavila bijela ogrebotina, zatim se zalila ružičastim, iščezla. I začudno: ja se ne mogu sjetiti njenih riječi — posebno na početku — već samo nekakve odvojene slike, boje.

Znam: najprije je bilo o — Dvjestogodišnjem Ralu. I evo — crveno na zelenilu trava, na tamnim glinama, na plavetnilu snjegova — crvene, neisušene bare. Zatim žute, suncem spržene trave, goli, žuti, raščupani ljudi — i raščupani psi — odmah tu, pored raspadnutih strvina, psećih, ili možda, ljudskih... To je, naravno, za Zidovima; zato što je grad — već pobijedio, u gradovima je već naša sadašnja — naftna hrana.

I gotovo od neba do dolje — crne, teške bore, i bore se njišu: nad šumama, nad drvećem, polagani stupovi, dim. Potmulji jauk: tjeraju u grad crne beskrajne redove — da bi ih silom spasili i naučili sreći.

— Skoro si sve ovo znao?

— Da, skoro sve.

— Ali nisi znao, i samo ih je mali broj znao, da je dio ipak uspio i ostao živjeti tamo, iza Zidova. Goli — otišli su u šume. Tamo su učili od drveća, zvijeri, ptica, cvijeća, sunca. Obrasli su krznom, ali su zato ispod krzna sačuvali vatrenu, crvenu krv. S vama je gore: vi ste, obrasli brojevima, brojevi po vama pužu kao uši. Potrebno je strgnuti s vas sve i gole vas otjerati u šume. Da se naučite drhtati od straha, od radosti, od mahnitog gnjeva, od studeni, da se molite vatri.

— I mi, Mefi, mi želimo:

— Ne, čekaj — a “Mefi”? Što je to “Mefi”?

— Mefi? To je — drevno ime, to je onaj koji... Sjećaš se: tamo, na kamenu — prikazan je mladić... Ili ne: bolje na tvom jeziku, tako ćeš brže razumjeti. Evo: na svijetu su dvije sile — entropija i energija. Jedna stremi — blaženomu miru, sretnoj ravnoteži, a druga — rušenju ravnoteže, mučnom i beskrajnom kretanju. Entropiji su se priklonili naši — ili bolje rečeno vaši preci, kršćani, klanjali su joj se kao Bogu. A mi anti-kršćani, mi...

Tog trenutka — jedva čujni, šaptom udar u vrata — i u sobu je uskočio onaj isti spljošteni, sa čelom natučeni na oči, koji mi je više puta donosio ceduljice od I.

Pritrčao nam je, zaustavio se, dahtao — kao zračna pumpa — i nije mogao izgovoriti niti jednu riječ: vjerojatno je trčao iz sve snage.

— Što je? Što se dogodilo? — Uхватила ga je za ruku.

— Idu — ovamo... propištala je na kraju pumpa. — Straža... i s njima je taj, ma, kako ga... onaj grbavko...

— S?

— Da, da! U susjednoj su kući. Sad će biti ovdje. Brže, brže!

— Glupost! Imamo vremena... — smijala se, u očima — iskre, veseli jezici.

To je — ili besmislena, nerazumna hrabrost — ili je tu nešto bilo meni nejasno.

— I, radi Dobrotvora! Shvati — pa to je...

— Radi Dobrotvora — oštri trokut — osmijeh.

— Hajde, mene radi... Molim te.

— Ah, ja sam trebala s tobom o još jednoj stvari... Ali nema veze: sutra...

Veselo mi je (da: veselo) klimnula; klimnuo je i onaj — na trenutak izvirivši ispod svoje čeone strehe. I ja sam — sam.

Brže — za stol. Raširio sam svoje bilješke, uzeo pero — da bi me *oni* našli za tim poslom u korist Jedinе Države. I odjednom je — svaka vlas na glavi živa, odvojena i migolji se: “A što ako uzmu i pročitaju makar i jednu stranicu — od tih, od posljednjih?”

Sjedio sam za stolom, nepomično — i vidio, kako su drhtali zidovi, drhtalo je pero u mojoj ruci, ljuljala se i slijevala slova...

Sakriti? Ali kuda: sve je — staklo. Zapaliti? Ali, iz hodnika i iz susjednih soba će — vidjeti. I zatim više ne mogu, nemam snage uništiti taj bolan — i možda meni najdraži — dio samoga sebe.

Iz daljine — u hodniku — već glasovi, koraci... Uspio sam samo uhvatiti snop listova, gurnuti ih poda se — i evo sad prikovan za naslonjač koji je drhtao svakim svojim atomom, i pod nogama — paluba, gore, dolje...

Stisnuvši se u klupko, zabivši se pod strehu čela — ja sam, nekako, ispod oka, kradomice, vidio: išli su iz sobe u sobu, počevši od desnog kraja hodnika, i sve su bliže. Jedni su sjedili, skamenjeni, kao ja; drugi — skakali im ususret i široko otvarali vrata — sretnici! Kad bih i ja isto tako...

“Dobrotvor — je neophodna, najsavršenija dezinfekcija potrebna čovječanstvu, i stoga u organizmu Jedinе Države nikakva peristaltika...”, perom koje se trzalo, pisao sam ovu savršenu besmislicu i naginjao se nad stolom sve niže, a u glavi — poludjela kovačnica, i ledima sam slušao — škljocnula je kvaka na vratima, pimuo je vjetar, naslonjač je poda mnom zaplesao...

Tek sam se tada s naporom otrgnuo od stranice i okrenuo se prema njima (kako je teško igrati komediju... ah, tko mi je danas govorio o komediji?). Ispred je bio S — mračno, šutke, brzo svrdlao je očima. u meni bunare, u mojemu naslonjaču, u listovima koji su drhtali u mojim rukama. Zatim na sekundu — neka poznata, svakodnevnа lica na pragu, i evo od njih se odvojilo jedno — naduvene tamno-ružičaste škrge...

Sjetio sam se svega, što se dogodilo u ovoj sobi prije pola sata, i bilo mi je jasno, da će ona sada————— Sve moje biće tuklo je i pulsiralo u tom (na sreću, neprozirnom) dijelu tijela kojim sam skrio rukopis.

IO je prišla iza njega, iza S, oprezno ga taknula za rukav — i tiho rekla:

— To je D-503, Graditelj INTEGRALA. Sigurno ste čuli. On je uvijek, eto, tako — za stolom... Uopće se ne štedi.

... A što sam ja mislio? Kakva čudesna, izvanredna žena.

S je kliznuo prema meni, nagnuo se preko mog ramena — nad stol. Zaklonio sam rukom ono što sam napisao, ali je strogo povikao:

— Molim odmah pokažite to što imate!

Ja sam mu, sav crven od srama, dao listić. Pročitao je, i vidio sam kako je iz njegovih očiju skliznuo osmijeh, kliznuo niže licem, i jedva mahnuvši repićem zasjeo u desnom kutu usana.

— Pomalo dvosmisleno, ali ipak... Ništa, produžite: više vam nećemo smetati.

Zašljapkao je — kao veslom po vodi — k vratima, i sa svakim njegovim korakom vraćali su mi se noge, ruke, prsti, duša se opet ravnomjerno rasporedila po čitavom tijelu, disao sam...

Na kraju: IO je ostala kod mene u sobi, prišla mi, nagnula se k uhu — i šapatom:

— Vaša je sreća, što sam ja...

Nije mi jasno: što je ona htjela time reći?

Navečer, kasnije, saznao sam: sa sobom su odveli troje. Uostalom, naglas o tome, kao i o svemu što se dogodilo, nitko ne govori — (odgojni utjecaj među nama prisutnih, nevidljivih Čuvara). Razgovori su — najvećim dijelom o brzom padu barometra i promjeni vremena.

Bilješka 29.

Koncept: NITI NA LICU. IZDANCI. NEPRIRODNA KOMPRESIJA.

Čudno: barometar pada, a vjetra još uvijek nema, tišina. Tamo, gore, već je počela — nama još uvijek nečujna — oluja. Punom brzinom jure oblaci. Još ih je malo — odvojene zubate krhotine. I tako: kao da se gore već ruši nekakav grad, padaju komadi zidova i tornjeva, rastu pred očima užasavajućom brzinom — sve bliže — ali će još čitave dane morati letjeti kroz plavu beskonačnost, dok ne padnu na dno, k nama, dolje.

Dolje — tišina. U zraku — tanke, nerazumljive, gotovo nevidljive niti. Svake jeseni dolaze od tamo, iza Zida. Polako plivaju — i odjednom osjećate: nešto vam je strano i nevidljivo na licu, želite maknuti — ne ide: ne možete, nikako da se oslobodite...

Posebno mnogo je tih niti — ako hodate pokraj Zelenog Zida, gdje sam išao jutros: I mi je zakazala sastanak u Drevnoj Kući — u onom, našem, “stanu”.

U daljini sam već vidio tamnu i crvenu gromadu Drevne Kuće, kada sam iza sebe čuo nečije sitne korake, ubrzano disanje. Okrenuo sam se — i vidio: dostizala me O.

Sva je bila nekako posebno, savršeno, elastično okrugla. Ruke i pehari grudi, i čitavo njeno tijelo, tako mi poznato, zaokruživalo se i zatezalo junifu: evo sad će probiti tanki materijal — i van, na sunce, na svjetlost. Zamišljam: tamo u zelenim prašumama, u proljeće isto tako tvrdoglavo probijaju kroz zemlju izdanci — da bi što prije izbacili grančice, lišće, da bi što prije procvjetali.

Nekoliko sekundi je šutjela, modro sijala u moje lice.

— Vidjela sam vas — tada, na Dan Jednoglasnosti.

— I ja sam vidio vas... — I sjetio sam se kako je ona stajala dolje, u uskom prolazu, stisnuvši se uza zid, zakriviliši rukama trbuh. Nehotice sam pogledao na njen okrugli trbuh pod junifom.

Ona je očito primijetila — sva je postala okruglo-ružičasta, ružičasti osmijeh:

— Ja sam tako sretna — tako sretna... Puna sam — shvaćate: do vrha. I evo — hodam i ništa ne čujem, što je oko mene, ja samo slušam unutra, u sebi...

Šutio sam. Meni na licu — nešto tuđe, smetalo mi je — i nikako ga se nisam mogao osloboditi. I odjednom neočekivano, još uvijek modro sjajeći, uhvatila je moju ruku — i na svojoj sam ruci osjetio njene usne... To je — prvi put u mojem životu. Bilo je to meni nekakvo nepoznato do sada drevno milovanje i od njega — takav sram i bol da sam (molim, čak i grubo) istrgnuo ruku.

— Ma čujte — vi ste sišli s uma! I ne samo to — uopće vi... čemu se veselite? Zar možete zaboraviti na to što vas čeka? Ako ne sad — onda svejedno kroz nekoliko mjeseci, dva mjeseca...

Snuždila se; svi krugovi odjednom su se savili, iskrivili. A meni u srcu — neugodna, čak bolesna kompresija, povezana s osjećajem sažaljenja (srce — nije ništa drugo do idealna pumpa; kompresija, stezanje — usisavanje tekućine pumpom — to je tehnički apsurd; stoga je jasno; koliko su u biti besmislene, protuprirodne, bolesne sve “ljubavi”, “sažaljenja”, i sve ostalo što izaziva takvu kompresiju).

Tišina. Mutno-zeleno staklo Zida — slijeva. Tamno-crvena gromada — naprijed. I te dvije boje, slažući se, dali su u meni, kao rezultantu — kako mi se učinilo, blistavu ideju.

— Stanite! Znam kako vas spasiti. Spasit ću vas od toga da vidite svoje dijete — i umrete. Moći ćete ga othraniti — shvaćate, vidjet ćete kako vam raste na rukama, buja, jedri kao plod.

Ona se zatresla, upila se u mene.

— Sjećate se one žene... pa, tada, davno, u šetnji. Pa eto, ona je sad ovdje, u Drevnoj Kući. Idemo k njoj i jamčim, sve ću odmah dogovoriti.

Već sam vidio kako nas troje, s I, idemo hodnicima — evo ona je već tamo, među cvijećem, travom, lišćem... Ali, ona se odmaknula od mene, roščići ružičastog polumjeseca drhtali su i izvijali se naniže.

— To je — ona ista — rekla je.

— To jest... — zbog nečeg sam se smeo — Pa, da: ona ista.

— I vi hoćete, da ja pođem s vama k njoj — da je molim da —

Nikada mi nemojte o tome više govoriti!

Pognuvši se brzo je otišla od mene. Kao da se još nečeg sjetila — okrenula se i viknula:

— I umrijet ću — da, neka! Što se to vas tiče — zar vam nije svejedno?

Tišina. Padaju odozgo, s užasnom brzinom rastu pred očima — komadi plavih tornjeva i zidova, ali još im je satima — možda danima letjeti kroz beskonačnost; polako plivaju nevidljive niti, sliježu se na licu i nikako ih ukloniti, nikako se odvojiti od njih.

Polako idem prema Drevnoj Kući. U srcu — besmislena, bolna kompresija...

Bilješka 30.

Koncept: POSLJEDNJI BROJ. GALILEJEVA GREŠKA. ZAR NIJE BOLJE?

Evo mog razgovora s I — tamo, jučer, u Drevnoj Kući, usred raznih šumova koji ometaju logički hod misli — crvene, zelene, brončano-žute, bijele, narančaste boje... I čitavo vrijeme pod zaleđenim osmijehom pjesnika s prčastim nosom.

Rekonstruirat ću taj razgovor od slova do slova — zato što će on, kako mi se čini, imati ogromno, odlučujuće značenje za sudbinu Jedine Države — ili bolje rečeno: svemira. I onda — ovdje ćete vi, moji nepoznati čitatelji, možda, naći meni stanovito opravdanje...

I je odmah, bez ikakvog uvoda, obrušila na mene sve:

— Ja znam: prekosutra imate — prvi probni let INTEGRALA. Toga dana — mi ćemo ga preuzeti u svoje ruke.

— Kako? Prekosutra?

— Da. Sjedni, ne brini se. Ne smijemo gubiti ni minute. Između stotina numera koje su jučer nasumce uhapsili Čuvari — ima i 12 Mefija. I ako propustimo dva — tri dana — oni su izgubljeni.

Šutio sam.

— Da biste pratili tijek ispitivanja — trebaju vam poslati elektroteničare, mehaničare, liječnike, metereologe. I točno u 12 — zapamti — kad pozvone za ručak i svi pođu u blagovaonicu, ostat ćemo u hodniku, zaključati sve u blagovaonici — INTEGRAL je naš... Razumiješ: to je potrebno, koliko god koštalo. INTEGRAL u našim rukama — to će biti oružje koje može završiti sve odjednom, brzo, bez bola... Njihov aero...ha! To će biti običan ništavni roj mušica protiv jastreba. I ako bude neizbježno — bit će moguće upravititi cijevi motora naniže i samim njihovim radom...

Skočio sam.

— To je besmisleno! To je apsurdno! Zar ti nije jasno: to što vi namjeravate — to je revolucija?

— Da, revolucija! Zašto je to besmisleno?

— Besmisleno — zato što revolucije ne može biti: zato što je naša — to ja govorim, a ne ti — revolucija bila posljednja. I više nikakvih revolucija ne može biti... To je svakome poznato... Podsmješljivi, oštri trokut obrva:

— Dragi moj, ti si — matematičar. Čak: ti si filozof — matematike.

Pa onda: navedi mi posljednji broj.

— Molim? Ne razumijem: kakav — posljednji?

— Pa — posljednji, najveći, gornji...

— Pa, I, to je besmisleno. Ako je broj brojeva beskonačan, kako možeš tražiti posljednji broj?

— A kakvu ti hoćeš posljednju revoluciju? Posljednje — nema. Posljednja — to je za djecu: djecu plaši beskonačnost, a neophodno je — da djeca noću spokojno spavaju...

— Ali kakvog smisla — kakvog smisla ima u tome — radi Dobrotvora? Kakvog smisla, ako su svi sretni?

— Pretpostavimo... Pa, dobro: neka je čak i tako. A što dalje?

— Smiješno! Sasvim dječje pitanje. Ispričaj djeci bilo što — sve do kraja, a oni će ipak uvijek pitati: a što je bilo dalje, a zašto?

— Djeca su doista — hrabri filozofi. I hrabri su filozofi — obvezno djeca. Upravo tako, kao djeca, uvijek i treba: a dalje?

— Nema dalje ničega! Točka. Po čitavom svemiru — ravnomjerno — posvuda — razliveno...

— Aha: ravnomjerno, posvuda! Pa tu baš i je ona — entropija, psihološka entropija. Tebi, matematičaru — zar nije jasno, da samo razlike, razlike — u temperaturi, samo toplinski kontrasti — samo je u njima život. A ako su posvuda, po čitavom svemiru, jednako — topla ili jednako — hladna tijela... Treba ih sudariti — da bi plamen, eksplozija, pakao. I mi ćemo ih — sudariti.

— Ali I, shvati, shvati: naši preci — za vrijeme Dvjestogodišnjeg Rata — upravo su to i napravili...

— O, pa oni su bili u pravu, tisuću puta u pravu. Imali su samo jednu pogrešku: kasnije su povjerovali da su oni posljednji broj — koji u prirodi ne postoji, ne postoji. Njihova je greška — greška Galileja: on je bio u pravu, da se Zemlja kreće oko Sunca, ali nije znao, da se sav Sunčev sustav — kreće oko nekakvog centra, on nije znao, da prava, ne relativna orbita Zemlje — nije naivni krug...

— A vi?

— A mi — za sada znamo, da nema posljednjeg broja. Možda ćemo zaboraviti. Ne: čak ćemo vjerojatno zaboraviti — kada ostari-mo — kao što neminovno stari sve. I tada ćemo — neizbježno — dolje, kao ujesen lišće... s drveća — kao prekosutra vi... Ne, ne dragi, ne ti. Pa ti si — s nama, ti si s nama!

Zažarena, blistava, vjetrovita — nikada je još nisam takvu vidio, obgrlila me čitavim svojim tijelom, sva. Ja sam nestao...

Posljednje — gledajući me čvrsto, tvrdo u oči:

— Pamti: u 12.

Rekao sam:

— Da, pamtim.

Otišla je. Sam sam, posred nasilnog, raznoglasnog žagora — plavih, crvenih, zelenih, brončano-žutih, narančastih...

— Da, u 12... — i odjednom besmislen osjećaj nečeg stranog što je na licu — što nikako ne mogu maknuti. Odjednom — jučerašnje jutro IO — i to, što je ona vikala u lice I... Zašto? Koja besmislica.

Požurio sam izaći van — i brže kući, kući...

Negdje otraga čuo sam prodorno kriještanje ptica iznad Zida. A naprijed, u zalazećem suncu — od grimiznog, kristaliziranog plame-

na — lopte kupola, ogromne zažarene kocke-kuće, kao sledena munja na nebu — vrh akumulatorskog tornja. I sve to — svu tu savršenu, geometrijsku ljepotu — morat ću sam, svojim rukama... Zar — nikakvog izlaza, nikakvog puta?

Pokraj neke slušaonice (ne pamtim broj). Unutra — na gomilu složene klupe; na sredini — stolovi, pokriveni plahnama od snježno bijelog stakla; na bijelom — mrlja ružičaste sunčeve krvi. I u svemu tom ljutito, nekakvo nepoznato — zato užasno — sutra. To je neprirodno: da misleće biće — koje vidi, živi protiv prirodnih zakona, među nepoznatim iksevima. Evo, kad bi nam zavezali oči i prisilili nas da tako hodamo, opipavamo, spotičemo se, i vi znate da je tu negdje sasvim blizu — kraj, jedan samo korak — i od vas će ostati samo spljošten, izlomljen komad mesa. Ali zar to nije potpuno isto?

... A što ako ne dočekavši — sam glavom naniže? Zar to ne bi bilo jedino i pravilno, odmah bi se sve razriješilo.

Bilješka 31.

Koncept: VELIKA OPERACIJA. SVE SAM OPROSTIO. SUDAR VLAKOVA.

Spašeni smo! U posljednjem trenutku, kada se već činilo — nemamo se za što uhvatiti, činilo se — sve je završeno...

Tako: kao da smo se po stepenicama već popeli prema strašnom Stroju Dobrotvora, s teškim zveketom već vas je pokrila staklena kapa, i vi po posljednji put u životu — brže — gutate očima plavo nebo...

I odjednom: sve je to — samo “san”. Sunce je — ružičasto i veselo, i zid — takva je radost dirnuti golom rukom hladni zid — i jastuk — bez kraja se naslađivati udubljenjem od glave na bijelom jastuku...

Eto, otprilike to sam proživio kada sam jutros pročitao Državne Novine. Bio je strašan san i on je završen. A ja, malodušni ja, nevjernik — već sam mislio na dobrovoljnu smrt. Sada me sram čitati posljednje rečenice, napisane jučer. Ali svejedno: neka, neka ostanu,

kao sjećanje na to nevjerojatno, što je moglo biti — i čega više biti neće, da, neće!

Na prvoj stranici Državnih Novina sijalo je:

“Radujte se!

Jer od sada ste — savršeni! Do ovoga dana vaša su čeda, strojevi, bili savršeni od vas.

Kako?

Svaka iskra dinamita — iskra je najčistijeg razuma; svako kretanje klipa — besprijekoran je silogizam. Ali zar takav nepogrešivi um nije i u vama?

Filozofija dizalica, preša i pumpi — završena je i jasna, kao krug šestara. Ali zar vaša filozofija nije manje šestarska?

Ljepota mehanizma — je u nepokolebljivom i točnom, kao njihalo, ritmu. Ali zar vi, koji ste od djetinjstva othranjeni po Taylorovom sustavu — niste postali njihalo-točni?

I samo jedno:

Strojevi nemaju maštu.

Jeste li ikada vidjeli da se za vrijeme rada na licu pumpnog cilindra — razlijeva daleki — sanjalački osmijeh? Jeste li ikada čuli da se dizalice noću, u satove određene za odmor nemirno vrte i uzdišu?

Ali to nije vaša krivnja — vi ste bolesni. Ime te bolesti je:

Mašta.

To je — crv, koji grize crne bore na čelu. To je groznica koja vas tjera da trčite sve dalje — iako to ‘dao je’ počinje tamo gdje završava sreća. To je — posljednja barikada na putu prema sreći.

Radujte se: ona je već raznesena.

Put je slobodan.

Posljednje otkriće Državne Znanosti: centar za maštu — žalostan čvorić na mozgu u dijelu Varolijeva mosta. Tri puta spaliti taj čvorić X — zrakama — i vi ste izliječeni od mašte — zauvijek.

Vi ste — savršeni, vi ste — poput stroja, put ka stopostotnoj sreći je — slobodan. Požurite svi — i staro i mlado — požurite se podvrgnuti Velikoj Operaciji. Požurite u slušaonice gdje se ona obavlja. Neka živi Velika Operacija! Neka živi Jedina Država, neka živi Dobrotvor!”

...Vi — da ste sve ovo čitali, ne u mojim zapisima, sličnima nekakvom drevnom bizarnom romanu — već da je u vašim rukama,

kao u mojim, drhtao taj list novina, što još odiše bojom — kada bi vi znali, kao i ja, da je sve to prava realnost, ako ne sadašnja, a ono sutrašnja — zar ne bi osjećali isto što i ja? Zar vam se ne bi — kao i meni sad — vrtjelo u glavi? Zar vam ne bi — po leđima i rukama — migoljili jezivi, slatki, ledeni trnci? Zar vam se ne bi činilo da ste — div, Atlas — i ako se uspravite, sigurno ćete udariti glavom u stakleni strop?

Dohvatio sam telefonsku slušalicu:

— 1-330... Da, da — i zatim gušći se viknuo: Vi ste kod kuće, zar ne? Jeste li čitali? Čitate? Pa to je, to je... To je zadivljujuće!

— Da... — duga, tamna šutnja. Slušalica je jedva čujno zujala, mislila nešto... — obvezno vas moram vidjeti danas. Da, kod mene poslije 16. Obvezno.

Draga! Kako je — kako je draga! “Obvezno”... Osjećao sam: osmijehujem se — i nikako se ne mogu zaustaviti, i evo ponijet ću po ulicama taj osmijeh — kao fenjer, visoko iznad glave...

Tamo je, vani, na mene naletio vjetar. Vitlao, zviždao, sjekao. Ali meni je samo još veselije. Viči, deri se — svejedno mi je: sad više nećeš srušiti zidove. I nad glavom ruše se željezni — leteći oblaci — neka: nećete zatamniti sunce — mi smo ga lancima zauvijek prikovali ka zenitu — mi, Isusi Navini.

Na uglu — stajala je gusta gomila Isusa Navina priljubivši se čelom o staklo zidova... Unutra, na zasljepljujuće bijelom stolu već leži jedan. Ispod bijeloga nazirala su se stopala raširena pod uglom, bijeli medicinari — nagnuti nad uzglavlje, bijela ruka — pružila je prema ruci nečim napunjenu špricu.

— A vi, što vi ne idete — pitao sam ja — nikoga ili točnije, sve.

— A vi — okrenula se prema meni nečija lopta.

— Ja ću — kasnije. Trebam najprije...

Pomalo zbunjen, povukao sam se. Morao sam stvarno najprije vidjeti nju, I. Ali zašto “najprije” — nisam sebi mogao odgovoriti.

Heling. Plavkasto-leden svjetlucaoc je INTEGRAL. U strojarnici gudio je dinamo — ljupko, ponavljajući bez kraja i konca jednu te istu riječ — kao da je to moja, poznata riječ. Nagnuo sam se, pogladio dugačku, hladnu cijev motora. Draga... Kako — kako draga. Sutra ćeš — oživjeti, sutra ćeš — po prvi put zadržati od vatrenih, plamenih kapljica u svojoj utrobi...

Kakvim bih očima gledao na to moćno stakleno čudovište da je sve ostalo kao jučer? Kada bih znao da ću ga sutra u 12 — izdati... da, izdati...

Oprezno — za lakat odostraga. Okrenuo sam se: poput tanjura plosnato lice Drugoga Graditelja.

— Vi već znate? — rekao je.

— Što? Operacija? Da, zar je moguće? Kako — svi, svi — odjednom...

— Ma ne, ne to: probni let su odgodili, do prekosutra. Sve zbog te operacije... Uzalud smo natjeravali, nastojali...

“Sve zbog Operacije...” Smiješan, ograničen čovjek. Ne vidi ništa dalje od svoga tanjurića. Kada bi on znao da nije Operacije — sutra u 12 sjedio bi zaključan u staklenom kavezu, koprcao se i upirao u zid...

Kod mene u sobi u 15:1/2. Ušao sam i vidio IO. Sjedila je za mojim stolom — koščata, ravna, tvrda — podbočivši rukama desni obraz. Izgleda da me dugo čekala: zato što, kad je skočila meni u susret — na obrazu je ostalo pet jamica od prstiju.

Jednu sekundu u meni — to najnesretnije jutro, i evo ovdje baš, pokraj stola — ona pored I, bijesna... Ali samo sekundu — i sad je sve isprano današnjim suncem. Tako biva, ako za blistavog dana, ulazeći u sobu, zbog rastresenosti okrenete prekidač — lampa se upalila, ali kao daje i nema — tako smiješna, jadna, nepotrebna...

Bez premišljanja pružio sam joj ruku, oprostio sam sve — uhvatila je obje moje, jako, bodljikavo stisnula, i zabrinuto podrhtavajući obrazima koji su visjeli kao drevni nakit — rekla:

— Čekala sam... samo sam na minutu... samo sam vam htjela reći: kako sam sretna, kako sam sretna zbog vas! Vi shvaćate: sutra, prekosutra — bit ćete potpuno zdravi, vi ćete se ponovo — rodili...

Vidio sam na stolu listić — posljednje dvije stranice jučerašnjih bilježaka: onako kako sam ih ostavio sinoć — tako su i ležali. Kada bi ona vidjela što tamo piše... uostalom, svejedno: sada je to samo — priča, sada je to samo smiješno daleko, kao kroz obrnutu stranu dalekozora...

— Da, rekao sam — i znate: evo sad sam išao po bulevaru i ispred mene čovjek, i njegova — sjena na pločniku. I shvaćate: sjena — svijetli. I čini mi se — evo ja sam siguran — sutra uopće neće biti sjena, ni od jednog čovjeka, ni od jedne stvari, sunce će — kroz sve...

Ona — nježno i strogo:

— Vi ste — sanjalica! Ja djeci u školi ne bih dozvolila da tako govore...

I nešto o djeci, i kako ih je ona odjednom sve, kao stado, odvela na Operaciju, i kako su ih tamo morali svezati, i o tom, da je potrebno “voljeti — nemilosrdno, da, nemilosrdno”, i da će se ona, izgleda, odlučiti...

Popravila je među koljenima sivo-plavu tkaninu, šuteći, brzo me oblijepila čitavog — osmijehom i otišla.

I — na sreću, Sunce se još nije zaustavilo, trčalo je, i već je 16, kucam na vrata — srce kuca..

— Uđite!

Na pod — kraj njenog naslonjača, zagrlivši joj noge, zabacivši glavu uvis, gledati u oči — po redu, u jedno pa drugo — i u svakom vidjeti sebe — u divnom zatočeništvu...

A tamo, iza zida, oluja, tamo — olovni oblaci — ma neka! U glavi — tijesno, silovite — preko mjere — riječi, i ja naglas zajedno sa Suncem letim tko zna kamo... ne, sada mi već znamo, kamo — i za mnom su planete — planete, koje brizgaju plamen, nastanjene plamenim, raspjevanim cvijećem — i planete nijeme, modre, gdje je razumno kamenje ujedinjeno u organizirana društva — planete, koje su dostigle, kao i naša Zemlja, vrhove potpune, stopostotne sreće...

I odjednom — odozgo:

— A ti ne misliš, daje vrhunac — upravo to kamenje organizirano u društva? — I sve je oštrij, sve tamniji trokut!

— A sreća... Što? Pa želje su — naporne, zar ne? I jasno je: sreća je — kada nema više nikakvih želja, ne, niti jedne... kakva greška, kakva besmislena predrasuda, da smo do sada pred sreću — stavljali znak plus, ispred potpune sreće je — naravno, minus — božanski minus.

Ja sam — sjećam se — rastreseno promrmljao:

— Apsolutni minus — 273°...

— Minus 273 — upravo tako. Pomalo prohladno, ali zar upravo to ne dokazuje da smo mi — na vrhu.

Kao onda, davno — govorila je nekako za mene, mnome — razvijala do kraja moje misli. Ali bilo je u tom nešto zlokobno — nisam mogao — i s naporom sam izvukao iz sebe “ne”.

— Ne — rekao sam. — Ti... ti se šališ... Nasmijala se, glasno — preglasno. Brzo, u sekundi, dosmijala se do nekakvog kraja — kao da je — posrnula... pauza.

Ustala je. Stavila mi je ruke na ramena. Dugo, polako me gledala. Zatim privukla k sebi — i ničega nema; tek njene oštre, vrele usne.

— Zbogom!

To — izdaleka, odozgo, i došlo je do mene sporo — možda, kroz minutu, dvije.

— Kako “zbogom”?

— Pa ti si bolestan, ti si zbog mene izvršio zločine — zar ti nije bilo teško? A sada Operacija — i ti ćeš se od mene izliječiti. I to je — zbogom.

— Ne — povikao sam.

Nemilosrdno oštar, crni trokut na bijelom:

— Kako? Za ne želiš sreću?

U glavi mi je jurilo, dva logička vlaka su se sudarila, naletjela jedan na drugog, lomila se, tutnjala...

— Pa što je, čekam — izaberi: Operacija i stopostotna sreća — ili...

— “Ne mogu bez tebe, ne želim bez tebe” — rekao sam, ili sam samo pomislio — ne znam, ali lje čula.

— Da, znam — odgovorila mi je. I zatim — još uvijek mi držeći ruke na ramenima i očima ne puštajući moje.

— Onda — do sutra. Sutra — u dvanaest: sjećaš se?

— Ne. Odgođeno je za jedan dan... Prekosutra...

— Još bolje za nas. U dvanaest — prekosutra...

Išao sam sam — polumračnm ulicom. Vjetar me vrtio, nosio, tjerao — kao papirić, komadi željeznog neba letjeli su, letjeli — kroz beskonačnost im je letjeti još dan, dva... Doticale su me junife prolaznika — ali ja sam išao sam. Bilo mi je jasno: svi su spašeni, ali za mene više nema spasa, ja ne želim spas...

Koncept: NE VJERUJEM. TRAKTORI. LJUDSKA TREŠČICA.

Vjerujete li u to da ćete umrijeti? Da, čovjek je smrtna, ja sam — čovjek: prema tome... Ne, nije to, znam da vi to znate. Ali pitam: je li vam se događalo da povjerujete u to, da povjerujete u to do kraja, ne svojim umom, nego tijelom, da osjetite da će jednom prsti koji drže baš ovu stranicu — biti žuti, ledeni...

Ne, naravno, ne vjerujete — i zbog toga niste do sada skočili s desetog kata na pločnik, zbog toga sve do sada jedete, okrećete stranice, brijete se, osmjehujete, pišete...

Isto tako — da, baš isto tako je danas sa mnom. Ja znam da će ta mala cma strelica na satu skliznuti ovamo, dolje, ka ponoći, opet će se polako podići gore, prekoračiti neku posljednju crtu — i nastat će nevjerojatno sutra. Ja to znam, ali nekako *ne vjerujem* — ili mi se, možda, čini da je 24 sata — kao 24 godine. I zbog toga još uvijek mogu nešto raditi, nekuda se žuriti, odgovarati na pitanja, penjati se po ljestvama na INTEGRAL. Osjećam još kako se on ljulja na vodi i shvaćam — da se moram uhvatiti za rukohvat — i pod rukom je hladno staklo. Vidim, kako prozirne, žive dizalice, sagnuvši ždralovske vratove, istegnuvši kljunove, brižno i nježno hrane INTEGRAL strašnom eksplozivnom hranom za motore. I dolje, u rijeci — vidim jasno modre, napuhane od vjetra, vodene žile, čvorove. Ali tako: sve je to vrlo daleko od mene, strano, plosnato — kao crtež na listu papira. I čudno je, što plosnato, kao nacrtano lice Drugoga Graditelja — odjednom govori:

— Pa onda: koliko ćemo uzeti goriva za motore? Ako računamo tri... pa, tri i po sata...

Preda mnom — u projekciji, na crtežu — moja ruka s brojčanikom, logaritamski brojčanik, broj 15.

— Petnaest tona. Ali bolje uzmite... da; uzmite 100...

To je zato što ipak znam da sutra...

I vidim sa strane kako jedva primjetno počinje drhtati moja ruka s brojčanikom.

— Što? Pa zašto toliku gomilu? Pa to je — za tjedan dana. Ma kako za nedjelju: više!

— A, tko zna... tko zna...

— Ja znam...

Vjetar fijuče, sav je zrak do samog vrha napet i nabijen nečim nevidljivim. Teško mije disati, teško mije hodati — i teško, polako, ne zaustavljajući se ni na sekundu — puzi strelica na satu akumulatorskog tornja, tamo na kraju bulevara. Šiljak tornja — u oblacima — nejasan, modar i tupo zavija: siše električnu energiju. Zavijaju dimnjaci Glazbene Tvornice.

Kao i uvijek — u redovima, po četvero. Ali redovi, nekakvi nesigurni, i možda, od vjetra — njišu se, savijaju. I sve više. Evo, u nešto su na uglu udarili, uzmaknuli i već su zbijeno, sleđeno, čvrsto klupko koje ubrzano diše, svi odjednom imaju — dugačke, gušćje vratove.

— Gledajte! Ne, gledajte — tamo, brže!

— Oni! To su oni!

— ...A ja ni za što. Ni za što — radije ću glavu u Stroj...

— Tiše! Luđače...

Na uglu, u slušaonici — široko otvorena vrata, i od tamo — polagana, tromna kolona, pedesetak ljudi. Uostalom "ljudi" — to nije to: ne noge, već nekakvi teški, sapeti kotači koji se okreću pomoću nevidljivog dovoda; ne ljudi — već nekakvi čovjekoliki traktori. Nad glavama im lupa na vjetru bijela zastava s izvezenim zlatnim suncem — i u zrakama natpis: "Mi smo prvi! Mi smo — već operirani! Svi za nama!"

Polako su, nezadrživo preorali kroz gomilu — i jasno — da je umjesto nas na njihovom putu bio zid, drvo, kuća — oni bi isto tako, ne zaustavljajući se, preorali kroz zid, drvo, kuću. Evo — već su na sredini bulevara. U hvativši se ruku pod ruku — rastegnuli su se u lanac, licem prema nama. I mi — napeto, nakostriješeno klupko — čekamo. Vratovi istegnuti kao guskama. Oblaci. Vjetar fijuče.

Odjednom krila lanca, s desne i lijeve strane se brzo savila — i na nas — sve brže — kao težak stroj nizbrdo — okružili — i k razjapljenim vratima, u vrata, unutra...

Nečiji prodoran krik:

— Utjeruju! Bježite!

I sve se rasulo. Pored samog zida —još uska živa vratašca, svi — onamo, glavama naprijed — glave se u trenu zašiljile, kao klinovi, i oštri laktovi, rebra, ramena, bokovi. Kao vodena struja, stisnuta u požarnom crijevu, rasprsnule su se poput lepeze i unaokolo teku top-tave noge, mlatarave ruke, junife. Odnekud, na tren u mojim očima — dvojako savijeno, kao slovo S — tijelo, prozirna krila-uši — i već ga nema, kroz zemlju — i ja sam sam — među promičućim nogama, rukama — trčim...

Predahnuti u nekakvom ulazu — leđima čvrsto uz vrata — i istog trena k meni, kao vjetrom, pribilo malu čovječju treščicu.

— Ja čitavo vrijeme... za vama... Ne želim — shvaćate — ne želim. Slažem se...

Okrugle, sitne ruke na mom rukavu, okrugle modre oči: to je ona, O. 1 evo, nekako sva klizi po zidu i sjeda na zemlju. Kao klupko se sagnula tamo, dolje, na hladnim stepenicama, i ja sam — nad njom, gladim je po glavi, po licu — ruke su mokre. Tako: kao da sam ja jako velik, a ona sasvim mali — mali dio mene samoga. To je sasvim drugačije nego prema I i meni se čini, tako nešto moglo je biti kod drevnih prema njihovoj privatnoj djeci.

Niže — kroz ruke koje sakrivaju lice —jedva se čuje:

— Ja svaku noć... ne mogu — ako mene izliječe... Svaku noć — sama, u tami mislim o njemu — kakvo će biti, kako ću ga... Nemam razloga živjeti tada — shvaćate? I vi morate — morate...

Besmisleni osjećaj — ali ja sam zaista uvjeren: da, moram. Besmislen — zato što je ta moja dužnost —još jedan zločin. Besmislen — zato što bijelo ne može u isto vrijeme biti crno, dužnost i zločin — ne mogu biti jedno. Ili nema u životu ni crnog ni bijelog i boja zavisi samo od osnovne logičke premise. I ako je premisa bila to da sam joj protuzakonito dao dijete...

— Pa, dobro — samo ne treba, ne treba... kažem. — Vi razumijete: moram vas odvesti kl — kao što sam tada predlagao — da ona...

— Da (tiho, ne sklanjajući ruke s lica).

Pomogao sam joj da ustane. I šuteći, svako o svojem — ili, možda, istom — po sve tamnijoj ulici, između nijemih olovnih kuća, kroz snažne grane vjetra koje su nas šibale.

U nekoj prozirnoj, napregnutoj točki — ja sam kroz šum vjetra čuo iza nas poznate, šljapkave, kao po lokvama, korake. Na okretu

sam se okrenuo — između prevmutih oblaka koji su letjeli odraženi u mutnom staklu pločnika — vidio sam S-a. Odmah su mi ruke — tuđe, izvan takta, i ja glasno pričam O — da je sutra — prvi let INTEGRALA, da će to biti nešto potpuno nezaboravno, divno, izvanredno.

O — začuđeno, okruglo, modro gleda u mene, na moje glasno, besmisleno mahanje rukama. Ali ne dam joj izgovoriti ni riječ, govorim, govorim. A unutra, odvojeno — to čujem samo ja — grozničavo zuji i bubnja misao: “Ne smijem... treba nekako... Ne smijem je voditi sa sobom kl — ...”

Umjesto da skrenemo lijevo — ja skrećem desno. Most podmeće svoja pokorno, ropski sagnuta leđa — nama troma: meni, O — i njemu, S, iza nas. Iz osvijetljenih kuća na toj obali sipaju se u vodu vatre, razbijaju se u tisuće grozničavo skakutavih, bijelom pjenom uprskanih iskri. Vjetar zavija — kao negdje nisko nategnuta debela žica basa. I kroz bas, iza nas, čitavo vrijeme-----

Kuća u kojoj živim. Kraj ulaza O se zaustavila, počela nešto:
— Ne. Pa vi ste obećali...

Ali nisam joj dao da završi, brzo sam je ugurao kroz vrata— i mi smo unutra, u predvorju. Nad kontrolorskim stolićem — poznati, zabrinuto-uzdrhtali, obješeni obrazi; unaokolo — zbijena gomila numera — nekakva prepirka, glave, nagnute preko ograde s drugog kata, pojedinačno trče dolje. Ali o tome — kasnije, kasnije... A sada sam brže uvukao O u protivni ugao, sjeo leđima uza zid (tamo, iza zida, vidio sam: sklznula je po pločniku nazad i naprijed tamna, velikoglava sjena), izvukao sam notes.

O je — polako tonula u svojem naslonjaču — kao daje pod junifom isparavalo, kopnilo tijelo, i kao da je prazna odjeća i prazne oči koje usisavahu modrom prazninom. Umorno:

— Zašto ste me doveli ovamo? Prevarili ste me?

— Ne... Tiše! Pogledajte tamo: vidite li — iza zida?

— Da. Sjena.

— On — je čitavo vrijeme za mnom... Ne mogu. Shvaćate — ne smijem. Sada ću vam napisati dvije riječi — uzmite i pođite sami. Znam. On će ostati ovdje.

Ispod junife — opet se pokrenulo, nabujalo tijelo, tek-tek zaokruglio se trbuh, na obrazima — jedva primjetno rumenilo, zora.

Gurnuo sam joj papirić među hladne prste; čvrsto stisnuo ruku, posljednji put zagrabio iz njenih modrih očiju.

— Zbogom! Možda ćemo se, jednom opet...

Ona je istrgnula ruku. Pognuta, polako je pošla — dva koraka — brzo se okrenula — i opet je kod mene. Usne se miču — očima, usnama — sva — jedno te isto, jednu te istu nekakvu riječ — i kakav neizdrživ osmijeh, kakva bol...

A onda, pognuta ljudska treščica u vratima, sićušna sjena iza zida — ne osvrćući se, brzo — sve brže...

Prišao sam stoliću k IO. Zabrinuto, negodujući, šireći škrge rekla je:

— Razumijete... svi kao da su poludjeli! Evo onaj uvjerava daje sam vidio pokraj Drevne Kuće nekakvog čovjeka — golog i čitavog pokrivenog krznom...

Iz guste glavate gomile — glas:

— Da! I još jednom ponavljam: vidio sam, da.

— Pa kako vam se ovo sviđa? Kakvo buncanje?

I to njeno “buncanje” — tako je sigurno, uvjereno, da sam se upitao: “Nije li uistinu buncanje sve ono što se događa oko mene u posljednje vrijeme?”

Ali pogledao sam na svoje dlakave ruke — sjetio sam se: “U tebi je vjerojatno kap šumske krvi... Možda ja zbog toga i...”

Ne: na sreću — nije buncanje. Ne: na nesreću — nije buncanje.

Bilješka 33.

Koncept: (OVO JE BEZ KONCEPTA. NA BRZINU. POSLJEDNJE.)

Došao je — taj dan.

Brže novine: možda — tamo... čitam novine očima (upravo tako: moje su oči sada — kao pero, kao brojilo, koje držiš, osjećaš, u rukama — to je tuđe, to je instrument).

Tamo — velikim slovima, na čitavoj prvoj stranici:

“Neprijatelji sreće ne spavaju. Objema rukama držite se za sreću! Sutra se zaustavljaju svi poslovi — sve numere moraju se javiti na Operaciju. One koje se ne jave — bit će osuđene na Stroj Dobrotvora”.

Sutra! Zar može biti — zar će biti nekakvo sutra?

Po svakodnevnoj inerciji pružio sam ruku (instrument) prema polici s knjigama — složio današnje novine uz ostale, u zlatom ukrašen uvez. I usput:

— Zašto? Zar nije svejedno? Pa ovamo, u ovu sobu — ja više nikada, nikada...

I novine iz ruku — na pod. A ja stojim i gledam oko sebe, čitavu, čitavu sobu, užurbano spremam za sobom — grozničavo trpam u nevidljivi kovčeg sve, što mi je žao ostaviti ovdje. Stol. Knjige. Naslonjač. Na naslonjaču tada je sjedila I — a dolje, na podu... Krevet.

Zatim minutu, dvije — besmisleno čekam nekakvo čudo, možda će — zazvoniti telefon, možda će, ona reći, da...

Ne. Nema čuda...

Odlazim u nepoznato. Ovo su moji posljednji redovi. Zbogom — vi, nepoznati, vi, voljeni, s kojima sam proživio toliko stranica, kojima sam ja, koji sam obolio od duše — pokazao čitavog sebe, do posljednjeg skrhanog vijka, do posljednje slomljene opruge... Odlazim.

Bilješka 34.

Koncept: OSLOBODENICI. SUNČANA NOĆ. RADIOVALKIRA.

O, kada bih stvarno razbio sebe i ostale u komadiće, ako bih se stvarno — zajedno s njom — našao negdje iza Zida, među zvijerima koje keze žute očnjake, kada se zaista više nikada ne bih vratio ovamo. Tisuću, milijun puta lakše. A sada — što? Poći i zadaviti ovu Ali zar bi to išta pomoglo?

Ne, ne ne! Opameti se D-503. Natakni sena čvrstu logičku osovinu — barem na kratko, pritisni iz sve snage na polugu — i, kao drevni rob, okreći žrvnje silogizama — dok ne zapišeš — ne promislíš sve što se dogodilo...

Kada sam ušao u INTEGRAL — svi su već bili na okupu, na svojim mjestima, sva saća divovske, staklene košnice bila su puna. Kroz

staklo paluba sićušni mravoliki ljudi dolje — pokraj telegrafa, dinamama, transformatora, visinomjera, ventila, strelica, motora, pumpi, cijevi. U brodskom salonu — neki ljudi su nad tablicama i instrumentima — vjerojatno oni što zapovijedaju Znanstvenim Uredom. A pokraj njih — Dragi Graditelj sa svoja dva pomoćnika.

Sva trojica imaju glave kao kornjače uvučene u ramena, lica — siva, jesenja, bez zračenja...

— No, što je? — pitao sam.

Tako, prilično jezivo... sivo, bez zračenja nasmiješio se jedan. — Možda ćemo se morati spustiti tko zna gdje. I općenito — nepoznato.

Bilo mi je neizdrživo gledati ih — njih, koje ću, evo upravo ovim rakama, za jedan sat zauvijek izbaciti iz udobnih brojeva Satne Tablice, zauvijek otrgnuti od materinskih prsiju Jedinе Države. Podsjetili su me na tragične likove “Trojice Oslobođenika” — čija je priča kod nas poznata svakom školarcu. To je priča o tom kako su tri numere radi eksperimenta na mjesec dana bile oslobođene posla: radi što hoćeš, idi kuda hoćeš.⁶

Nesretnici su tumarali pokraj mjesta gdje su inače radili i gladnim očima zagledali unutra; zaustavljali su se na trgovima — i po čitave sate radili te pokrete kakve su u određeno vrijeme dana bili nužnost njihovog organizma: pilili i strugali zrak, nevidljivim čekićima kuckali, lupali u nevidljive grede. I najzad, desetoga dana nisu više izdržali: primivši se za rake ušli su u vodu i pod zvukovima Marsa krenuli sve dublje, dok voda nije skratila njihove muke...

Ponavljam: bilo mi ih je teško gledati, žurio sam se otići.

— Samo ću provjeriti u strojarnici — rekao sam — i zatim — na put.

Nešto su me o nečem pitali — koju voltažu uzeti za startnu eksploziju, koliko je potrebno vodenog balasta u zadnjoj cisterni. U meni je bio nekakav gramofon: odgovarao je na sva pitanja brzo i točno, a ja nisam prestajao — unutra, misliti svoje.

I odjednom u uzanom hodničiću — nešto mi je zapelo u to, unutra — i od tog je trenutka, u biti, započelo.

⁶ To je bilo davno, u trećem stoljeću poslije Tablice.

U uzanom hodničiću brzo su promicale sive junife, siva lica, i među njima na sekundu jedno: nisko nabijena kosa, oči duboko ispod čela — onaj isti. Shvatio sam, oni su tu, i od svega toga nikuda ne mogu otići, i ostale su samo minute — nekoliko desetaka minuta... Najmanja, molekularna drhtavica u čitavom tijelu (nije prestajala više do samoga kraja) — kao da je postavljen ogroman motor, a zdanje moga tijela — vrlo je lagano i evo svi zidovi, pregrade, kabeli, nosači, plamenovi, sve drhti...

Još ne znam: je li ona ovdje. Ali sad više nemam kad — poslali su po mene, da požurim na vrh, u komandnu kabinu: vrijeme je na put... Kamo?

Siva lica koja ne zrače zrakama. Plave žile nabreknute dolje, u vodi. Teški, željezni slojevi neba. I isto tako željezno moram podignuti ruku, uzeti slušalicu komandnog telefona.

— Uvis — 45 stupnjeva!

Potmula eksplozija — drhtaj — bijesom uzavrela bijelo-zelena planina vode u krmu — paluba pod nogama odlazi — meka, gumena — i sve je dolje, čitav život, zauvijek... Na sekundu — sve dublje padajući u nekakav lijevak, sve unaokolo se sažimalo — reljefni modro-ledeni crtež grada, okrugli mjehurići kupola, usamljen olovni prst akumulatorskog tornja. Zatim — trenutna pamučna zavjesa oblaka — mi kroz nju — i sunce, modro nebo. Sekunde, minute, milje — modrina se brzo stvrdnjava, puni se tamom, kapljama hladnog srebrnog znoja izbijaju zvijezde...

I evo — jeziva, neizdrživo — blistava, crna, zvjezdana, sunčana noć. Kao kad bi odjednom oglušili: još uvijek vidite, da urlaju cijevi, ali samo vidite: one su nijeme, tišina. Tako je bilo — nijemo — sunce.

Bilo je to prirodno, to je trebalo i očekivati. Izašli smo iz Zemljine atmosfere. Ali nekako sve brzo, iznenada — da su svi unaokolo preplašili, utišali se. A meni — meni se sve učinilo lakše pod tim nevjerojatnim, nijemim suncem: kao da sam ja, kao da sam ja zgrčivši se po posljednji put, već prešao neizbježni prag — i moje tijelo je negdje tamo, dolje, a ja letim po novom svijetu gdje sve mora biti različito, naopako.

— Držite tako — viknuo sam u stroj — ili, ne ja, već onaj isti gramofon u meni — i gramofon je mehaničkom, zglobnom rukom

gurnuo komandni razglas Drugom Graditelju. A ja, sav odjeven naj-tanjom, molekularnom, samo meni čujnom drhtavicom — potrčao sam dolje, tražiti...

Vrata u brodski salon — ona ista. Kroz jedan sat teško će zveknu-ti, zalupiti se. Pokraj vrata — nekakav meni nepoznat, niski, stotim, tisućitim licem koje nestaje u gomili, i samo su ruke neobično duga-čke, do koljena, kao da su greškom na brzinu uzete od drugog ljud-skog kompleta.

Dugačka ruka se ispružila, pregradila:

— Kuda ćete vi?

Jasno mi je: on ne zna da ja sve znam. Neka: možda je — tako potrebno. I ja s visine, namjerno oštro:

— Ja sam graditelj INTEGRALA. I ja vodim ovo istraživanje. Jeste li shvatili?

Ruke nema.

Brodski salon. Nad instrumentima, kartama — glave zaokružene sivim čekinjama — i glave žute, ćelave, dozrele. Brzo sve u pregršt — jednim pogledom — i nazad, po hodniku, po ljestvama dolje u strojarnicu. Tamo — vrućina i tutnjava od cijevi užarenih eksplozija-ma, i u očajnoj pijanoj igri od svjetlucave ručke, u jedva primjetnoj drhtavici koja ne prestaje ni na sekundu — strelice na brojčaniku...

I evo — naposljetku — pored tahometra — on, s nisko nabijenim čelom, nagnut nad bilježnicom...

— Slušajte... (tutnjava: treba vikati u samo uho). — Je li ona ovdje? Gdje je?

U sjeni — ispod oka — osmijeh:

— Ona? Tamo je. U radiotelefonskom...

I ja — tamo. Tamo ih je — troje. Svi — s krilatim šljemovima — slušalicama. I ona — kao daje za glavu viša nego inače, krilata, blis-tava, leteća — kao drevne Valkire, i kao ogromne modre iskre na vrh, na vrhu radioantene — to je od nje, i od nje ovdje — lagan miris munje i ozona.

— Netko... ne, barem, vi... rekao sam joj, zadihano (zbog trča-nja). — Moram prenijeti dolje, na Zemlju, na heling... Pođimo, izdi-ktirat ću...

Pored sobe s aparatom — malena je, kao kutijica, kabina. Za stolom, jedno uz drugo. Našao sam, čvrsto joj stisnuo ruku:

— Pa što je? Što će biti?

— Ne znam. Razumiješ kako je to čuderno: ne znati — letjeti — bilo kuda... I evo skoro će 12 — ne zna se što? I noć... gdje ćemo nas dvoje biti noćas? Možda na travi, na suhom lišću...

Od nje — modre iskre i miriši na munju, a drhtavica u meni, još brža.

— Zapišite — govorim glasno još uvijek zadihan (od trčanja). — Vrijeme 11:30. Brzina: 6800...

Ona — ispod krilate kacige, ne odvajajući oči od papira tiho:

... Sinoć je k meni došla s tvojom porukom... Znam — sve znam: šuti. Ali dijete je — tvoje? Otpremila sam je — već je tamo, iza Zida. Živjet će...

Ja sam — opet u komandnoj kabini. Opet — grozničava, crnim zvjezdanim nebom i zasljepljujućim suncem, noć; polako od jedne minute do druge hrama kazaljka sata na zidu; i sve je, kao u magli, odjeveno u najtanju, jedva primjetnu (samo meni) drhtavicu.

Zbog nečeg mi se učinilo: bolje da se sve to dogodi ne ovdje, nego dolje, bliže Zemlji.

— Stani — viknuo sam u stroj.

Još uvijek sve naprijed — po inerciji — ali sporije, sporije. Evo sad se INTEGRAL zakačio za nekakvu sekundnu dlačicu, na tren visio nepomično, zatim je dlačica puknula i INTEGRAL kao kamen, dolje — sve brže i brže. Tako u šutnji, minute, deseci minuta — čuje se puls — strelica pred očima sve je bliže 12.1 jasno mi je: to sam ja — kamen, I — je zemlja, a ja sam kamen koji je netko bacio i kamen nezadrživo mora pasti, uhvatiti se za tlo, u komadiće... A ako je — dolje već tvrdi, modri dim oblaka... — što ako...

Ali gramofon u meni — automatski, točno. Uzeo sam slušalicu, dao komandu “prva brzina” — kamen je prestao padati. I evo, umorno frkću samo četiri donje izrasline — dva krmena i dva pumpna — samo da bi paralizirali čitav INTEGRAL i INTEGRAL je lagano podrhtavajući, čvrsto kao daje usidren, stao u zraku, nekoliko kilometara od Zemlje.

Svi su istrčali na palubu (sada je 12, zvono za ručak) i nagnuvši se preko staklenih grudobrana, žurno, nadušak gutali nepoznati vanjski svijet — tamo, dolje. Jantamo, zeleno, modro: jesenja šuma, šume, jezero. Na kraju plavog tanjurića — nekakve žute, koštane raz-

valine, prijeti žuti, osušeni prst — najvjerojatnije, čudom sačuvan zvonik neke crkve.

— Gledajte! Gledajte! Tamo eno — desno!

Tamo — zelenom pustinjom — tamnom sjenom letjela je nekakva brza mrlja. U rukama mi je bio dalekozor, mehanički sam ga prinio očima: do grudi u travi, s uskovitlanim repovima, trčalo je krdo mrkih konja, a na njihovim leđima — oni, tamno-ridi, bijeli, crni...

Iza mene:

— Kažem vam: vidio sam — lice.

— Ma da! Pričajte to nekom drugom!

— Pa evo, evo vam dvogled...

Ali već su nestali. Beskrajna zelena pustinja...

I u pustinji — puneći je čitavu, i čitavog mene i sve — probadajući zvon zvona: ručak, za minutu je — 12.

Raskidan na časovite, nepovezane komadiće — svijet. Na stepenicama — nečija zvonka zlatna pločica — a meni je svejedno: evo sad je puknula pod mojom petom. Glas: "A ja kažem — lice!" Tamni kvadrat: otvorena vrata salona. Stisnuti, bijeli, oštro nasmiješeni zubi...

I u tom trenutak, kada je beskrajno sporo, ne dišući od jednog udara do drugog, počeo izbijati sat, i prednji redovi već se pokrenuli — kvadrat vrata odjednom je prekriven dvjema poznatim, neprirодно dugačkim rukama:

— Stanite!

U dlan su mi se žarili prsti — to je I, pored mene je:

— Tko je to? Ti ga poznaješ?

— Ali zar to nije... Zar nije...

On je — na ramenima. Nad stotinom lica — njegovo stoto, tisućito i jedino među svim licima:

— U ime Čuvara... vama... kojima govorim, oni čuju, svako od njih me čuje — vama kažem: mi znamo. Mi još uvijek ne znamo vaše numere — ali mi znamo vas. INTEGRAL — neće biti vaš! Pokus će biti izvršen do kraja, a vi se — a vi se ne smijete ni pomaknuti — vi ćete vlastitim rukama to napraviti. A zatim... uostalom, ja sam završio...

Šutnja. Staklene ploče pod nogama — meke, pamučne i meni su noge meke i pamučne. Pored mene — ona — potpuno bijeli osmijeh, gnjevne, modre iskre. Kroz zube — meni na uho:

— A to ste vi? Vi ste “izvršili dužnost”? Pa, dobro...

Ruka se istrgnula iz mojih ruku, valkirska, gnjevno-krilata kaciga, negdje je daleko naprijed. Ja sam — sam, smrznuto, šutke, kao svi, idem u brodski salon.

— “Ali, pa nisam ja — nisam ja! O tome nisam ni sa kim, nikome osim tih bijelih, nijemih stranica...”

U sebi — nečujno, očajno, glasno — vikao sam joj to.

Sjedila je preko puta mene — i čak me niti jednom nije dotaknula očima. Pored nje — nečija zrela-žuta čela. Čujem (to je — I):

— “Plemenitost”? Ali, dragi profesore, čak i jednostavna filološka analiza te riječi — pokazuje, da je to predrasuda, ostatak starih, feudalnih epoha. A mi...

Osjećao sam: blijedim — i evo sad će svi to vidjeti. Ali gramofon u meni vrtio je 50 propisanih pokreta žvakanja za svaki zalogaj, zatvorio sam se u sebe, kao u drevnoj neprozirnoj kući — zasuo sam vrata kamenjem i zastro prozore...

Zatim — u rukama mi je komandna cijev, i let — u ledenoj, posljednjoj tuzi — kroz oblake — u ledenu, zvjezdano-sunčanu noć. Minute, sati. I, očito, u meni čitavo vrijeme, grozničavo, punom brzinom — meni samom nečujan logički motor. Zato što odjednom u nekoj točki modrog prostranstva: moj pisaći stol, nad njim obraziškrge IO, zaboravljen list mojih bilježaka. I jasno mi je, nitko nego ona — sve mi je jasno...

Ah, kad bih samo — kad bih samo mogao do radio...

Krilate kacige, miris modrih munja... Sjećam se — nešto sam joj glasno govorio, i sjećam se — ona je, gledajući kroz mene, kao da sam od stakla, rekla:

— Zauzeta sam: primam poruku sa Zemlje. Evo, izdiktirajte njoj...

U majušnoj kutiji-kabini, promislivši minutu, čvrsto sam izdiktirao:

— Vrijeme 14:40. Dolje! Zaustavite motore. Kraj svega.

Komandna kabina. Mašinsko srce INTEGR ALA zaustavljeno je, mi padamo, moje srce — ne uspijeva padati, zaostaje, podiže se sve

više u grlu. Oblaci — i zatim daleka zelena mrlja — sve zelenije, listnate, kao vihorom na nas — sad će kraj————

Porculanski-bijelo, slomljeno lice Drugoga Graditelja. Vjerojatno je on — udario iz sve snage, u nešto sam udario glavom i gubeći svijest, padajući, maglovito čuo:

— Stražnji motori — puna brzina!

Oštar skok uvis... Više se ničega ne sjećam.

Bilješka 35.

Koncept: U OBRUČU. MRKVICA. UBOJSTVO.

Čitavu noć nisam spavao. Čitavu noć — o jednom...

Glava mi je poslije jučer čvrsto stegnuta zavojima. Dakle: to nisu zavoji, nego obruč, nemilosrdan, od staklenog čelika, obruč koji mi je zakovan na glavu i ja — u jednom te istom okovanom krugu: ubiti IO. Ubiti IO — a zatim poći onoj i reći: “Sada vjeruješ?”. Mrskije od svega je to daje ubiti nekako prljavo, dravno, razmrskati nečim glavu — od toga čudan osjećaj nečeg odvratno-slatkog u ustima, i ne mogu progutati slinu, čitavo vrijeme pljujem u rupčić, u ustima je suho.

U ormaru mi je bio naprsli, poslije odlijevanja, teški klip (morao sam pod mikroskopom pogledati strukturu loma). Smotao sam svoje bilješke (neka me pročita čitavog — do posljednjeg slova), ubacio unutra klip i pošao dolje. Stubište — beskrajno, stepenice — nekako odvratno skliske, vlažne; čitavo vrijeme — brisati usta rupčićem...

Dolje. Srce lupa. Zaustavio sam se, izvukao klip — prema kontrolnom stoliću————

Ali IO tako nije bila: prazna, hladna daska. Sjetio sam se: danas — odgođeni su svi radovi; svi moraju na Operaciju i razumljivo: nema zbog čega, nema koga ovdje zapisivati...

Na ulici. Vjetar. Nebo od željeznih ploča što jure. I tako, kao što je to bilo u jednom trenutku jučer: čitav svijet je razbijen na odvojene, oštre, samostalne komadiće, i svaki od njih, padajući strmogla-

vo, zaustavlja se na sekundu, visi preda mnom u zraku — i bez traga iščezava.

Kao kad bi se crna, precizna slova na ovoj stranici — odjednom pokrenula, od straha se razbježala kojekuda — i niti jedne riječi, samo besmislica: plaš———skoč——— kak——— Na ulicama je baš takva, rasuta, ne u redovima, gomila — naprijed, otraga, iskosa, poprijeko.

I više nikoga. I na sekundu, strmoglavlo jureći, smrznuto: eno, na drugom katu, u staklenoj, što visi u zraku, krletci — muškarac i žena — u poljupcu, stojeći — čitavam se tijelom slomljeno nagnuli unazad. To je — zauvijek, posljednji put...

Ne nekom uglu — njiše se bodljikavi grm glava. Nad glavama — odvojeno, u zraku, zastava, riječi: "Dolje Strojevi! Dolje Operacija!" I odvojeno (od mene) — ja, sekundno razmišljajući: "Zar je u svakome takva bol, koju je moguće istrgnuti iznutra — samo zajedno sa srcem, i svatko mora napraviti nešto prije nego — " I na sekundu ničega nema na čitavom svijetu, osim (moje) životinjske ruke sa željezno-teškim zamotuljkom...

Sada — dječak: sav — naprijed, pod donjom usnom — sjena. Donja usna — izvrnuta, kao posuvratak zavrnutog rukava — izmuto čitavo lice — plače — bježi od nekog svim silama — za njim topot...

Od dječaka: "Da, IO — sada mora biti u školi, treba brže." Potrčao sam ka najbližem ulazu u podzemnu.

Na vratima netko u trku:

— Ne voze! Vlakovi danas ne voze! Tamo —

Spustio sam se. Tamo je bilo — potpuno bunilo. Bljesak brušenih kristalnih sunaca. Čvrsto nabijen glavama peron. Prazan, sleđen vlak.

I u tišini — glas. Ne vidi se, ali ja znam, znam taj elastični, kao bič, šibajući glas — i negdje tamo uzdignut k sljepoočicama oštar trokut obrva... Povikao sam:

— Maknite se! Pustite me tamo! Moram———

Ali nečija kliješta me — za ruke, za ramena, kao čavli. I u tišini — glas:

— ... Ne! Trčite gore! Tamo će vas — izliječiti, tamo će vas do sita nahraniti tustom srećom, a vi ćete, siti, mimo spavati, organizirano, u taktu, hrčući — zar ne čujete tu veliku simfoniju hrkanja? Smiješno: žele vas osloboditi od uvijajućih se, kao crvi, mučno

nagrizajućih, kao crvi, upitnika. A vi ovdje stojite i slušate mene. Brže — gore — na Veliku Operaciju! Što vas briga što ću ja ovdje ostati sama? Što vas briga — ako ja želim nemoguće...

Drugi glas — polagan, težak:

— Aha? Nemoguće? To znači — trči za svojim glupim maštarijama, a one neka ti pred nosom mašu repom? Ne: mi — za rep, pa pod sebe, a zatim...

— A zatim — smažite, hrčite — i treba biti pred nosom novi rep. Kažu: bila je kod drevnih takva životinja: magarac. Da bi ga natjerali da ide naprijed — pred gubicom bi mu uz rukunicu vezali mrkvu tako da je ne može dohvatiti. I ako bi je dohvatio, smazao bi je...

Odjednom su me kliješta pustila, bacio sam se u sredinu, gdje je govorila ona — i u tom trenu sve se prosulo, stisnulo — otraga krik:

“Ovamo, ovamo idu!” Svjetlost je skočila, ugasila se — netko je prerezao žice — i lavina, krikovi, hroptanje, glave, prsti...

Ne znam koliko smo se vremena tako kotrljali u podzemnoj cijevi. Na kraju: stepenice, polutama — sve svjetlije — i opet smo na ulici — kao lepeza, na razne strane...

I evo — sam. Vjetar, siv, nizak, sasvim iznad glave — sumrak. Na mokrom staklu pločnika — vrlo duboko — izvrnute lampe, zidovi, figure okrenute naglavačke. I nevjerojatno težak smotak u ruci — vuče me u dubinu, ka dnu.

Dolje, za stolićem, IO opet nije bilo, i prazna i tamna — njezina soba.

Popeo sam se u svoju sobu. Upalio svjetlo. Lupale su zavojem napeto stegnute sljepoočice, hodao sam — prikovan u jednom te istom krugu: stol, na stolu bijeli smotak, krevet, vrata, stol, bijeli smotak... U sobi s lijeve strane spuštene rolete. Desno: nad knjigom — kvrgava čela i čelo — ogromna žuta parabola. Bore na čelu — red žutih nejasnih redaka. Ponekad se susrećemo očima — i tada osjećam: ti su žuti redovi — o meni.

... Dogodilo se to točno u 21. Došla je IO — osobno. Jasno mi je ostalo u sjećanju samo jedno: disao sam tako glasno da sam čuo kako dišem, i sve sam htio nekako potiše, ali nisam mogao.

Ona je sjela, popravila na koljenima junifu. Ružičasto-tamne škrge treskale su se.

— Ah, dragi — znači to je istina, vi ste ranjeni? Ja čim sam saznala — odmah sam...

Klip je preda ranom na stolu. Skočio sam, još glasnije dišući.

Čula je, zastala u pola riječi i isto zbog nečega ustala. Već sam vidio to mjesto na glavi, u ustima odvratno-slatko... rupčić, ali rupčića nema — pljunuo sam na pod.

Onaj, iza zida s desne strane — žute, pažljive bore — o meni. Mora biti, da on ne vidi, još je odvratnije ako on bude gledao... Stisnuo sam prekidač — bez obzira što nemam prava, pa sad je svejedno, rolete su pale.

Ona je očito osjetila, shvatila, pojurila k vratima. Ali pretekao sam je — glasno dišući, ni na sekundu ne ispuštajući iz vida ono mjesto na njenoj glavi...

— Vi ste... vi ste poludjeli! Ne smijete... —uzmicala je natraške — sjela — točnije pala na krevet — zavukla, drhteći, dlanovima skupljene rake među koljena. Sav napet, čitavo je vrijeme tako držeći očima na vezu, polako sam ispružio ruku prema stolu — pomicala se samo raka — dohvatio sam klip.

— Molim vas! Jedan dan — samo jedan dan! Ja ću sutra — već sutra — poći ću, sve ću urediti...

0 čemu ona? Zamahnuo sam...

1 mislim: ubio sam je. Da, vi nepoznati moji čitatelji, imate me pravo zvati ubojicom.

Znam, spustio bih klip na njenu glavu, da ona nije kriknula:

— Radi... radi... slažem se—ja ću... sad.

Drhtavim rakama strgnula je sa sebe junifu — široko, žuto, obješeno tijelo izmulo se na krevet... I tek sam tad shvatio: mislila je da sam ja rolete — zato što —ja hoću...

To je bilo tako neočekivano, tako glupo, da sam se počeo smijati. I istog trena napeta opruga u meni je prsnula, raka oslabila, klip tresnuo na pod. Tu sam na vlastitom primjeru vidio da je smijeh najstrašnije oružje: smijehom je moguće ubiti sve — čak i ubojstvo.

Sjedio sam za stolom i smijao se — očajnim, posljednjim smijehom — i nisam vidio nikakav izlaz iz svog besmislenog položaja. Ne znam kako bi se sve to završilo da se razvijalo prirodnim putem — ali evo novi vanjski element: zazvonio je telefon.

Bacio sam se, zgrabio slušalicu, možda je ona? I u slušalici nečiji nepoznat glas:

— Odmah...

Mučno, beskonačno šuštanje. Iz daljine, teški koraci, sve bliže, sve glasnije, sve čeličnije — i evo...

— D-503? ... Aha... S vama razgovara Dobrotvor. Odmah dođite!

Klik — slušalica je spuštena — klik.

IO je još uvijek ležala na krevetu, oči zatvorene, škrge široko raširene osmijehom. Zgrabio sam s poda njenu odjeću, bacio na nju — kroz zube:

— Hajde! Brže — brže!

Podignula se na lakat, prsa se prolila na stranu, oči okrugle, sva — kao vosak.

— Kako?

— Tako. Hajde — oblačite se! — Ona, zgrčila se, čvrsto držeći odjeću, glas razliven.

— Okrenite se...

Okrenuo sam se, naslonio se čelom na staklo. Na crnom, mokrom ogledalu drhtala su svjetla, likovi, iskre. Ne: to sam — ja, to je — u meni... Zašto On mene? Zar On zna o njoj, o meni, o svemu?

IO je, već odjevena, kraj vrata. Dva koraka k njoj — stisnuo sam joj ruke tako kao da ću baš iz njenih ruku kap po kap iscijediti ono što mi je potrebno:

— Slušajte... Njeno ime — vi znate o kome — vi ste je spominjali? Ne? Samo istinu — moram znati... Meni ipak samo — istinu...

— Ne.

— Ne? Ali zašto — kad ste već pošli tamo i rekli...

Njena donja usna — odjednom izvrnuta, kao u onog dječaka, i iz obraza, po obrazima kapi...

— Jer sam se bojala... ako nju... da zbog toga možete — da ćete prestati vo... Oh, ne mogu — ne bih mogla!

Shvatio sam: to je — istina. Besmislena, smiješna, ljudska istina!

Otvorio sam vrata.

Koncept: PRAZNE STRANICE. KRŠĆANSKI BOG. O MOJOJ
MAJCI.

Čudno — u glavi mi je, kao prazna, bijela stranica: kako sam tamo išao, kako sam čekao (znam da sam čekao) — ničeg se ne sjećam, ni jednog zvuka, ni jednog lica, ni jedne geste. Kao da su bili prerezane sve veze između mene i svijeta.

Prenuo sam se — već stojim pred Njim, i strašno mi je podignuti oči: vidim samo Njegove ogromne, čelične ruke — na koljenima. Te ruke pritiskale su Njega samog, savijale koljena. Polako je micao prstima. Lice — negdje u magli, na vrhu, i kao da samo zato, što je Njegov glas meni dolazio iz takve visine — nije grmio kao grom, nije me zaglušivao, bio je nalik običnom ljudskom glasu.

— Dakle i vi — također? Vi — graditelj INTEGRALA? Vi — koji ste trebali postati najvećim konkvistadorom. Vi — čije je ime trebalo započeti novo, blistavo poglavlje Jedine Države... Vi?

Krv mi je šiknula u glavu, obraze — opet bijela stranica: samo u sljepoočicama, puls, i gore zvučan glas, ali nijedne riječi. Tek kad je zašutio, trgnuo sam se, vidio sam: ruka se pomaknula stotonski — polako je milila — na meni se zaustavio prst.

— Pa? Što šutite? Je li tako ili ne? Krvnik?

— Tako je — pokorno sam odgovorio. — I dalje sam jasno čuo svaku njegovu riječ.

— I što? Mislite — da se bojim te riječi! A jeste li probali nekad skinuti s nje lupinu i pogledati što je tamo unutra? Sad ću vam pokazati. Zapamtite: sivi humak, križ, gomila. Jedni — gore, poprskani krvlju, pribijaju tijelo na križ; drugi — dolje, poprskani suzama, gledaju. Ne čini li vam se da je uloga tih gornjih — najteža, najvažnija? Da nije bilo njih zar bi bila moguća sva ta veličanstvena tragedija? Tamna ih je gomila izviždala: ali, zar za to sam autor tragedije — Bog — nije dužan još ih darežljivije nagraditi. A sam kršćanski, najmilosrdniji Bog, koji polagano spaljuje na paklenom ognju sve nepokorne — zar on nije krvnik? I zar je manje onih koji su izgorjeli na kršćanskim lomačama nego što je spaljenih kršćana?

A ipak — shvatite, ipak su tog Boga vjekovima slavili kao Boga ljubavi. Apsurd? Ne, obrnuto: krvlju ispisani patent neiskorjenjive ljudske razboritosti. Čak i tada — divlji, dlakavi — razumio je: istinska, algebarska ljubav prema čovječanstvu — nužno je nečovječna, a nužno obilježje istine — surovost. Kao i kod vatre — nužno obilježje je — da spaljuje. Pokažite mi oganj koji ne peče? Dakle — dokazujte, pobijajte!

Kako sam mogao pobijati? Kako sam ja mogao pobijati kada su to prije bile i moje misli — samo ih ja nikada nisam mogao odjenuti u takav kovani, blistavi oklop.

— Ako to znači da se sa mnom slažete — porazgovarajmo onda, kao odrasli kada djeca odu na spavanje: sve do kraja. Pitam vas: zašto se ljudi — od samih pelena — mole, maštaju, muče? Za to da bi im netko zauvijek rekao što je to sreća i potom ih lancem prikovao za tu sreću... A što drugo mi sada radimo, ako ne to? Drevna mašta o rajuu... Sjetite se: u rajuu više ne znaju za želje, ne znaju za žalost, ne znaju za ljubav, tamo su — blaženi, s operiranom maštom (samo su zato i blaženi) — anđeli, Božji robovi...

— I evo, tog trenutka, kad smo već dosegнули tu maštu, kad smo je uhvatili evo ovako (Njegova ruka se stegnula: da mu je u ruci bio kamen — iz njega bi potekao sok), kada je još samo ostalo oderati ulov i razdijeliti ga na komade — tog istog trenutka vi — vi...

Čelična tutnjava iznenada se prekinula. Ja sam sav — crven, kao željezni odljevak na nakovnju pod udarcima bata. Bat se šutke podiže, i čekati — to je još... straš...

Odjednom:

— Koliko vam je godina?

— Trideset dvije.

— A vi ste upravo tako naivni kao dva šesnaestogodišnjaka! Slušajte: zar vam doista ni jednom nije došlo u glavu da njima — još ne znamo njihova imena, ali siguran sam, od vas ćemo saznati — da ste im bili potrebni samo kao graditelj INTEGRALA — samo zato da bi pomoću vas...

— Ne treba! Ne treba! — povikao sam.

... Isto kao da se branite rukama i vičete to metku: još uvijek čujete svoje smiješno “ne treba”, a metak je — već probušio, već se grčite na podu.

Da, da: Graditelj INTEGRALA... Da, da... i istog trena: ljutito lice IO s drhtavim cigleno-crvenim škrgama — ono jutro kad su obje zajedno u mojoj sobi...

Jasno se sjećam: nasmijao sam se — podigao oči. Preda mnom je sjedio ćelav, sokratovski ćelav čovjek, a na ćeli — malene kapljice znoja.

Kako je sve jednostavno. Kako je sve veličanstveno banalno i smiješno jednostavno.

Smijeh me gušio, otimao u krugovima. Začepio sam rukom usta i naglavce izletio van.

Stepenici, vjetar, mokri trzajući se komadi svjetlosti, lica i u trku: “Ne! Vidjeti je! Samo je još jednom vidjeti!”

Tu je — opet prazna, bijela stranica. Pamtim samo: noge. Ne ljude, već upravo — noge: koje neujednačeno topoću, odnekud odozgo padaju na pločnik stotine nogu, teška kiša nogu. I nekakva vesela, obješenjačka pjesma i povik — valjda meni: “Hej, hej! Ovamo, k nama!”

Zatim — pust trg, do vrha nabit čvrstim vjetrom. Po sredini — tamni, prljavi, grozan kolos: Stroj Dobrotvora. I od nje — u meni takav, kao neočekivan, eho: snježnobijeli jastuk: na jastuku nagnuta nazad s poluzatvorenim očima glava: oštra, slatka linija zuba... I sve je to nekako besmisleno, užasno povezano sa Strojem — znam kako, ali još ne želim shvatiti, glasno reći — ne želim, ne treba.

Zatvorio sam oči, sjeo na stepenice, koje idu na vrh, prema Stroju. Mora biti da je kišilo: lice mi je bilo mokro. Negdje daleko, potmulo — krikovi. Ali nitko ne čuje, nitko ne čuje, kako ja vičem: spasite me od toga — spasite!

Kada bih imao majku — kao drevni: moju — upravo tako — majku. I da za nju nisam — Graditelj INTEGRALA, i ne numeram D-503 i ne molekula Jedine Države, već jednostavan ljudski komadić — komadić nje same — zgažen, zgnječen, odbačen... I neka ja pribijam, ili neka pribiju mene — možda je to — isto — kad bi ona čula to, što nitko ne čuje, kad bi njene staračke, zarasle u bore usne...

Koncept: INFUZORIJA. SMAK SVIJETA. NJENA SOBA.

Ujutro u blagovaonici — susjed s lijeve strane preplašeno mi je šapnuo:

— Pa jedite više! Gledaju vas!

Ja sam se — iz sve snage — nasmiješio. I osjetio to — kao nekakvu pukotinu na licu: osmjehujem se — krajevi pukotine se sve više šire — i od toga mi je sve gore...

Dalje ovako: tek što sam uspio nabosti kockicu na viljušku kad istog trena viljuška zadrhti u mojoj ruci, zveketom pade na tanjur — i stresli se, zazvonili stolovi, zidovi, posuđe, zrak i vani — nekakva ogromna, do neba, željezna okrugla tutnjava — kroz glave, kroz kuće — i zamro je daleko u daljini jedva čujnim, sitnim, kao na vodi, krugovima.

Vidio sam na trenutak olinjala, izbljedjela lica, zaustavljena usta u punoj brzini, u zraku smrznute viljuške.

Onda se sve pomiješalo, sišlo s vjekovnih tračnica, svi su skočili s mjesta (ne otpjevavši himnu) — kojekako, ne po taktu, dožvakujući, daveći se, hvatali su jedan drugog “Što? Što se dogodilo? Što?” — i neuredni komadi nekad skladnog velikog Stroja — prosuli se dolje, k liftovima — po stubištu — stepenice — topot — komadi riječi — kao komadići rasparanog pisma uskovitlanog vjetrom.

Isto se tako sipalo iz svih susjednih kuća, i za minutu bulevar — kao kapljica vode pod mikroskopom: zatvorene u stakleno-prozimoj kapljici infuzoriji izgubljeno jure u stranu, gore, dolje.

— Aha — nečiji trijumfalan glas — ispred mene zatiljak i uperen u nebo prst — vrlo točno se sjećam žutoružičastog nokta i u dnu nokta — bijel, kao da izlazi iza horizonta, mjesec. I to je kao kompas: stotine očiju, slijedeći taj prst, okrenulo se prema nebu.

Tamo, spašavajući se od nekakve nevidljive potjere, promicali, pritiskali, preskakali jedan kroz drugog, oblaci — i obojeni kao oblaci, tamni aeri Čuvara sa spuštenim crnim surlama cijevi — i još dalje — tamo, na zapadu nešto nalik na————

Najprije nitko nije shvaćao što je to — nisam shvaćao čak ni ja kojem je (na nesreću) bilo otkriveno više nego ostalima. To je bilo slično ogromnom roju crnih aera: negdje na nevjerojatnoj visini — tek primjetne brze točke. Sve bliže: odozgo hrapave, grkljanske kaplje — naposljetku, nad glavama nam ptice. Oštrim, crnim, prodornim, padajućim trokutima napunile su nebo, vjetar ih je bacao dolje, sjedale su na kupole, na krovove, na stupove, na balkone.

— Aha — trijumfalni zatiljak se okrenuo — vidio sam onog što gleda ispod očiju.

Ali u njemu je od onog bivšeg ostao samo nekakav naslov, on je nekako čitav izašao iz tog svog vječnog podčela i na njegovom licu — oko očiju, oko usana — kao svežnjevi rasle su zrake, smijao se.

— Vi razumijete — kroz zvižduk vjetra, krila, graktanja — viknuo mi je. Razumijete: Zid — Zid su srušili! Ra-zu-mi-je-te?

U prolazu, negdje u drugom planu promiču figure — glave su izdužene — brzo bježe unutra — u kuće. Na sredini kolnika — brza, a ipak kao polagana (od težine), lavina operiranih, što su koračali tamo, na zapad... Kosati smotuljci zraka oko usana, očiju. Uhvatio sam ga za ruku:

— Slušajte: gdje je ona — gdje je I? Tamo, iza Zida — ili ... moram — čujete? Odmah, ja ne mogu...

— Ovdje — viknuo mi je pijano, veselo-snažni, žuti zubi... — Ovdje je ona, u gradu, djeluje. Oho — mi djelujemo!

Tko su — mi? Tko sam — ja?

Kraj njega — bilo je pedesetak takvih istih — kao on — koji su izašli iz svojih tamnih podčela, glasnih, veselih, snažnozubih. Gutajući vjetar rastvorenim ustima, mašući naizgled krotkim i smiješnim elektrokutorima (gdje su ih nabavili?) — krenuli su isto tamo — na zapad, za operiranima, ali zaobilazno — paralelnim 48. bulevarom...

Spoticao sam se o napetu, savijenu vjetrom, užad i trčao k njoj. Zašto? Ne znam. Spoticao sam se, prazne ulice, tuđi, divlji grad, neprekidna pobjednička graja ptica, smak svijeta. Kroz staklo zidova — u nekoliko kuća vidio sam (urezalo se): ženski i muški brojevi besramno su se spajali — čak i ne spustivši rolete, bez ikakvih bonova, usred bijela dana...

Kuća — njena kuća. Otvorena širom, izgubljena vrata. Dolje, za kontrolnim stolićem — prazno. Lift je zastao posred okna. Zadihavši

se potrčao sam gore po beskrajnom stubištu. Hodnik. Brzo — kao šibe kotača — brojevi na vratima: 320, 326, 330... 1-330, da!

I kroz staklena vrata: sve je u sobi rasuto, zbrkano, zgužvano. U brzini prevruta stolica — ničice, sa sve četiri noge uvis — kao crknuti pas. Krevet je — nekako besmisleno, iskosa odmaknut od zida. Na podu — prosuti, izgaženi listići ružičastih bonova.

Nagnuo sam se, podigao jednog, drugog, trećeg: na svima D-503 — na svima sam bio ja — kapljice mene, rastopljenog, prelivenog preko ruba. I to je sve što je ostalo...

Zbog nekog razloga nije to smjelo tako, da bi oni ovako, na podu, i da bi po njima hodali. Zgrabio sam još šaku, položio na stol pažljivo izravnao, pogledao — i... nasmijao se.

Ranije nisam znao — sada znam, i vi to znate: smijeh biva razne boje. To je — samo daleki eho eksplozije u vama: može biti — to su praznične, crvene, plave, zlatne rakete, možda — odletjeli u zrak komadi ljudskog tijela...

Na bonovima zabljesnu potpuno nepoznato mi ime. Nisam zapamtio broj — samo slovo: F. Zbacio sam sve bonove sa stola, nagazio na njih — na sebe “potpeticom — evo tako, tako” — izašao... Sjedio sam u koridoru, na prozoru preko puta vrata — sve sam nešto čekao, tupo, dugo. Slijeva zašljapkali koraci. Starac: lice — kao probijen, prazan, balon mlitavih bora — i iz uboda još se cijedi nešto prozirno, polako teče dolje. Polako, nejasno, shvatio sam: suze. 1 tek onda kad je starac bio daleko — sjetio sam se i pozvao ga:

— Slušajte, slušajte, znate li: broj 1-330...

Starac se okrenuo, očajno mahnuo rukom i odgegao se dalje.

U sumrak sam se vratio kući. Na zapadu se nebo svaku sekundu grčilo blijedo-plavom drhtavicom — i od toga potmulo, prigušeno tutnjanje. Krovovi su bili posuti crnim ugašenim ugljevljem: ptice. Legao sam na krevet — i odmah me kao zvijer pritisnuo, pridavio san...

**Koncept: NE ZNAM KAKAV. MOŽE BITI, SAV JE KONCEPT —
JEDNO: BAČENA CIGARETA.**

Prenuo sam se — blistava svjetlost, bolno je gledati. Zažmirio sam. U glavi nekakav klizeći plavi dim, sve je u magli. I kroz maglu. “Pa nisam palio svjetlo — kako onda...”

Skočio sam — za stolom, poduprijevši rukom podbradak gledala me I i smiješila se. ..

Za istim tim stolom ja sada pišem. Već je prošlo tih deset — petnaest minuta okrutno zbijenih u najnategnutiju oprugu. A čini mi se da su se evo tek sad za njom zatvorila vrata i još ju je moguće stići, uhvatiti za ruke — i možda, ona će se nasmejati i reći...

I je sjedila za stolom. Nagnuo sam se prema njoj.

— Ti, ti! Bio sam. Vidio sam tvoju sobu — mislio sam, ti...

Ali na pola puta nabio sam se na oštra, nepomična polja trepavica, zaustavio se. Sjetio sam se: tako me je pogledala onda na INTEGRALU. I evo, treba odmah sada, u jednoj sekundi, uspjeti reći joj — tako, da povjeruje — inače nikad...

— Slušaj, I — moram... moram ti sve... Ne, ne, odmah ću — samo da se napijem vode...

U ustima — suho, sve je kao obloženo bugačicom. Nalijevo sam vodu — i ne mogu: stavio sam čašu na stol i čvrsto objema rukama uhvatio bocu.

Sad sam shvatio: modrikavi dim — to su cigarete. Prinijela je usnama, žudno progutala dim — tako, kao vodu, i rekla:

— Ne treba. Šuti. Svejedno — vidiš: ipak sam došla. Tamo dolje — čekaju me. I ti hoćeš, da naše posljednje minute...

Bacila je cigaretu na pod, sva se presavila preko stranice naslonjača unazad (tamo je na zidu prekidač i teško ju je dosegnuti). I zapamtio sam kako se naslonjač zaljuljao i od tla se podigle dvije njezine nožice. Zatim su pale rolete.

Prišla je, snažno me obgrlila. Njezina koljena kroz odjeću — polagani, nježni, topli, sveobavijajući otrov...

I odjednom... događa se: već si se sav zagnjurio u slatki i topli san — odjednom nešto je probolo, trzaš se i opet su oči široko otvorene. Tako i sad: na podu u njenoj sobi zgaženi ružičasti bonovi, i na jednom slovo F i nekakvi brojevi... U meni — spleli se u jedno klupko i, čak ne mogu reći kakav je to bio osjećaj, ali stegnuo sam je tako da je od bola vrisnula...

Još minuta — od tih deset ili petnaest, na blistavo bijelom jastuku — zabačena unazad s poluzatvorenim očima glava; oštra, slatka linija zuba. I čitavo to vrijeme nesnosno, besmisleno, mučno, na nešto me podsjeća, o čemu ne smije, o čemu sada — ne treba. I ja sve nježnije, sve čvršće stežem — sve su jače modre mrlje od mojih prstiju...

Rekla je (ne otvarajući oči — to sam zapazio):

— Kažu da si jučer bio kod Dobrotvora? Je li istina?

— Da, istina je.

I tada, oči se otvorile — i ja sam s nasladom gledao kako je brzo blijedilo, brisalo se, nestajalo njeno lice: same oči.

Ispričao sam joj sve. I samo — ne znam, zašto... ne, nije istina, znam — samo sam jedno prešutio — o tome da je On pričao na samom kraju da, da sam im bio potreban samo...

Pomalo, kao fotografija u razvijaču pojavljivalo se njeno lice: obrazi, bijela linija zuba, usne. Ustala je, prišla zrcalnim vratima ormara.

Opet je suho u grlu. Nalio sam sebi vode, ali opet nisam mogao piti — stavio sam čašu na stol i upitao:

— Zato si i došla — zato što si morala saznati?

Iz zrcala na mene, oštri, podsmješljivi trokut obrva, podignutih gore, k sljepoočicama. Ona se okrenula, nešto mi reći, ali ništa nije rekla.

— Ne treba, znam.

Oprostiti se s njom? Pomaknuo sam svoje — tuđe — noge, zapeo za stolicu, pala je ničice, mrtva, kao tamo — kod nje u sobi. Usne su joj bile hladne — nekad je isto tako bio hladan pod evo ovdje, u mojoj sobi pokraj kreveta.

A kad je otišla — sjeo sam na pod, nagnuo se nad njenom bačenom cigaretom——

Ne mogu više, ne želim više!

Koncept: KRAJ.

Sve to bilo je kao posljednje zrnce soli bačene u zasićeni rastvor: brzo, budući, kao igle puzali su kristali, otvrdnuli, smrznuti. I bilo mi je jasno: sve je odlučeno — i sutra ujutro *učinit ću to*. Bilo je to isto kao i ubiti sebe — ali, možda, tek ću tada uskrsnuti. Zato što samo ono što je mrtvo može uskrsnuti.

Na zapadu se svaki trenutak u modrim grčevima trzalo nebo. U glavi mi je gorjelo i bubnjalo. Tako sam prosjedio čitavu noć i zaspao tek oko sedam ujutro, kada se tama već povukla, zazelenjela i kad su postali vidljivi krovovi posijani pticama.

Probudio sam se: već je deset (zvona danas očito nije bilo). Na stolu — još od jučer — stajala je čaša s vodom. Žudno sam popio vodu i požurio: morao sam sve to što brže, koliko god je moguće brže.

Nebo — pusto, plavo, do dna izjedeno vjetrom. Probadajući uglovi sjena, sve je izrezano modrim jesenjim zrakom — tanko — strašno se dotaknuti: sad će puknuti, razletjeti se kao staklena prašina. I tako je — u meni: ne smijem misliti, ne trebam misliti, jer —

I nisam mislio, čak, možda, nisam ni vidio kako treba, samo sam registrirao. Evo na kolniku — odnekud grančice, lišće na njima zeleno, jantamo, grimizno. Evo, gore — ukrštajući se, lete ptice i aera. Evo — glave, otvorena usta, ruke mašu kao grančice. Valjda sve ovo više, grakće, zuji...

Zatim — puste, kao kugom pometene, ulice. Sjećam se: spotaknuo se o nešto neizdrživo meko, podatno a ipak nepomično. Nagnuo sam se: leš. Ležao je na ledima, raširivši savijene noge, kao žena. Lice...

Prepoznao sam debele, crnačke i kao da su još uvijek smijehom zapjenjene, usne. Čvrsto zatvorivši oči smijao mi se u lice. Sekunda — prekoračio sam preko njega i potrčao — zato što više nisam mogao, morao sam sve to brže, ili — osjećao sam — slomit ću se, savit ću se kao preopterećena šina...

Na sreću — ostalo je još samo dvadeset koraka, već je ploča —

zlatna slova “Ured Čuvara”. Na pragu sam zastao, udahnuo zrak, koliko sam mogao — i ušao.

Unutra u hodniku — u beskonačnom redu, potiljak za potiljkom, stajale su numere, s listićima, s debelim bilježnicama u rukama. Polagano se pomicali, korak, dva i opet se — zaustavljali.

Uzvrpoljio sam se u dnu reda, u glavi mi je bučalo, hvatao sam ih za rukave, molio ih — kao što bolesnik moli da mu što prije daju nešto što bi trenutnom kratkotrajnom mukom odjednom presjeklo sve.

Nekakva žena čvrsto pritegnuta pojasom preko junife, s jasno izražene dvije zadnje polulopte kojima čitavo vrijeme vrti ovamo onamo, kao da su joj upravo tamo oči. Obrecnula se na mene:

— Boli ga želudac! Odvedite ga u zahod — tamo, druga vrata nadesno...

I na mene — smijeh: i od tog smijeha nešto prema grlu, i sad ću zavikati... ili...

Odjednom, otraga, netko me uhvatio za lakat. Okrenuo sam se: providne, krilate uši. Ali nisu bili ružičaste, kao obično, već svijetlocrvene, jabučica se na vratu trzala — evo sad će prekinuti tanku navlaku.

— Zašto ste ovdje? — pitao je, brzo se usvrđavajući u mene.

Grčevito sam ga se uhvatio:

— Brže k vama — u kabinet... Moram sve — odmah! To je dobro, da, upravo vama.. Možda je užasno, da upravo vi, ali to je dobro, to je dobro...

On je također znao, znao ju je, i od toga mi je bilo još gore, ali, možda, on će se također trznuti kad čuje i ubijati ćemo zajedno, i ja te posljednje sekunde neću biti sam...

Lupnula su vrata. Sjećam se: niže pod vratima zalijepio se nekakav papirić i zagrebao po podu dok su se vrata zatvarala i zatim, kao kapom, pokrilo nekakvom posebnom, bezračnom tišinom. Daje rekao barem jednu riječ — bez obzira koju — najgluplju riječ, ja bih sve sastavio odjednom. Ali on je šutio.

Nepregnuvši se toliko da mi je u ušima zazvonilo — rekao sam (ne gledajući):

— Čini mi se — da sam je uvijek mrzio, od samog početka. Borio sam se... A uostalom — ne, ne, nemojte mi vjerovati: mogao sam, a nisam se htio spasiti, htio sam stradati, to mi je bilo vrjednije od

svega... tj. ne nastradati već da ona... I čak i sad — čak i sad, kada već sve znam... Vi znate, vi znate, da me je pozvao Dobrotvor?

— Da, znam.

— Ali ono što je on meni rekao... Shvatite — to je isto kao kad bi sad ispod vas povukli pod — i vi sa svime što je sad na stolu — papirom, crnilom... crnilo se prolije i sve u mrlju...

— Dalje, dalje. I požurite. Tamo čekaju i drugi.

I tada, zagrcavajući se, zaplićući se — sve, što je bilo, sve što je zapisano ovdje. O sebi stvarnom, o sebi dlakavom, i to, što je ona tada rekla o mojim rukama — da, upravo je od toga sve i počelo i kako ja tada nisam htio ispuniti svoju dužnost, i kako sam obmanjivao sebe, i kako je ona nabavila lažnu potvrdu i kako sam hrdao iz dana u dan i hodnici dolje i kako je tamo — iza Zida...

Sve to — besmislenim grumenima, komadićima — zagrcavao sam se, nedostajalo je riječi. Krive, dvostruko svijene usne sa osmijehom su mi primicale potrebne riječi — zahvalno sam kimao: da, da... I evo (što je to?) — evo već govori umjesto mene on, a ja samo slušam... “Da, a zatim... Tako je baš i bilo, da, da!”

Osjećam: kao od etera — postaje hladnije evo tu, oko vrata, i s naporom pitam:

— Ali kako — vi to nikako niste mogli...

Osmijehuje se — šutke — sve zakrivljenije... i zatim:

— A vi znate — vi ste htjeli od mene štošta skriti, evo vi ste nabrojali sve koje ste primijetili iza Zida. Ali na jednu ste osobu zaboravili. Vi kažete — niste? A ne sjećate li se da ste tamo na mig, na tren — vidjeli tamo... mene? Da, da: mene.

Pauza.

I odjednom — meni je, kao munja, sinulo u glavi, besramno jasno: on — isto je njihov... I čitav ja, sve moje muke, sve to, što sam iznemogavši, iz posljednih sila, donio ovamo, kao podvig — sve je to samo smiješno, kao drevni vic o Abrahamu i Izaku. Abraham — sav obliven hladnim znojem — već zamahnuvši nožem nad svojim sinom — nad sobom — odjednom glas: “Ne treba! Šalio sam se...”

Ne skidajući pogled od sve iskrivljenijeg osmijeha upro sam se rukama o kraj stola, polako, polako zajedno s naslonjačem krenuo, zatim dolje — čitavog sebe — obuhvatio — i pokraj povika, stepenica, usta — naglavce.

Ne sjećam se kako sam se našao dolje, u jednoj od javnih toaleta kod stanice podzemne željeznice. Tamo, gore, sve je propadalo, rušila se najveća i najrazumnija civilizacija u povijesti, a ovdje — nečijom ironijom — sve je ostalo kao prije, prekrasno. I pomisliti: sve je to — osuđeno, sve će zarasti u travu, o svemu ovome — bit će samo “mitovi”...

Jako sam zastenjao. I u isti taj tren osjećam — netko me nježno miluje po ramenu.

Bio je to moj susjed, na sjedalu do mene. Čelo — ogromna čelava parabola, na čelu žuti, nečitki redovi bora. I ti su redovi o meni.

— Shvaćam vas — rekao je. — Ali ipak smirite se: nema potrebe. Sve će se vratiti, neumitno će se vratiti. Važno je samo da svi saznaju za moje otkriće. Vama prvom o tome govorim: izračunao sam, beskonačnosti nema!

Divlje sam ga pogledao.

— Da, da, kažem vam: beskonačnosti nema. Ako je svijet beskonačan — onda srednja gustoća materije u njemu mora biti ravna nuli. A budući da ona nije nula — a to znamo — onda je svemir konačan, on je — oblika sfere i kvadrat svemirskog radijusa, $y^2 =$ srednje gustoće, pomnožen sa... Evo, ja samo moram izračunati brojni koeficijent i tada... Shvaćate: sve je — konačno, sve je — jednostavno, sve je — izračunljivo; i tada ćemo filozofski pobijediti — shvaćate? A vi, uvaženi, smetate meni da završim izračune, vi — vi ćete...

Ne znam što me više potreslo: njegovo otkriće ili njegova čvrstina u tom apokaliptičkom trenutku: u njegovim rukama (to sam vidio tek sad) bio je notes i logaritamske tablice. I shvatio sam: ako sve i propadne, moja je dužnost (pred vama, moji nepoznati, dragi) — ostaviti svoje bilješke u završenom obliku.

Zamolio sam ga papir — i tu sam napisao posljednje redove...

Htio sam već staviti točku — onako kako su drevni stavljali križ nad jamama u koje su bacali mrtvace, ali odjednom olovka je zadržala i ispala mi iz prstiju...

— Slušajte — drmao sam susjeda. — Ma slušajte, kad vam kažem! Morate — morate mi odgovoriti: a tamo gdje se završava vaš konačni svemir? Što je tamo — dalje?

Odgovoriti mi nije uspio: odozgo, po stepenicama — topot.

Koncept: ČINJENICE. ZVONO. SIGURAN SAM.

Dan. Vedro. Barometar 760. Zar sam ja, D-503, napisao ovih 220 stranica? Zar sam ja nekad osjećao — ili zamišljao da ovo osjećam?

Rukopis je — moj. I dalje — isti rukopis, ali — na sreću, samo rukopis. Nikakve groznice, nikakvih besmislenih metafora, osjećaja: samo činjenice. Zato što sam zdrav, savršeno, potpuno zdrav. Smiješim se — ne mogu, a da se ne smiješim: iz glave su izvukli nekakav iver, u glavi je lako, prazno. Točnije: nije prazno, ali nema ničega stranog što bi smetalo osmijehu (osmijeh je — normalno stanje normalnog čovjeka).

Činjenice su — takve. Tu večer moga su susjeda, koji je otkrio konačnost svemira i mene i sve koji su bili s nama — odveli, jer nismo imali potvrdu o Operaciji — i priveli u najbližu slušaonicu (broj slušaonice nije — zbog nečeg — poznat: 112). Tu su nas vezali na stolove i podvrgnuli Velikoj Operaciji.

Drugi dan ja, D-503, javio sam se Dobrotvoru i ispričao mu sve što mi je bilo poznato o neprijateljima sreće. Zašto mi se to ranije moglo činiti teškim? Neshvatljivo. Jedino objašnjenje: moja prethodna bolest (duša).

Navečer tog istog dana — za istim stolom s Njim, s Dobrotvorom — sjedio sam (prvi put) u slavnoj Plinskoj Sobi. Dovedi su onu ženu. U mojoj prisutnosti morala je dati svoj iskaz. Taj žena uporno šutjela i osmjehivala se. Primijetio sam da ima oštire i vrlo bijele zube i da je to lijepo.

Zatim su je uveli pod Zvono. Njeno je lice postalo vrlo bijelo, a kako ima vrlo tamne i velike oči — to je bilo jako lijepo. Kada su ispod Zvona počeli izvlačiti zrak — ona je bacila glavu, pritrvorila oči, stisnula usne — to me na nešto podsjetilo. Gledala me, čvrsto se uhvativši za naslon naslonjača — gledala, dok joj se oči nisu sasvim zatvorile. Tada su je izvukli, pomoću elektroda brzo osvijestili i opet uveli pod Zvono. To se ponavljalo tri puta — a ona ipak nije rekla niti riječ. Drugi, koji su privedeni zajedno s tom ženom pokazali su

se časnijima — mnogi od njih počeli su govoriti već od prvog puta. Sutra će se svi oni popeti stepenicama Stroja Dobrotvora.

Odugovlačiti se ne smije jer je u zapadnim kvartovima —još uvijek kaos, krikovi, leševi, zvijeri i — nažalost — velik broj numera koje je iznevjerio razum.

Ali na poprečnom 40. bulevaru uspjeli su montirati privremeni Zid od visokovoltaznih valova. I nadam se — mi ćemo pobijediti. Štoviše: siguran sam — mi ćemo pobijediti. Jer razum mora pobijediti.

O književnosti, revoluciji i entropiji

— Reci mi *posljednji* broj, gornji, najveći.

— Ali to je besmisleno! Ako je broj brojeva beskrajan, koji je onda posljednji?

— A kakvu bi ti posljednju revoluciju? Posljednje nema, revolucije su beskrajne.

(Jevg. Zamjatin, roman *Mi*)

Upitamo li izravno: što je revolucija?

Odgovorit će luj-katorski: revolucija — to smo mi; odgovorit će kalendarski: mjesec i datum; odgovorit će: po abecedi. Ako pak od abecede prijedemo na slogove, onda evo:

Dvije se mrtve, tamne zvijezde sudaraju s nečujnom zaglušnom grmljavinom i pale novu zvijezdu: to je revolucija. Molekula napušta svoju orbitu, prodire u susjedni atomski svemir, rađa se novi kemijski element: to je revolucija. Lobačevski jednom knjigom razbija zidove tisućugodišnjeg Euklidova svijeta kako bi otvorio put u bezbrojne neeuklidovske prostore — to je revolucija.

Revolucija je svugdje, u svemu; ona je beskrajna, posljednje revolucije nema, nema posljednjeg broja. Socijalna je revolucija samo jedna od bezbrojnih brojeva: zakon revolucije nije socijalan, nego je neizmjereno veći — kozmički, univerzalni zakon — jednak zakonu čuvanja energije, izrođavanja energije (entropije). Jednom će odrediti točnu formulu zakona revolucije. I u toj će formuli biti brojčane veličine: nacije, klase, zvijezde — i knjige.

Purpuran je, vatren, smrtonosan zakon revolucije; ali ta je smrt — radi začetka novog života, zvijezde. A hladan je, modar poput leda, poput ledena međuplanetarnog beskraj — zakon entropije. Plamen od purpurnog postaje ružičast, ujednačen, topao, ne smrtonosan već komforan; sunce stari, postaje planetom, udobnom za ceste, dućane,

postelje, prostitutke, zatvore: to je zakon. I da se ponovo mladošću zapali planeta, treba je upaliti vatrom, treba je gurnuti s ravne ceste evolucije: to je zakon.

Neka se plamen ohladi sutra, prekosutra (u knjizi Bitka dani su jednaki godinama, stoljećima). Ali netko to mora vidjeti već danas i već danas heretički govoriti o sutrašnjici. Heretici su jedini (gorki) lijek od entropije ljudske misli.

Kada se plameno uzavrela sfera (u znanosti, religiji, socijalnom životu, umjetnosti) hladi, vatrena se magma prekriva dogmom — tvrdom, okoštalom, nepokretnom korom. Dogmatizacija je u znanosti, religiji, socijalnom životu, u umjetnosti — entropija misli; dogmatizirano više ne žeže, ono samo grije, ono je toplo, ono je hladnjikavo. Umjesto propovijedi na gori, ispod sunca što žeže, iznad uzdignutih ruku i jecanja — dremljiva molitva u blagostanju opatije; umjesto Galilejeva “A ipak se okreće” — mirni proračuni u toplom kabinetu opservatorija. Na Galilejima epigoni polagano, polipski, koraljno grade svoje: to je već put evolucije. Sve dok nova hereza ne dignu u zrak koru dogme i sve na njoj podignute najtrajnije, najkamenitije zgrade.

Eksplodije nisu komotna stvar. I zbog toga one što ih podmeću, heretike, pravedno uništavaju vatrom, sjekirom, riječju. Za svaku današnjicu, za svaku evoluciju, za težak, spori, korisni, kreativni, koraljski rad heretici su štetni: oni neproračunato, glupo uskaču iz današnjice u sutrašnjicu, oni su romantici. Babeufu su 1797. pravedno odrubili glavu: on je uskočio u 1797. godinu, preskočivši stoljeće i po. Pravedno sijeku glave heretičkoj književnosti koja dira u dogme: ta je književnost štetna.

Ali je štetna književnost korisnija od korisne: zato što je antientropijska, ona je sredstvo borbe sa zakrećenjem, sklerozom, korom, mahovinom, smirenjem. Ona je utopijska, besmislena kao Babeuf godine 1797: ona je u pravu kroz stotinu pedeset godina.

Poznamo Darwina, znamo da su poslije Darwina — mutacije, vajsmanizam, neolamarkizam. Ali to su sve balkončići, verande: zgrada je Darwin. A u toj zgradi nisu samo punoglavci i gljive — tamo je također čovjek. Očnjaci se bruse tek kada postoji netko koga treba da se grize; domaće kokoši imaju krila samo zato da njima lupetaju. Za ideje i kokoši jedan je zakon: ideje koje se hrane kosanim kotletima gube zube isto onako kao civilizirani kotletski ljudi. Heretici su potrebni zdravlja radi; ako ih nema, treba da ih se izmisli.

Živa književnost ne živi prema jučerašnjem satu, niti prema današnjem, nego prema sutrašnjem. Ona je mornar kojega su poslali gore, na katarku, odakle vidi kako tonu lađe, gleda ledene sante i opake struje koje se ne razlikuju s palube. Mogu ga skinuti s katarke i privesti kodovima, u utrobu broda, ali to ne mijenja ništa: ostaje kataraka — drugi će s katarke vidjeti isto što je vidio prvi.

Mornar je na katarci potreban u buri. Sada je bura, s raznih se strana čuje SOS. Još se juče pisac mogao mimo šetati palubom, škljocati kodakom (svagdan); ali kome će pasti na pamet da na filmu gleda krajolike i žanr-slike kada se svijet naherio za 45°, zijaju zelena ždrijela, a paluba trešti? Sada se može gledati i misliti samo kao pred smrt: eto, umrijet ćemo — i što će se desiti? kako smo živjeli? ako ćemo živjeti ispočetka, na nov način — onda čime, radi čega? Sada su književnosti potrebna golema, katarkasta, avionska, filozofska obzorja, potrebno je posljednje, najstrašnije, najhrabrije “Zašto?” i “A što će biti dalje?”

Tako pitaju djeca. Ali su djeca najsmioniji filozofi: stižu u život gola, nepokrivena nijednim listićem dogmi, apsoluta, vjera. Zbog toga je svako njihovo pitanje tako besmisleno-naivno i tako zastrašujuće komplicirano. Oni novi, koji sada ulaze u život, goli su i neustrašivi poput djece, i kao djeca, kao Schopenhauer, Dostojevski, Nietzsche,

pitaju “zašto?” i “što će biti dalje?” Genijalni filozofi, djeca i puk — jednako su mudri: zato što postavljaju jednako glupa pitanja. Glupa — za civilizirana čovjeka koji posjeduje namješteni stan, s krasnim zahodom, i dobro namještenu dogmu.

Organska je kemija već izbrisala crtu kaja dijeli živu materiju od mrtve. Pogrešno je dijeliti ljude na žive i mrtve: postoje živi mrtvaci i živo-živi. Živi mrtvaci također pišu, hodaju, govore, rade. Ali se oni ne varaju; bez greške rade samo strojevi, ali oni prave samo mrtve stvari. Živo-živi griješe, tragaju, pitaju, muče se.

Tako i to što pišemo: hoda i govori, ali ono može biti živo-mrtno ili živo-živo. Ono odista živo ne zaustavlja se ni pred čime, traži odgovore na besmislena, “djetinjasta” pitanja. Neka odgovori nisu točni, neka je filozofija pogrešna — pogreške više vrijede od istina. Istina je strojna, pogreška — živa, istina smiruje, pogreška — uznemiruje. I neka su čak odgovori uopće nemogući — to bolje — baviti se odgovorenim pitanjima — povlastica je mozгова koji su građeni na načelu kravlje utrobe, kao što je poznato, prilagodene probavljanju prožvakanoga.

Da u prirodi ima nešto nepokretno, da ima istina — sve bi to bilo, dakako, netočno. Ali su, na sreću, sve istine pogrešne: dijalektički se proces sastoji upravo u tome što današnje istine već sutra postaju pogreškama; posljednjega broja nema.

Taje (jedina) istina samo za snažne: slaboživčani mozgovni svakako trebaju ograničenja svemira, posljednji broj, “štake uvjerljivosti” — kako bi rekao Nietzsche. Slaboživčanima nedostaje snaga da u dijalektički silogizam uključe sami sebe. Zaista, to je teško. Ali to je ono isto što je uspio učiniti Einstein: uspio se sjetiti da se on, Einstein, koji sa satom u rukama motri kretanje — također kreće, uspio je na kretanje zemaljsko pogledati *izvana*.

Upravo tako promatra zemaljsko kretanje velika književnost koja ne poznaje posljednje brojeve.

Formalna je značajka žive književnosti jednaka unutrašnjoj: otklanjanje istine, to jest onoga što svatko zna i sve do toga časa i ja sam znao — silazak s kanonskih tračnica, sa široka utabanog puta.

Utabani je put ruske književnosti, do sjaja izvožen gigantskim obručima Tolstoja, Gorkoga, Čehova — realizam, svagdan; znači, valja napustiti svagdan. Tračnice koje je do svetinje kanonizirao Blok, Sologub, Bjeli — simbolizam je koji je porekao svagdan: znači — valja poći u svagdan.

Apsurd, da. Presijecanje paralela također je apsurd. Ali to je apsurd samo u kanonskoj, plošnoj Euklidovoj geometriji: u neeuclidovoj geometriji to je aksiom. Treba samo da se prestane biti plošan, uzdići se nad plohu. Za današnju književnost ploha je svagdana ono što je zemlja aeroplanu. Ona je samo putanja zaleta — radi dizanja u visine — od svagdana prema bitku, prema filozofiji, prema fantastici. Na utabanim putovima, na cestama — neka škripe jučerašnje taljige. Živi imaju snage da presijeku svoju jučerašnjicu.

Popeli mi u taljige kotarskog načelnika ili komesara, taljige ipak ostaju taljigama. I ipak će književnost ostati jučerašnjom, ako povezemo sam “revolucionarni svagdan” utabanim i izvoženim putom — čak ako ga povezemo na bijesnoj trojki s praporcima. Danas nam trebaju automobili, aeroplan, titraji, lijet, točke, sekunde, punktiri.

Starih, sporih, dremljivih opisa nema: lakonizam — ali golemi napon, visoka voltaža svake riječi. U sekundu valja utisnuti toliko koliko prije u minutu od šezdeset sekundi: i sintaksa postaje eliptičnom, letećom, komplicirane piramide rečeničnih sklopova rastavljaju se na kamenje samostalnih rečenica. Uslijed brzine kretanja ono što je kanonizirano, uobičajeno, izmiče oku: odatle neobični, često čudnovati leksik i simbolika. Slika je oštra, sintetična, ima samo jednu temeljnu crtu koju se dopijeva opaziti iz automobila. U navikom posvećeni rječnik prodrli su provincijalizmi, neologizmi, znanost, matematika, tehnika.

Hoće li se prihvatiti pravilo da se talent pisca sastoji u tome da od pravila pravi izuzetak; daleko je više onih koji izuzetke pretvaraju u pravila.

Znanost i umjetnost sastoje se podjednako u projiciranju svijeta na neke koordinate. Različiti su oblici samo u različitosti koordinata. Svi su realistički oblici projicirani na nepokretne, plošne koordinate Euklidova svijeta. U prirodi tih koordinata nema, nema tog ograničenog, nepokretnog svijeta, on je konvencija, apstrakcija, nerealnost. I zbog toga je realizam, bilo “socijalistički”, bilo “buržoaski”, nerealan: neizmjereno je bliže zbilji projiciranje na kose površine u kretanju — ono što jednako čini nova matematika i nova umjetnost. Ne primitivni realizam, ne realia, nego realiora — sastoji se u pomaku, u izvrtanju, u iskrivljavanju, u neobjektivnosti. Objektiv je objektiv fotografskog aparata.

Novi oblik nije svima razumljiv, mnogima je težak. To je moguće. Navikom stečeno, banalno, dakako je jednostavnije, ugodnije, udobnije. Vrlo je jednostavan Euklidov svijet i vrlo je težak Einsteinov — ali se ipak ne možemo vratiti Euklidu. Nikakva revolucija, nikakva hereza nije udobna i nije lagana. Zato što je skok — raskid s lagodnom krivuljom evolucije, a raskid je rana, bol. Ali valja ranjavati: većina boluje od nasljedne spavaće bolesti, a bolesnike koji boluju od te bolesti (entropije) ne smije se puštati da spavaju jer će nastupiti posljednji san, smrt.

Od iste bolesti često boluju umjetnici, pisci: sito su zaspali u nekoć izmišljenom i dvostruko usavršenom obliku. I nema snage samoranjavanja, napuštanja voljenoga, odilaženja iz soba na koje su navikli i koje mirišu na lovorovo lišće — na čistinu radi novoga početka.

Istina, raniti sebe, teško je, pa čak i opasno. Ali živome da živi danas kao jučer, a jučer kao danas — još je teže.

God. 1923.

Prev. Aleksandar Flaker

POGOVOR

Zamjatinova distopija

Distopijom ovdje i drugdje nazivamo tekstove koji opovrgavaju utopijsko viđenje budućnosti, ostajući, međutim, kritikom utopije kao zatvorenoga prostora. Drugi su u opticaju korespondentni pojmovi *antiutopije* ili pak *crne utopije*.

Roman Evgenija Zamjatina *Mi* pisan je jamačno 1920. i dovršavan 1921. Svome prijatelju i ilustratoru Blokove *Dvanaestorice*, Juriju Annenkovu, čitao je Zamjatin poglavlja iz romana ljeti 1921, u vrijeme kada je pripremao prijevode Wellsa i Thackeraya. Namjeravao je roman objaviti bilo kod Gržebina u Berlinu (nakladnik je poslovao i u Rusiji) bilo u "Alkonostu". U izvorniku, međutim, djelo nije tada objavljeno. Roman je ugledao svjetlo na engleskom u New Yorku 1924. i na češkom u Pragu 1927. kada je ruski emigrantski časopis tiskao nepotpuni ruski tekst — što je kasnije poslužilo povodom hajke na autora. Potpuno rusko izdanje ostvareno je tek 1952. u New Yorku, a danas su Zamjatinova djela u potpunosti pristupačna u Rusiji. Međutim, roman je u dvadesetim godinama u Rusiji smatran književnom činjenicom, o njemu se javno diskutiralo i pisani su kritički osvrti.

U vrijeme kada je roman pisan, rusko se društvo poslije boljševičkog prevrata još nije bilo strukturiralo i nije davalo mnogo građe za oblikovanje zatvorenoga prostora buduće Jedine Države, nego se mogao shvatiti samo kao memento novim vladarima jedne šestine zemaljske kugle. Roman je postavljao pitanja o konačnom cilju započetih procesa i to na tragu onih pitanja koja je već Dostojevskij postavljao utopijskim "falansterima" Čemyševskog (usp. *Zapise iz podzemlja*).

Pobude Zamjatinovoj zabrinutosti za sudbinu boljševičke revolucije mogle su u vrijeme pisanja romana izazivati s jedne strane intelektualni projekti kakvi su se pojavljivali unutar ruske avangarde, s druge pak strane iskustva čvrsto strukturiranog građanskog društva

u vrijeme industrijske revolucije, kakvo je upoznao za vrijeme boravka u Engleskoj kao konstruktor ruskog ledolomca, pa i vlastita razmišljanja kao inženjera po struci. Pišući o Orwellovu romanu *1984*. Isaac Deutscher Zamjatinov je roman smatrao jednako “anti-američkim” kao i “antisovjetskim”. Ukratko: roman je antitotalitaran.

Izbor je pripovjedača za Zamjatina karakterističan: konstruktor svemirske letjelice koji bilježi “koncepte” apologije koju će letjelica prenijeti na drage planete. Njemu je postavljen zadatak pisanja u duhu vladajuće u budućnosti estetike rada i stroja kakvu je u to vrijeme posebno propagirao Aleksej Gastev kao temelj “pjesmama, religiji i glazbi” u kolektive zbijena čovječanstva.

Razumije se, Zamjatinove “plavkaste” *juniforme* nisu drago nego varijanta “modrih bluza” koje su već u 19. st. bile znakom industrijskog radništva, pa se tako i u Gasteva pojavljuju kao “naša zaštitna boja”, a i Zamjatinovi naslovi tekstova budućnosti kao “Stanse o spolnoj higijeni” ili “Svakodnevne ode Dobrotvora” nisu samo poruga utilitarnoj estetici uopće, nego korespondiraju s Gastevljevom vizijom “Himni industriji” i baletima “Maštanja aero” (usp. Gastevljeve tekstove, objavljene između 1917. i 1919. u *Poeziji radničkoga udarca*).

Naglasili smo već Zamjatinovo prijateljevanje sa slikarom Annenkovom. Krenemo li tim tragom dalje, morat ćemo upozoriti na estetsku aksiologiju senatora Ableuhova u romanu Andreja Beloga *Petrograd (Peterburg)*, preveden i u nas) koji je toliko cijenio “ravno-linijsku” geometriju Grada, ali i na Malevičev likovni “suprematizam” s polazištem u europskom kubizmu, osobito na one primjere u kojima se slijevala geometrization prostora i čovjeka, pa i na programatski *Crni kvadrat na bijeloj pozadini*. Geometrization u modeliranju ljudskog lika značajan je, međutim, i za Zamjatinove tekstove koji su prethodili romanu *Mi*, poimenice za pripovijesti, zapravo kraće romane, *Otočane (Ostrovitjane)*, napisane 1917, i *Čovjekolovca (Lovac čelovekov)*, pisanog 1917-1918. Za oba djela građu je Zamjatinu dala Engleska koju je dobro poznao. S time u vezi citirat ćemo njegova suvremenika Šklovskog:

Četverokutni ljudi s prezimenima Campbell (*Otočani*), Craggs (*Čovjekolovac*); označeni brojkom — (*Mi*) naselili su se u Zamjatinovim pripovijestima.

Svijetli im četverokutno sunce (*Mi*).

Bar bi moralo svijetliti.

I zaista: Campbell ima kvadratne cipele, kvadratnu bradu, i mašta o “kvadratno-čvrstom” svijetu, a s kvadratom se poistovjećuje i pripovjedač — “matematičar” u romanu *Mi* koji sebe zamišlja kao “živi, divni kvadrat” i stalno se nalazi u “tom kvadratnom položaju”. Kvadrat nije tu, kao u Maleviča, likovno počelo, nego je u toj distopiji znak reda u ljudskim odnosima. Čvrsti red značajan je kako za engleski provincijski Jesmond tako i za model (osporene) utopije. Vikar Dewley u *Otočanima* nije samo autor knjige “Zavjet prisilnoga spasa”, nego je prema toj knjizi sastavljena i “satnica primanja hrane”, “satnica korištenja svježeg zraka”, “satnica pokajničkih dana”, a na kraju i “satnica” koja se odnosila na općenje s missis Dewley, “a bile su u njoj ispisane subote svakog trećeg tjedna”. Tom rasporedu odgovara u romanu *Mi* “Satna tablica” koja raspoređuje do kraja vrijeme žitelja Jedinе Države, a uspoređuje se s “najvećim spomenikom stare književnosti /.../ Željezničkim voznim redom” jer do posljednje sekunde raspoređuje vrijeme: “iste sekunde izlazimo u šetnju i odlazimo u auditorij, u dvoranu taylorovskih vježbi, odlazimo na spavanje”, a kako satnica vikara Dewleya tako i Satnica Jedinе Države predviđa posebne “osobne sate”, posvećene reguliranoj spolnosti. I upravo će narušena regulacija spolne ljubavi dovesti do poremećaja u oba modela, kako u čvrsto normiranom životu otočana (ne zaboravimo, prvotne su utopije smještavane na otoke) tako i Zidom od “divljaštva” odvojene strukture Jedinе Države. Drugi kritički suvremenik Zamjatinov, Aleksandr Voronskij, već je prije objavljivanja romana naglasio kako je u romanu *Mi* Zamjatin “preferbao svoje ‘Otočane’ i odanle prenio ne samo glavne crte Londona i Jesmonda nego i fabulu”.

Nema sumnje: Zamjatinov je roman konstrukt koji je nastao iz iskustva satiričke proze, u Engleskoj vrlo razvijene (sjetimo se samo Swifta), i poznavanja moderne tehničke civilizacije. Nije tako nimalo slučajno što se u romanu često spominje Taylor kao “prorok koji je umio gledati stoljeća unaprijed”, teoretičar rada na tekućoj traci kojega je sustav organizacije rada Lenin zvao “znanstvenim sustavom istiskivanja znoja”, ali ga je očigledno smatrao korisnim i za primjenu u industrijalizaciji Rusije, a jamačno je bio uzorom i

Gastevljevim razmišljanjima o NOT-u (*Naučnaja organizacija truda*). “Taylorizmu” se kasnije narugao Chaplin u *Modernim vremenima*, ali već u vrijeme kada je taj “znanstveni sustav” naišao na primjenu u američkoj industriji, osobito u proizvodnji automobila.

U roman su ugrađena i engleska književna iskustva. Znamo: Wellsa je Zamjatin i sam prevodio u vrijeme dok je pisao *Mi*, a napisao je i predgovor za rusko izdanje njegovih djela. Osobito ga je cijenio kao autora *znanstvene* ili *socijalne fantastike* (pojmovi su Zamjatinovi), i to upravo distopične, jer Wells “svoje socijalno-fantastične romane koristi skoro isključivo da razotkrije defekte postojećega socijalnog poretka a ne zato da stvori sliku nekog budućeg svijeta”. U inženjeringu vlastitog romana Zamjatin samo djelomično slijedi Wellsa, ali se zapravo odnosi prema njemu polemički, čak i s elementima parodije. On slijedi autora *Oslobođena svijeta* sve dok se “na ruševinama stare civilizacije” ne stvori “Jedina Svjetska Država”, ali dok će u Wellsa Kongres Svjetske Države “postupno svesti svoju vlast na ništicu”, dotle Zamjatin otvara suprotnu projekciju — koncentracije vlasti u rukama “Dobrotvora”, oslonjena na represivni aparat “Čuvara”.

Pojam “utopije”, slijedeći tradiciju žanra, redovno vezujemo za omeđeni prostor na kojemu se stvara od našega savršeniji svijet. I Zamjatinov je svijet omeđen, ali njegova distopija očituje alternativu standardiziranom i geometriziranom prostoru “jedinodržavnosti”. Unutar “Državnog” prostora u svijetu matematičkog znakovlja bitnu će ulogu odigrati V-1 (iracionalni korijen iz minus jedan) kao znak opstojnosti iracionalnih snaga koje se vezuju za eros kao deregulativ racionalne izgradnje ljudskih odnosa. Pripovjedačeva subverzija polazi upravo od iracionalnog načela, a junaci romana, razbijajući sheme strogo kontroliranog svijeta spolnosti, pronalaze za sebe i alternativni prostor u muzejskoj “Staroj kući” i s one strane Zida — u svijetu neciviliziranih “kosmatih”. Ovdje, naime, u svijetu koji je izmakao posvemašnjoj kontroli “Dobrotvora” i sustava monodržavnosti, vladaju drugi običaji, ali i estetika za koju je već primjećeno da nije avangardna. Čuje se tu, doduše Skrjabinova glazba, koja je pjesniku Pastemaku mogla potresti svijet, ali je u kipu kojemu se u “Staroj kući” divi numerirani pripovjedač otkrio avangardni kritičar Šklovskij *Mefista* kipara Antokol'skog iz 1883, koji se tada nalazio u

petrogradskom Ruskom muzeju. Šklovskij se narugao estetskom polazištu Zamjatinova pripovjedača u osporavanju “matematički” sređena svijeta. Citiramo samo ono što je bitno i ne pripada zapravo izravnom ruganju teoretičara proze Zamjatinu:

Katkada junakinja odlazi iz izjednačena svijeta u stari svijet, u “Staru kuću”, u toj Staroj kući ona oblači svilenu haljinu, svilene čarape. U kutu stoji Buddhin kip. Bojim se da na stolu leži “Apolon”/.../

Ljudi koji se bore s jednadžbama zovu sebe “Mefi”, skraćeni-
com od Mefisto, zbog toga što Mefisto znači nejednakost.

Oni se klanjaju tom Mefistu. K tome još i kipu Antokol'skog
/.../

Šklovskij je ironičan. On bi u “Staroj kući” htio vidjeti secesio-
nistički ideal. Zato spominje “Apolon”, časopis kojim je završavao
ruski simbolizam i počinjalo doba akmeizma, bila je to, u likovnim
umjetnostima, ruska varijanta onoga što u srednjoj Europi zovemo
“modernom” ili pak “secesijom”. Naravno, nije bila riječ o Zamja-
tinu, nego o njegovu pripovjedaču, kojega je, kratko rečeno, morala
privlačiti “retrogradna” umjetnost. Željeli bismo, nasuprot tome, u
tom alternativnom svijetu naglasiti znak Buddhina kipa, ne zabora-
vljavajući pri tome da je u to vrijeme, kao “kontrarevolucionar” strije-
ljan, pjesnik Gumilev u *Zalutalom tramvaju* prizivao “Indiju duha”,
a i Ujević je, sjedeći u pariškoj “Rotondi” u ratnim europskim godi-
nama maštao o indijskoj “Golkondi”. A još je značajnija pojava
Mefista i to bez obzira na spomenutu skulpturu. Dakako, tu smo na
tragu *Faustove* tradicije. Odlazak u “Staru kuću” označen je tako
tradicijom lika, koji čineći zlo — čini dobro. Bar je tako, na zalasku
boljševičko-stalinske epohe, kada je ruski totalitarizam očitovao
apsurd i grotesku svoga postojanja, Goetheov besmrtni lik shvaćao
Mihael Bulgakov, dakako, kao fantastičan uvid u zbilju.

Ako smo se zadržali na književnim i likovnim predlošcima koji
su Zamjatinu poslužili za modeliranje prijetnji budućnosti i zanema-
rili realije kaotičnog u to vrijeme svijeta prevrata i građanskog rala
kao i aktualne tada ideje o širenju “svjetske revolucije”, koje su svoj
slom doživjele pred samom Varšavom, onda smo to učinili da bismo
s jedne strane istakli avangardna polazišta u “konceptu” romana, a s

druge strane polemiku s idejnim svijetom optimalnih projekcija koje su predstavnici ove formacije bili ponudili.

Kasnije je romanu *Mi* priznat književnopovijesni status *romana anticipacije* jer je u njemu zapravo Zamjatin stvorio više nego “pred-sliku” (Karei Teige: predobra/) budućeg totalitarnog društva. Zamjatin, međutim, nije samo anticipirao svijet totalitarne državnosti koji je tek bio na pomolu, nego je prethodio i nekim srodnim djelima. Možemo čak reći da je došlo do povratne sprege engleske i ruske književnosti. Srodnost romana Aldousa Huxleya *Vrli novi svijet* (*Brave New World*, 1932), objavljena prije dolaska Hitlera na vlast, ali već u godinama “velikog prijeloma” i Stalinove diktature u SSSR-u, uočljiva je, doduše, ali je nećemo pripisati čitanju Zamjatinova romana. Tumačimo je radije srodnim intertekstualnim odnosima s engleskim naslijedom. Prijetnja “vrlog novog svijeta” sukladna je ipak prijetnji Zamjatinove distopije. I Huxley tom svijetu u kojemu nitko ne razmišlja više o slobodi, oponira svijet “divljaka” u rezervatu, ali je njegov model budućnosti manje pregnantan od ruskoga, sofisticiraniji je... O izravnijoj vezi sa Zamjatinovim tekstom može, međutim, svjedočiti drugo djelo engleske književnosti: roman *Tisuću devetsto osamdeset i četvrta* (*Nineteen Eighty-Four*, 1949). Sada je to djelo engleskog ljevičara, sudionika građanskog rata u Kataloniji, koji je shvatio kako su i španjolski komunisti poslušnici “Velikog Brata” iz Stalinovih svesovjetskih prostora. Ako njegova *Životinjska farma* (*Animal Farm*, 1945) pretežno nastavlja Swiftovu tradiciju, 1984 podsjeća na Huxleya, ali još više na Zamjatina. Međutim, Orwell je za sobom imao neposredna iskustva Hitlerova nacional-socijalizma i Stalinove megadržave koja je čitatelj mogao prepoznati. Preveden na sve moguće jezike postao je romanom koji je uvelike označio 20. stoljeće, a pojedine sintagme, poput “Velikog Brata” ili nemuštog “novogovora”, ušle su u rječnik suvremene publicistike. Uostalom, u nas je Šoljanov prijevod romana objavljen upravo one godine 1984. u kojoj bi se distopijsko viđenje svijeta imalo realizirati!

Orwellov je roman u kritici koja je već imala pred sobom cijeli ruski roman, s pravom nazivan *posticipacijom* ne samo zbog Zamjatinova prioriteta nego i zbog toga što je građen na već poznatom društveno-povijesnom materijalu: Hitlerov se totalitarni ustroj već u

ratu raspao, a kako znamo iz vlastitog iskustva godina 1948. predstavljala je nasilni pokušaj konsolidacije totalitarnog imperija na prostoru od Odra i Crnog mora do Vladivostoka i šire, a sustav je otkrivao i neke pukotine.

Zamjatinova sudbina bila je u Rusiji, nakon objavljivanja tekstova u inozemstvu, zapečaćena. Vlastodršci su prepoznavali poredak koji su gradili. Nimalo slučajno u godini “velikog prijeloma” u industrijalizaciji i kolektivizaciji SSSR-a 1929. povedena je hajka protiv Zamjatina. Te se godine sovjetski ustroj silovito približavao ostvarenju piščeve distopije. Zamjatin je spoznao vrijeme: poslao je pismo samome Stalinu, obećao da se u inozemstvu neće baviti “protusovjetskom djelatnošću” i — dobio putovnicu te 1931. iselio u Pariz. Obećanje je održao: klonio se suradnje u emigrantskom tisku, ali je pripremao roman s motivima hunske najezde *Bič božji* koji je ostao nedovršen i kao takav objavljen posmrtno 1937.

Međutim, u vrijeme kada je Krleža bio na “izletu u Rusiju”, Zamjatin je još uvijek bio aktivan, pa je njegov roman smatran književnom činjenicom tih godina. Krleža je bio nazočan na Zamjatinovoj inscenizaciji Leskovljeve pripovijesti o tulskom kovaču koji je potkovao buhu engleskom kralju. U *Buhi*, komadu koji se bio udaljio od proznog predloška u smjeru postupaka talijanske pučke komedije, Krleža je vidio “mnogo nevidljive, a opet potcrtane simboličke ruske zbiljanja”. Međutim, ima u Krležinu putopisu i očigledne podudarnosti sa Zamjatinovom distopijom. Sjetimo se poglavlja o *Dolasku proljeća*. Krležino je motrište smješteno u vrtu Kemijskog instituta i otuda autor projicira znanstveno određenu budućnost cijele zemaljske kugle:

Ovdje stoji Kemijski institut, s linoleumom, epruvetama, betonom, sve oprano i blistavo, i čisto, kao što već jesu naučni zavodi XX stoljeća /.../ Ljudi su neobično pametne životinje, i kao što je danas sve uređeno u ovom Kemijskom institutu, tako će domala biti na čitavoj zemaljskoj kugli.

I tako se moskovski Kemijski institut pretvara u model društva budućnosti, pa se ova dovršenost pojavljuje pred Krležom kao distopična vizija svijeta u kojemu se poetsko načelo vrednuje kao negativno i kojemu će pjesnici “biti izmet i ruglo Kemijskih instituta”. Krleža još uvijek, doduše, vjeruje u poeziju izopćenih “ludaka”,

ali je u biti ideja svijeta izgrađena na znanstvenim temeljima “na čitavoj zemaljskoj kugli” osporena. I nije za tu podudarnost bitno je li Krleža čitao Zamjatina, ali da se u Moskvi 1925. o romanu govorilo, o tome nema dvojbe. Uostalom, pozvali smo se već na Voronskog kao dobrohotnog kritičara Zamjatinova romana. A jedini je tekst ruske književne kritike što ga je Krleža o povratku objavio u “Književnoj republici” bio upravo tekst Aleksandra Voronskog!

Evgenij Zamjatin kao književni kritičar bavio se ruskim (Belyj, Gor'kij), ali i engleskim (O'Henry, H. G. Wells, R. B. Sheridan) piscima. Vrstan je esejist koji je svoja razmišljanja posvetio položaju književnosti i umjetnosti poslije prevrata. S idejnim svijetom romana u uskoj je vezi tekst *O književnosti, revoluciji i entropiji*. Taj smo tekst bili preveli za zbornik *Heretici i sanjari 1954.*-(2. izdanje 1988). Smatramo da može poslužiti kao piščev vlastiti pogovor; poziva se na vlastiti roman!

Aleksandar Flaker